

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1946.

Första kammaren.

Nr 2.

Torsdagen den 17 januari förmiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Föredrogos ånyo och företogos till avgörande i ett sammanhang Kungl. Maj:ts propositioner nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1946/47, och nr 2, angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1945/46.

*Statsverks-
propositionen
m. m.*

Herr **Domö**: Herr talman! Dagens debatt får sin särskilda betydelse därför att vi behandla den första, på fredsförhållanden inriktade statsverkspropositionen på sju år. Den nya regeringen har kunnat utarbeta den utan att störas av ett stort krigs påfrestningar. Däremot känner regeringen liksom vi alla trycket av efterkrigstidens ovishhet och svårigheter. Den verkliga freden är ännu långt avlägsen och de storpolitiska motsättningarna, som försätta vårt land i ett besvärligt mellanläge, kräva fortsatt vaksamhet. Det är tydligt, att vårt försvar måste hållas på hög nivå. Här äro vi ense med regeringen, sådan dess mening framträder i statsverkspropositionen, men knappast med regeringsorganet, som häromdagen försökte sända upp en sommarlätt nedrustningsballong mitt i vintervädret. Härmed är inte sagt, att alla anslag under fjärde huvudtiteln böra undgå kritik eller beskärning.

Förenta nationernas skepp seglar just nu med generalförsamlingen ombord ut på sin första resa. Vädret är hårt och risken för torpedering och minor betydande. Regeringen utlovar proposition om eventuellt svenskt inträde i FN, och den torde vinna allmän anslutning. Det är också naturligt, att vår internationella hjälpverksamhet bör fortsätta. Jag vill uttala vår glädje över den expedition, som i dagarna utsänts till de nödlidande i Tyskland.

Den nya regeringen har haft god tid på sig att bli varm i kläderna, och alla ha med spänning väntat på hur de inre frågorna skulle behandlas i den första socialdemokratiska statsverkspropositionen på tio år.

Jag vill visst inte förneka att Kungl. Maj:ts förslag har sina goda sidor. Regeringens ansträngningar att anpassa folkhushållet till fredsförhållanden äro på flera områden lyckliga. Här är ett särskilt erkännande till statsrådet Gjörös på sin plats för hans planer att snabbt avlägsna många tidigare nödvändiga krisorgan i överensstämmelse med förbättringarna i försörjningsläget. Det är en för allmänheten tyngande belastning, som på detta sätt försvinner, och det är ett verkligt glädjebudskap, att endast ett fåtal ransoneringar mänskligt att döma kommer att kvarstå, då det nya budgetåret börjar.

Regeringen har emellertid också tagit hänsyn till behovet av återhämtning och nyinvestering på områden, som av tvingande skäl blivit tillbakasatta under kriget men som ha stor betydelse för en lyckosam fredlig utveckling. Här vittna t. ex. de höjda anslagen för vägväsendet om klokt förutseende. Det gäller ju investeringar med produktiv betydelse för vårt näringsliv, fördelaktiga inte minst för landsbygdens befolkning. Jag måste dock beklaga, att frågan om storflygfältet åter skjutits på framtiden. Denna angelägenhet, som är viktig inte minst för utvecklingen av våra internationella handelsförbindelser, bör

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

inte hållas i bakgrunden längre, och många äro säkert eniga med mig om att be regeringen skynda på. Den borde också se till att 1943 års rundradioutrednings önskemål om kortvägsstationer tillgodoses, ty även här är det fråga om att underlätta samarbetet med transoceanala länder.

Frågor av denna art äro dock naturligt nog inte avgörande för bedömningen av årets statsverksproposition. Större problem stå under debatt. Och här är jag nödsakad att konstatera, att resultatet av regeringens arbete på den väsentliga punkten — i fråga om budgetläget och kommande inkomster och utgifter — är högst egendomligt. Statsverkspropositionen är mera märklig med hänsyn till vad som inte står i den än med hänsyn till innehållet! Har man i själva verket inte satt riksdagen på mellanhand? Regeringen har själv inför allmänheten reklamerat denna riksdag som de stora sociala reformernas. För att få till stånd en verklig remissdebatt — en debatt, där riktlinjerna för det kommande arbetet kunde uppdras — borde fakta om regeringens planer finnas tillgängliga och de stora finansieringsfrågorna vara grundligt utredda. Finansministern lämnar dock inte något annat besked än att allt detta kommer senare. Regeringens brådskas att offentligt informera allmänheten har inte stått i rimlig proportion till möjligheterna att snabbt ge riksdagen de besked, den har rätt att kräva i aktualiserade frågor. Vi befinna oss i samma situation som följetongsläsaren, då han kommer till ett särskilt spännande kapitel och hejdas av ett snöpligt: fortsättning följer i nästa nummer.

Denna tågordning kan man inte finna klok och genomtänkt. Vi behöva en grundlig analys både av dagens situation och framtidsmöjligheterna för att få ett grepp om vad som bör göras. Dess bättre finns det åtskilligt att anteckna om vårt lands styrka. Den ekonomiska freds Anpassningen går utan tvivel bra. Hemmamarknaden präglas av högkonjunktur. Sysselsättningen är mycket god och beredskapsfolket har snabbt kunnat placeras i det civila livet. Och här vill jag ställa en fråga: får inte socialiseringsvännerna just nu en lektion i vad det svenska näringslivet förmår? Vi dra fördel av dess smidighet — av det faktum, att krigsårens ersättnings- och rustningsproduktion mest kunnat äga rum inom ramen för våra fredsmässiga resurser och att investering och företagsbildning i allmänhet inte haft krisbetonad inriktning. Nyligen upplystes vi om att enbart den industriella delen av företagsamheten planerar investeringar under 1946 upp till en miljard kronor. Då vi minnas vad som både skrevs och sades av många socialdemokrater under förra riksdagen, undrar man, om de tycka, att det nuvarande läget frammanar bilden av ett svagt system, mer eller mindre moget för avskrivning.

Om regeringen kan tillgodogöra sig vad som i dagens läge är fördelaktigt för vårt land, måste den emellertid också räkna med ofrånkomliga svårigheter. Våra radikala sysselsättningsteoretiker, som alltid ha så många goda råd på lager, ha — utan socialistisk nyordning! — blivit till den grad bönhörda, att deras problem ställts på huvudet: bristen på arbetskraft är ju en av dagens värsta bekymmer. Detta dämpar på sätt och vis vår optimism i den mån vi önska utvidga produktionen och öka nationalinkomsten. Just bristen på arbetskraft kan ju begränsa utvidgningsmöjligheterna.

Då vi tala om arbetskraften ligger det nära till hands att tänka på jordbruket. Om det också inte är fråga om att utvidga dess produktion som helhet betraktad är dock bristen på folk större där än i flertalet andra näringar. Överhuvud taget kommer jordbruket att erbjuda oss svåra problem nu under övergångstiden, då det gäller att skydda det från nedbrytande konkurrens utifrån och sörja för dess bärkraft och utvecklingsmöjligheter i fredstid. Såväl jordbrukets som hela landsbygdens problem äro svåra, men måste lösas, och för det krävs det gemensam god vilja och målmedvetna ansträngningar.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag är fortfarande övertygad om att riksdagen inte gjorde jordbrukets ställning bättre då den antog jordkoncessionslagen i fjol. Jag erinrar om att vi som ville avslå lagförslaget bl. a. talade om risken för byråkratisering av fastighetshandeln. Vi hävdade, att ett ganska stort antal ärenden om fastighetsköp skulle komma att underställas Kungl. Maj:t och belasta arbetet inom departementet, men fingo då höra att vi voro ute i ogjort väder. Nu ser jag emellertid i statsverkspropositionen under nionde huvudtiteln, att den nya lagen kommer att tillföra departementet »ett icke ringa antal ärenden av grannlaga och omdömeskrävande natur» och att jordbruksministern måste ha ett nytt kansliråd för att sköta dem. Det tycks mig vara ett tidens tecken — och ett tecken på att vi inte misstogo oss i höstas.

Att utrikeshandeln har svårt att komma i gång — ett i och för sig inte oväntat förhållande — väcker bekymmer. Svårigheterna att anknypa till de krigshärdade eller hårt påfrestade utländska marknaderna hopas på vår frejdige handelsministers något törnbeströdda väg. Och här är jag frestad att vara frågvis igen: är inte detta en tankeställare för de ärade ledamöterna av PHF — planhushållningsfrämjandet? Inse de inte hur pass äventyrligt det är att utlova planhushållning, då våra handlingar i så hög grad påverkas av utländska förhållanden? Statsrådet Myrdals besvär med importbränslet, som betyder så mycket för sysselsättning och produktion, är ett typiskt exempel. Och inte bara detta! Stor export och liten import av konsumtionsvaror samt de stora utländska krediterna påverka med nödvändighet vår ekonomiska politik. Varuknappheten och därmed inflationsrisken blir ju, som finansministern också framhåller i statsverkspropositionen, uppenbar. Också här är det i viss mån fråga om utländska käppar i planhushållningsivrnarnas svenska maskineri.

Hur vi på en gång skola kunna upprätthålla full sysselsättning och — som statsrådet Myrdal brukar säga — gå i spetsen vid återuppbyggandet av en fri världshandel är dessutom fortfarande oklart. Det vore intressant att i dag få höra något om hans planer på denna punkt. Öppna vi dörrarna för en obergänsad varuimport, komma många hittills skyddade hemmainsustrier och näringsgrenar, som arbeta för hemmamarknaden, onekligen i ett allvarligt läge. Hur skall det t. ex. gå med bilindustrien, textilindustrien eller skoindustrien? Och hur skall det gå med jordbruket? Redan nu ha vissa tendenser inom handelspolitiken framkallat oro i berörda kretsar. Jag tänker t. ex. på det nys ingångna handelsavtalet med Norge. Enligt detta tillåtes import av fisk till ett belopp av cirka 20 miljoner kronor. De svenska fiskarna se med djup oro hur deras avsättningsmöjligheter beskäras. Även inom jordbruk och trädgårdskötsel råder osäkerhet inför den framtida handelspolitiken.

Statsrådet Myrdal talar nu inte alltid om frihandel i vanlig mening. Han talar om »organiserad frihandel». Just därför — därför att organisation förutsätter plan — har han säkert åtskilligt att meddela oss om sin uppfattning i den centrala frågan om avvägningen mellan importintressen och hemmamarknadsintressen. Det är en fråga, som blir mera brännande för varje månad under förutsättning att varuutbytet mellan länderna blir livligare, vilket vi hoppas. Jag vore tacksam om statsrådet Myrdal ville belysa dem.

Jag har hittills berört två faktorer i dagens svenska ekvation. Jag har talat om de påfallande fördelar, som vårt lands inre styrka skänker oss, och jag har visat på några av de svårigheter, som sammanhånga med världskrisens avveckling. Till detta kommer som tredje faktor socialpolitiken.

Jag tillåter mig att börja med några ord om hur jag som högerman ser på denna stora fråga. Jag är starkt medveten om att vårt land långt ifrån är ett socialt mönstersamhälle. Sådana är det ont om i vår härjade värld, och det är väl tveivelaktigt, om det överhuvud taget finns något land, som socialt

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sett kommit längre än Sverige. Men också hos oss kan och bör det bli mycket bättre. Socialpolitiken kan på många punkter fylla en produktiv uppgift, först och främst därigenom, att den kan göra den mänskliga faktorn i produktionsprocessen mera effektiv. Hälsovården, nykterhetsvården, idrotten, arbetarskyddet eller arbetshygien — för att nu endast nämna några exempel — öppna stora möjligheter. Med socialpolitiska medel böra vi också kunna göra många arbetsdugliga, som av olika skäl, främst sjukdom, ställts utanför produktionslivet. Den verkliga fördelen med en rätt inriktad socialpolitik är inte — som socialdemokraterna ofta göra gällande — dess inkomstfördelning. Ekonomisk utjämning är inte något självändamål. Fördelen är att socialpolitiken är ett befrämjande led i framstegsarbetet, och det är naturligt, att man här särskilt tänker på dess betydelse i befolkningsfrågan. Lägga vi därtill, att vi böra göra vad tillgångarna tillåta för att förbättra den enskildes ställning vid sjukdom eller under arbetslöshet och ålderdom, är det tydligt, att det sociala arbetsfältet är stort.

Den, som tror, att han och hans meningsfränder ha monopol på reformintresse, gör sig skyldig till en egendomlig, förblindad självbelåtenhet, fjärran från realiteterna. Vi äro alla engagerade och intresserade! I den mån meningarna skifta gäller det i långt högre grad medel och utformning än mål.

Nu föreligga utredningar om en rad viktiga och mycket dyrbara reformer, som regeringen håller på att bearbeta. Vi ha i statsverkspropositionen fått besked om att en del av dem bli aktuella redan vid denna riksdag. Vad gör regeringen i en sådan situation? Hur kombinerar den de sociala planerna med de ekonomiska förhållanden, som råda i landet; med de fördelar och nackdelar, som vi räkna med i efterkrigsläget och som jag nyss talat om?

Att döma av finansministerns pressuttalanden är allting gott och väl. Han säger: »Den gamla sanningen är alltjämt en sanning, att om vi vilja ha en god ekonomi och största möjliga välbefinnande, så måste vi hushålla väl.»

Ingen kan instämma i detta mera hjärtligt än jag. Men jag måste fråga mig vad som är grundläggande för god hushållning och i vad mån regeringen iakttar detta.

En god hushållare, som vill bygga reformer på hållbar grund, har först och främst att redovisa vilka tillgångar han anser disponibla för reformerna. Han bör inställa de sociala planerna i det allmänna ekonomiska och statsfinansiella sammanhanget genom grundlig utredning. Det är realistiskt och planmässigt — och ger framför allt tillfälle till överblick. Många frågor måste besvaras: hur landets resurser böra fördelas på privat fri konsumtion, på investering och sparande, på sociala reformer, hur dessa reformer återverka på penningvärdet o. s. v. Då allt detta är färdigt och fältet kartlagt, är tiden inne att tala om för riksdag och folk vad som närmast kan förverkligas på den sociala önskelistan.

Har då regeringen gått till väga på detta sätt? Här måste jag ännu en gång erinra om vad som saknas i Kungl. Maj:ts förslag. Finansministern har inte lagt fram en utarbetad plan: han kan bara lova komma med den senare under riksdagen. Några klara riktlinjer för framtidens budgetarbete eller den sociala finansieringen äro ännu inte kända.

Vad vi däremot verkligen veta är att regeringen eller dess talesmän redan före denna riksdag offentligt förklarat, att vissa angivna reformer komma att genomföras mycket snabbt. Detta har regeringen gjort utan att den själv eller vi andra veta om det blir möjligt att hålla den utlovade reformtakt. Om nu de utredningar, som skola bli färdiga i vår, skulle visa att välbefinnandet gagnas mest av en mindre hastig reformtakt eller att regeringens utfästelser leda till inflation — tänker regeringen då retirera? Eller anser den sig bunden av sina förhandslöften, oberoende av eventuella obehagliga fakta? Är den beredd att ta

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

denna konsekvens av den underliga uppfattningen, att man måste fastställa utgifterna, innan man beräknar deras finansiering. Det är frågor av denna art, som tränga sig på i årets remissdebatt. Regeringen har frångått den naturliga ordning i förberedelsearbetet, som måste krävas av en god hushållare. Först planer — sedan utfästelser — men inte som nu tvärtom! Man frapperas av en märklig planlöshet hos planhushållarna, en intressant illustration till talet om statlig dirigering. Socialreformer kan man i stort sett planera, eftersom staten bestämmer takten. Ingenting tvingar oss att utfärda växlar innan vi äro säkra på täckningen. Då regeringen ändå gör detta, undrar man hur pass skickad den är att planhushålla på andra områden, där uppgiften är svårare, eftersom staten inte kan bestämma ensam.

Många ha sagt, att just reformtakten kommer att diskuteras mest mellan de borgerliga och socialdemokratien. Det äger nog sin riktighet! Det har också sagts, att det kunde vara lämpligt att planera för social expansion under en tioårsperiod. Jag tror, att periodens längd kan diskuteras. Den kan bli kortare eller längre, beroende på den faktiska utvecklingen av näringsliv och nationalinkomst. Vad som kan sägas i dag — vid en tidpunkt då papperen ännu inte lagts på bordet — är att expansionen, som vi alla vilja vara med om, bör ske i den takt som landets bärkraft medger. Det ankommer på regeringen, som förfogar över experter och utredningsmän, att presentera ett förslag. Men då måste den också fastställa de sociala reformernas angelägenhetsgrad — klargöra i vilken ordning de böra förverkligas. Har regeringen företagit den planeringen? Såvitt vi veta, är så inte fallet! Statsverkspropositionen ger oss i varje fall inte besked. Det väcker allvarlig oro, därför att vi veta att en välplanerad socialpolitik kan bidra till det ekonomiska framåtskridandet, medan däremot en planlös socialpolitik kan leda till felplaceringar och hämma den ekonomiska utvecklingen. Vi inom högern kräva, att en positiv inställning till socialpolitiken förenas med klara, överskådliga linjer i planeringen.

I socialpolitiken, ja, i alla sammanhang, där finansiella och ekonomiska frågor beröras, måste vi uppställa ett bestämt villkor: Penningvärdet måste skyddas. Den mest demoraliserande faktor, som kan införas i samhällslivet, är inflationen. Den verkar som en generell men oerhört orättvis beskattning främst av löntagare, pensionärer och småsparare.

Nu vittnar ju statsverkspropositionen om att inflationsfaran är långt ifrån övervunnen. Finansministern talar om »påtagliga risker av penningpolitisk art» och säger, att »läget fortsättningsvis kommer att karakteriseras av en total efterfrågan, som överstiger de tillgängliga resurserna».

Då han kommenterade budgeten i radio, var han särskilt angelägen om allas medverkan i ansträngningarna att hindra inflation. I denna önskan instämmer jag helt. Om allmänheten skall lyssna krävs emellertid att regeringen själv går i spetsen. Den har redan accepterat den penningvärdeförsämring, som hittills inträtt, och dess politik inger utan tvivel stora folkgrupper föreställningen, att de snabbt kunna kompenseras för de stegrade levnadskostnaderna genom ökade penninginkomster. Här måste vi behålla huvudet kallt. Vi få under inga förhållanden föra illusionspolitik. Genom en politik, som leder till inflation, riskera vi, att alla — och främst de, som man velat hjälpa — hamna i ett mera bekymmersamt läge än i dag.

I detta sammanhang kommer man lätt in på frågorna om framtida underbalansering av budgeten. Envoyén Hammarskjöld har i sin intressanta, till statsverkspropositionen fogade promemoria visat, vilka utomordentliga risker som höra samman med en sådan operation i ett konjunkturellt läge som det nuvarande. Då alla sparmedel redan satts i rörelse, då investeringen är större än någonsin, då full sysselsättning råder och stora krediter gå till utlandet —

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

var skall finansministern finna medel vid underbalansering utan inflation eller utan att framdeles minska sysselsättningen genom att ta i anspråk kapital, som behöves i näringslivet? Här stå vi inför ytterst allvarliga frågor, som vi måste ta ställning till under riksdagens lopp.

En socialdemokratisk tidning skrev nyligen om vår politiska framtid, att »först nu börjar det stora äventyret». Syftade denna formulering på regeringspartiets planer i näringsfrågorna? I så fall finns det många, som gärna vilja instämma! En stark opinion anser socialiseringen rent ut sagt äventyrlig. Denna opinion har växt till i styrka och stridsvana under krisriksdagen 1945. Jag kallar den krisriksdag, inte därför att den ställdes inför en kris i näringslivet — den slapp vi! — utan därför att den medförde kris i socialiseringsfrågan. Hur den drevs fram, ha vi i färskt minne. Fortsätter denna kris är det fara värt att den drar med sig ännu en — nämligen en kris i socialpolitiken, som ju är beroende av stabil ekonomi. Experiment med näringslivet efter socialistiska linjer äventyra enligt min uppfattning vårt välstånd och därmed också de sociala reformer, som så många hoppas på.

Men samma risk uppstår också genom en oklok skattepolitik. Jag vill uttrycka min förhoppning om att de skatteplaner, som annonseras i statsverkspropositionen, utformas så att skattetrycket lättar. Skatterna ha nått ett maximum, som det inte är försvarligt att överskrida. Överallt i de förutvarande krigförande länderna strävar man nu att återgå till draglig beskattning. Jag vill livligt rekommendera finansministern att ta del av sin engelske kollegas budgetanförande vid parlamentssessionens början i höstas. Det kanske han redan gjort, men det skadar nog inte att han gör det en gång till. Där erkändes öppet behovet av skattesänkning, därför att de höga skatternas produktionshämmande inverknings tydligt framträtt. I sitt radiotal i förra veckan betonade statsrådet Wigforss starkt, att de sociala reformernas förverkligande är beroende av fortsatt produktivitetshöjning i näringslivet. Borde han icke efter ett sådant erkännande just ur sina egna synpunkter vara den förste att bereda folknäringsarna större möjligheter att investera och rationalisera genom en återhållsam skattepolitik? Han verkar inte hågad att dra denna slutsats, och det är beklagligt. Det är ett svårt misstag att tro, att skattepolitiken fortfarande kan uppdras efter krigstidens normer, medan den svenska ekonomien i övrigt ställs på fredsfot. Och det är också ett misstag att tro, att den enskilde medborgaren vill släpa med sig krigstidens tunga bördor in i fredstiden. Han är värd ett bättre öde efter de mödor han utstått.

Något som frapperar i debatten om socialism och skatter — således ämnen för dagen — är att regeringspartiet reagerar rätt surt inför den kritik det självt frambesvurit. Vi ha också känslan av att socialdemokratien inför den ovälkomna kritiken ibland uppträder med något av det allena maktägande statspartiets maner. Man talar visserligen gärna om att man vill ha en slagkraftig opposition, men då det verkligen gäller, ser man helst, att det är tyst i klassen.

Om socialiseringen fortfarande är lika aktuell som i fjol återstår att se. Eftersom det är valår, är det kanske meningen, att skördefolket vid det socialistiska tröskverket vilar sig en tid, medan socialpolitiken skjuts fram i förgrunden.

Hur det nu än blir, förändrar det inte vår inställning. Vi vilja ha snabbt besked i socialiseringsfrågan! En känd signatur i regeringspressen skrev nyligen, att »ordet socialisering blivit så utruckat i tankeförslöandets tjänst, att det i förnuftiga sammanhang är närmast orkeslöst». Som självkarakteristik är detta inte illa hopkommet. Men vi behöva ännu bättre tolkningar. »Det är karakteristiskt», säger statsministern, »att då vi ägna oss åt socialiserings-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

frågor, blir tidens signatur de sociala reformerna.» Är detta ett försök att identifiera socialiseringspolitik med socialpolitik? Är t. ex. jag socialiseringsvänlig, därför att jag är reformvänlig? Statsministern säger också: »Vi ha inte ställt upp spörsmålet om socialisering eller inte. Vad vi vilja uppnå är effektivitet.» Ja, det vilja vi allesammans! Men vi undra vad det är för slags spörsmål, som uppställts i de utredningar, där man skall belysa möjligheterna att förstatliga? Och vill man inte socialisering, om man »ägnar sig åt socialiseringsfrågor»? Här äro vi tacksamma för kommentarer. Vi vilja gärna att socialdemokraterna tala ut redan i dag och ge folket besked i god tid före valet.

Vi fråga inte detta därför att vi vilja skapa ett för regeringen outhärdligt klimat. Vi lida inte av förföljelsemani! Men vi fråga, därför att vi veta, att både näringslivet och den enskilde måste ha fast mark att bygga på, när det gäller att göra upp planer för framtiden.

Statsministern har sagt, att det är ovissst, om 1946 kommer att stå i samlings eller stridens tecken. För att i någon mån bidra till att skingra ovissheten skall jag framföra några synpunkter på hur vi på högerhåll se på den rådande politiska situationen.

Vi beklaga de inrikespolitiska motsättningar, som utvecklats till en verklig konflikt, när det gäller de olika uppfattningarna om hur landets näringsliv bör vara organiserat. Konflikten skadar landet i den påfrestande tid, vi nu uppleva, och den verkar hämmande på den produktiva utvecklingen. Man måste uttrycka sin förundran över att socialdemokraterna velat ge upphov till denna konflikt genom sina socialiseringsförberedelser.

Högern anser inte att näringslivet är tabu och höjt över kritik. Vi anse tvärtom att man skall diskutera dess livsfrågor. Vi äro, som statsministern sedan länge vet, inställda på behovet av fritt samarbete mellan stat och näringsliv. Vi se med sympati på förhandlingarna om industriell demokrati. Vi anse att det behövs en förnuftig monopolkontroll. Men vi motsätta oss bestämt ett socialistiskt samhälle! Det har sagts, att hos oss svenskar kan man dra skalperna av varandra i de mest bloddrypande ideologiska fejder — och ändå till sist komma överens. Jag varnar uttryckligt för föreställningen, att detta skulle gälla i de stora socialiseringsfrågorna. Där gäller det långt mera än skalpen!

Statsministern har låtit förstå, att det skulle bero på oss, om det blir strid eller inte i år. Han vill gärna framstå som den angripne. Men detta är ju en omöjlig ståndpunkt, eftersom det är hans eget parti, som angriper! Det är på socialdemokratien, som det beror, om det skall bli fortsatt fejd. Och här vilja vi göra statsministern en allvarlig fråga: är inte hans parti snart moget att förverkliga någonting av den fördomsfrihet, som statsministern gärna talar om? Skulle det inte vara lämpligt att avstå från socialiserings- och tvångsdirigeringspolitiken, och i stället föra en reformpolitik på den nuvarande produktionsordningens grund? Ett positivt besked skulle hälsas med tillfredsställelse av en överväldigande majoritet av vårt folk.

Nuvarande ovisshet om majoritetspartiets verkliga syften är, som jag förut sagt, enligt min uppfattning ett svårt hinder i arbetet att höja produktion och nationalinkomst. Osäkerheten om statens, det vill säga majoritetspartiets, framtida närings- och skattepolitik, betraktar säkerligen näringslivet som ett större bekymmer än de ekonomiska och finansiella efterkrigssvårigheterna.

Jag har ju ingen möjlighet att bedöma om det är sannolikt, att socialdemokraterna skulle vilja avstå från att förbereda och i kraft av sin majoritet snarast möjligt genomföra sitt socialistiska program. Men jag anser att det känsliga politiska och ekonomiska läget här hemma och ute i världen och de i alla avseenden stora vanskligheterna vid genomförandet av socialismen i Sve-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

rige är skäl nog för mina frågor till hans excellens statsministern och hans parti.

Livet är ju dess bättre sådant, att vi ständigt få nya tillfällen att förvärva nya synpunkter: det är helt enkelt utvecklingens lag. Alla partier, intet undantaget, förändras och utvecklas liksom människorna själva. Och nu undrar jag, om de statskloka bland socialdemokratiens ledare äro mäktiga den självövervinnelse, som behövs för en framsynt nyorientering i vårt politiska liv.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Det var ursprungligen min avsikt att avvakta debattens förlopp, innan jag tog till orda, men de nästan ömmande vädjanden, som herr Domö gjorde till mig att avge vissa förklaringar, föranleda mig att redan nu begära ordet. Jag vill från början säga, att jag inte gör det med några större förhoppningar att kunna tillfredsställa de krav, som här ställas på ett besked. Jag har nämligen funnit, att hur många besked man än ger, kommer frågan tillbaka. Man säger: är det det rätta beskedet, hur länge gäller beskedet, kommer man kanske i framtiden att säga någonting annat?

Herr Elon Andersson sade under debatten i höstas, att det nog egentligen är för tidigt att på allvar ta upp socialiseringsdiskussionen, ty vi visste på ömse sidor för litet vad vi mena. Det föreföll som om vi använde olika språk och inte förstodo varandra -- han skulle kanske också kunnat säga: inte ville förstå varandra. Jag hade väntat mig, att han i fortsättningen av sitt tal skulle lämna å sido dessa frågor om socialisering, men sedan han givit en livlig skildring av den härlighet, som den enskilda företagsamheten representerar, finner jag honom plötsligt utbrista: är det då nödvändigt att alldeles slå sönder den? Adressen måste ju vara till socialisterna. Samme man, som alltså själv deklarerade, att underlaget för en diskussion egentligen var alltför vacklande, kastar plötsligen fram en retorisk fråga, som måste ge åhörarna föreställningen, att på den andra sidan sitta dessa, som vilja slå sönder det enskilda näringslivet. Det visar ju hur oerhört svårt det överhuvud taget är att komma till rätta med några förklaringar.

Herr Domö begärde ett bestämt besked och formulerade med en viss skicklighet sina frågor. Han ställde frågan: skulle inte socialdemokraterna vilja förklara, att de äro beredda att bedriva en framstegspolitik på grundval av det nuvarande systemet, på grundval av det enskilda näringslivet? Det är återigen att ställa frågor, som kräva en diskussion, när de skola besvaras. Det är alldeles klart, att den svenska socialdemokratien ämnar fortsätta sitt reformarbete på den grund, som det svenska samhället erbjuder, men som herrarna veta har denna grund under tidernas lopp varit ganska olika. Det fria näringsliv vi ha i dag, den industriella utveckling vi ha i dag, de former vi ha inom det ekonomiska livet äro inte alls desamma som för årtionden sedan. Därför blir frågan ganska meninglös, och den blir så mycket meningslösare, när faktiskt även de borgerliga partierna hunnit dithän, att de betrakta förhållandet mellan staten och näringslivet på ett helt annat sätt än de tidigare gjort.

Det deklarerades under höstdebatten både i denna kammare och i andra kammaren, att högern och folkpartiet visst inte menade, att i och med krisförhållandenas upphörande behövet av ett samarbete mellan staten och den enskilda företagsamheten också skulle försvinna. Till och med herr Ohlin förklarade, att han mycket väl kunde tänka sig, att det i fortsättningen kunde bli fråga om ett större statligt inflytande än hittills. Men då kan jag å min sida fråga: vad mena herrarna med ett statligt inflytande i det ekonomiska livet? Mena ni bara, att staten och den enskilda företagsamheten skola samarbeta i tider av

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kris? Jag ställer frågan, därför att det fällt yttranden, som ge vid handen, att man vill bedriva en konjunkturpolitik, som innebär, att man, när det uppstår någon svårighet inom det ekonomiska livet, genom samverkan mellan staten och enskilda skall se till att inte för stor skada drabbar samhället. Vi äro mycket glada inom socialdemokratien, att vi äntligen fått de borgerliga så långt. Hur gärna man inom det borgerliga lägret än vill glömma både 1920- och 1930-talet, erinra vi oss mycket livligt den strid, som stod om en riktig konjunkturpolitik just under krisen på 1930-talet. Jag erinrar mig mycket livligt hur jag på statsministerplatsen från högerns talesmän fick mottaga förebråelser för att jag var med om en äventyrspolitik, som kunde komma att kasta vårt land ut i de allvarligaste svårigheter. Nu har man accepterat denna politik, och det förutsätter ju en mycket livlig kontakt mellan staten och enskilda, en kontakt, som naturligtvis inte kan sökas först när olyckan är aktuell, utan som, om det skall vara någon mening med den, måste finnas även i goda tider, under vilka vi kunna planera för att möta de eventuella svårigheter, som kunna uppstå.

Kanske svara ni, att det är så långt ni tänka er att staten och den enskilda företagsamheten kunna arbeta samman, men jag tror, att om ni tänka vidare, skola ni finna, att det egentligen inte är slutstationen. Ni måste ju nämligen säga er, att om man skall planera mot katastrofer, är det klokast att planera för välgång, d. v. s. planera för en sådan inriktning av produktionen, att man överhuvud taget reducerar till ett minimum riskerna för ekonomiska katastrofer. Om ni medge detta, måste ju det samarbete mellan staten och det enskilda näringslivet, varom ni tala, betyda, herr Domö, en *planhushållning* — betyda, att man ser över hela näringslivet, undersöker dess förhållanden, skapar de instrument, som kunna vara nödvändiga för kontrollen och gör vägarna för välgången klara. Men om herrarna medge, att staten måste ha ett visst inflytande över det ekonomiska livet, om ni medge, att det är nyttigt, att den enskilda företagsamheten och staten samarbeta, förstår jag inte varför ni plötsligen stanna vid att detta samarbete endast skall ha till uppgift att eventuellt förhindra en kris, eller, som jag förstår det, närmast för att, när den väl är där, förekomma skadeverkningar.

Jag skulle alltså vilja fråga: vad menade högern, när den i sitt valprogram i fjol talade om samarbetet mellan staten och de enskilda, och vad mena högerns talesmän, när de göra det här? Jag frågar också: vad menade det liberala partiets talesmän? Även vi socialdemokrater, som dock anstränga oss att förstå, vad motparten säger, kunna ju ha behov av de s. k. klara beskedet, särskilt som herr Domö har antytt, att det behovet har blivit större i och med att vi närma oss ett val.

I andra kammaren riktades till mig under höstriksdagen frågan: vad är socialdemokratiens slutliga mål? Jag svarade: det är ett demokratiskt samhälle, där folket bestämmer över de gemensamma tillgångarna och där dessa tillgångar användas till allas väl och det helas bästa. Detta kalla vi ett socialistiskt samhälle. Från annat håll säger man, att man har ett liknande mål. Men inte heller talesmännen för andra riktningar kunna bättre än vi ge besked om vilka stadier vi ha att passera, innan vi kommit fram till detta samhälle. Det är orimligt att av något parti begära, att det skall kunna säga: »Åren 1930—1935 skola vi göra det, 1935—1940 det, 1940—1945 det, 1945—1950 det och 1950—1955 det och bara det etc.» Det är möjligt att säga, att vi inom en viss tidrymd ha för avsikt att göra vissa ting, som vi anse aktuella, givetvis med reservation för att under tiden frågor kunna aktualiseras, som vi ej ha tänkt på. Men vi kunna aldrig säga, att vad vi komma att göra fram till låt oss säga år 1970 eller år 1975 är precis vad vi nu tänka oss skall

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

göras. Eftersom vi ha den uppfattningen, att samhället är en organisation i ständig utveckling, där nya former skapas och nya problem uppstå, måste vi säga oss att de, som överhuvud taget skola förvalta samhället, måste vara beredda till handlingar under olika förutsättningar och i skilda former.

Vi kunna i dag säga, att vårt efterkrigsprogram är begränsat. Det siktar till betydande sociala reformer, till en betydande förbättring av vårt skolväsen och till vissa framsteg på det ekonomiska området, och det ställer krav om undersökningar rörande effektiviteten. Men det är icke ett socialiseringsprogram i den mening, man i allmänhet inlägger i detta ord, och det innebär intet krav på långtgående förstatligande inom näringslivet. Jag kan alltså svara, att vi icke ha för avsikt att under de närmaste åren bedriva någon omfattande socialisering inom det svenska samhället, utan att vi ställa mera begränsade uppgifter.

Men därmed vill jag inte ha sagt, att inte den framtida utvecklingen kan resa problem om socialiseringar, som vi inte nu tänka oss. Jag begriper överhuvud taget inte, hur man skall kunna begära att få ett besked såsom om den, som skall svara, precis visste vad som kommer att hända. Jag skulle kunna göra det tankeexperimentet, att till exempel herr Wehtje varit kapitalistisk opponent i det gamla skråsamhället och att någon av detta samhälles anhängare hade frågat honom: »Hur långt tänker ni gå i den kapitalistiska utvecklingen?» Skulle han då, någon gång vid tiden för skråsamhällets fall, kunnat skildra hela den kolossala omdaning av det svenska samhället, som sedan skett? Ingen anade i industrialismens början, vad man skulle få uppleva några årtionden därefter, och ingen kan heller säga, vilken anblick detta samhälle med sin oerhörda förmåga av växande och utveckling kan komma att erbjuda i framtiden.

Vad jag vill göra klart är, att vi inte äro några siare och inte vilja vara spåmän. Vi kunna inte på det viset se genom töcknen. Vi känna utvecklingens tendenser och begära, att man på bästa sätt skall anpassa sig till och utnyttja dem, men vi kunna icke ge besked om — det må vara klart, och jag tycker att herrarna skulle erkänna, att det vore en orimlig begäran — hur det svenska samhället slutligen kommer att se ut, om vi få vara med om att dana det.

Jag vill också ha sagt, att vad vi nu uppställa såsom en främsta punkt inte är kravet på socialisering, utan kravet på effektivitet. Det finns inte någonting i det program, som bildar underlaget för det socialdemokratiska partiets och för regeringens aktuella arbete, som kan sägas innebära en fientlighet mot den enskilda företagsamheten.

Herr Domö gjorde ett mycket lovvärt försök att ytterligare höja den enskilda företagsamhetens aktier. Är det inte underbart, sade han, vilken anpassning som kunnat ske efter krigsåren. Vi ha högkonjunktur och ha kunnat ge beredskapsmännen arbete. »Är detta ett system som förtjänar kritik och klander?» Naturligtvis inte. Vi erkänna gärna, att här har visat sig en smidighet och en förmåga, som är samhälleligt värdefull. Men, herr Domö, det är ju inte detta frågan gäller, utan huruvida detta system alltid är sådant. Har det varit sådant, och kommer det att bli sådant? Jag kan här på nytt hänvisa till 1930-talet. Det visade sig då, att detta system plötsligen kan råka i olag på ett för samhället ytterst farligt sätt. Det är detta vi vilja försöka att i samarbete med den enskilda företagsamhetens män råda bot på. Vi säga uttryckligen i efterkrigsprogrammet, att där den enskilda företagsamheten fyller de rimliga anspråken på effektivitet och alltså på förmåga att bilda underlag för god sysselsättning och god försörjning får detta system fungera som tidigare. Men där kommer man återigen till frågorna: när skall systemet anses ha kommit i olag; när är det inte effektivt? Då säga vi: det skall konstateras

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

genom att man följer utvecklingen och ser till att medlen på bästa sätt utnyttjas.

Men det tjänar tydligen inte mycket till att jag ger förklaringar, ty då kommer man att säga: »Menade statsministern vad han sade?» Diskussionen från motståndarsidan ligger nämligen i högsta grad på misstänkliggörandets område, och så länge den det gör, tjäna förklaringar mycket litet till. Jag skall inte nu ge någon ytterligare förklaring för egen del, och jag skall inte återropa någon annan, men jag skall tillåta mig — det är kanske fräckt — att ge en liten uppläsning ur det socialdemokratiska efterkrigsprogrammet av ett uttalande som omfattar just den sida av diskussionen som här aktualiserats, ett uttalande som jag tror kan vara nyttigt för herrarna att få del av. Den sista gallupundersökningen visade ju, att det är en mycket liten procent av svenska folket, som har läst arbetarrörelsens efterkrigsprogram, och ifrågavarande uttalande är väl värt att stå i första kammarens protokoll.

Det säges här:

»Vi måste resa det kravet, att hushållningen såsom helhet skall vara mera effektiv. Och det kravet kan tillgodoses endast genom en samordning under ledning av samhälleliga organ.

Men om ledningen av en samordning mellan näringslivets olika krafter skall ligga i händerna på alla medborgares gemensamma organ, alltså staten, är därmed inte sagt, hur långt detta måste medföra en utvidgning av statens egen ekonomiska verksamhet eller en begränsning av de enskilda företagens rörelsefrihet. En planmässig hushållning är inte detsamma som socialisering i betydelse av samhällets äganderätt till alla produktionsmedel eller till en i förväg bestämd del av produktionsmedlen. Det finns andra skäl för att utvidga medborgarnas gemensamma äganderätt, men i den mån en sådan äganderätt motiveras enbart av hänsyn till en planmässig hushållning, måste den bli beroende av i vidaste bemärkelse tekniska faktorer inom det ekonomiska livet. Den kan därför inte i förväg till art och omfång fixeras. Hela planhushållningens idé är så uppenbart en idé om att prova sig fram under de växlande förhållandena i näringslivet, att varje schematiskt krav på en viss fördelning av enskild och samfällad äganderätt, liksom av enskilda gruppers och hela samhällets ekonomiska befogenheter, från början är uteslutet. Det framgår klart av den formulering punkten om en planmässig hushållning erhållit i det socialdemokratiska partiprogrammet. Den kan därför här i sin helhet anföras.

En planmässig folkhushållning, som gör det möjligt att fullständigt och effektivt utnyttja samhällets produktiva tillgångar, *att* bereda hela den arbetsföra befolkningen tryggad sysselsättning, och *att* tillförsäkra alla medborgare en levnadsstandard svarande mot det gemensamma arbetets avkastning.

I all den omfattning det är erforderligt för att förverkliga en sådan hushållning *samordnas* de olika formerna av ekonomisk verksamhet under samhällets ledning och *överföras* i samhällets ägo naturrikedomar, industriföretag, kreditanstalter, transportmedel och kommunikationsleder.⁷

Lika tydligt som det här utsäges att omfattningen av samhällsingripande och socialisering blir beroende av de praktiskt föreliggande omständigheterna i näringslivet, lika tydligt framgår det att inga enskilda intressen får ställa sig hindrande i vägen för det samhällsingripande och den samfällda ekonomiska verksamhet, som visar sig erforderliga för att vinna de äsyftade målen. Det är den praktiska ekonomiska politikens uppgift att vid varje given tidpunkt avgöra i vilken utsträckning och på vilka vägar samhället behöver utvidga sin egen verksamhet eller på annat sätt ingripa. Det program, som här lägges fram, avser att fylla denna uppgift under de förhållanden som nu råder eller väntas uppstå efter kriget. Det sträcker sig över olika områden av näringslivet och

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

söker överallt formulera tydliga och konkreta förslag. Det tar i första hand sikte på sådana åtgärder och anordningar som förefaller oundgängliga om arbetskraft och materiella produktionsmedel skall få full sysselsättning, men det syftar uppenbarligen därutöver till en utveckling, som innebär en fortgående ökning av effektiviteten hos produktionen i tekniskt och organisatoriskt hänseende.»

Den som läser igenom och begrundar dessa satser skall ytterligare få understruket vad jag här sagt. Vi ha inga aktuella omfattande socialiseringskrav. Vi inrikta oss på att få till stånd ett nära samarbete med det enskilda näringslivet. Vi vilja ge det allt det utrymme det förtjänar i en utveckling för att skapa större levnadsmöjligheter, men vi förbehålla oss att, där det enskilda näringslivet icke fyller de rimliga anspråken, överväga om för samhällets skull andra former av företagsamhet behöva tillgripas.

Jag skulle tro att herrarna gjorde — kanske inte edra partier men landet en tjänst, om ni verkligen observerade, vad det är vi ha sagt, och jag tror också, att man därmed skulle vinna den möjlighet till ett samarbete även om de mest svåra problemen, som alla ju förklarat sig vara villiga till. Regeringen uttalade i sin regeringsförklaring, att den ville söka samarbete. Ingen som känner socialdemokratisk verksamhet under de senaste många åren — kanske får jag också säga: ingen som känner mig — kan tvivla på vår uppriktiga vilja att genom samarbete göra grunden för våra beslut och handlingar så bred som möjligt. Det finns så mycket som kan göras gemensamt, att det vore att bortse från vissa klara skyldigheter att skjuta in sådant som ännu icke behöver välla aktuella motsättningar. Det är emellertid möjligt, att vi även på sådana punkter kunna möta svårigheter i samarbetet.

Herr Domö sade många riktiga ord rörande socialt reformarbete, men jag kan inte utan vidare acceptera den satsen, att man skall bedöma, när de sociala reformerna skola göras, uteslutande ur synpunkten av vad samhället för tillfället är berett att bära. Det kan nämligen vara så, att sociala behov hos vissa folkgrupper äro så trängande, att man måste söka utvägar för att tillgodose dem. Det är inte alltid säkert, att man först skall sätta sig ned och räkna ut, hur mycket man vill sänka skatterna, och därpå bygga en finansieringsplan. Det kan hända, att man måste säga sig, att här är det så viktigt, att människorna få bättre levnadsförhållanden, att de som klaga över de höga skatterna få vänta. Jag skulle vilja ställa den frågan till herr Domö: innebär hans anförande här i dag, att han menar att folkpensionärerna fortfarande skola sitta i väntrummet? Det är en betydelsefull fråga för folkpensionärerna, men den är betydelsefull även därför att man kan — naturligtvis beroende på hur man svarar — därmed tvingas att revidera vissa ingrodda föreställningar om hur man bestämmer reformtakten.

Kanske herr Domö vill svara på den frågan. Vi ha ju börjat debatten i dag med att fråga, och jag har nu försökt svara. Jag kunde fråga mycket mer, men detta kan få räcka för tillfället.

Herr Domö erhöi nu ordet för kort genmäle och anförde: På de två minuter, som jag har till mitt förfogande, är det ju inte möjligt att svara så utförligt på frågor, men jag kan svara herr statsministern, att jag icke tillhör dem som vilja att folkpensionärerna skola sitta i väntrum. Jag vill att de skola få sina förbättringar och att vi skola kunna göra åtskilligt mera. Men vi måste se planerna, innan vi kunna i detalj diskutera vad vi skola göra, och det är dessa planer jag efterlyst.

Jag är mycket tacksam för statsministerns uttalande, att det finns mycket som vi kunna diskutera och som man kan bli enig om, därest man tar det för-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

domsfritt. Jag vill anmäla fördomsfrihet från vår sida, men jag vill också förutsätta, att man, då man bedömer högerns inställning till det eventuella samarbetet mellan näringslivet och staten, icke blott skall se på hur det var på 1920-talet, utan också på hur vi vilja ha det nu.

Vi vilja ingalunda inskränka det fria samarbetet till att gälla vid enstaka tillfällen, och vi ha visat att vi ständigt äro beredda till förtroendefulla överläggningar om samarbete.

Statsministern är, naturligt nog, den bästa exponenten för en måttfull socialiseringspolitik, om man får uttrycka sig så, och därför passar det ju utmärkt, att han här lägger upp saken som han gör, men han begagnade uttrycket: »Vi vilja ingen omfattande socialiseringspolitik...» Allt detta vittnar ju om, herr statsminister, att vi icke förstå varandra riktigt bra, jag måste tyvärr anse mig icke ha fått besked på mina frågor.

Statsministern sade, att vi misstänkliggöra socialdemokraternas strävan. Det vilja vi nog inte göra, men det är svårt att få fram vad som är regeringspartiets egentliga avsikter. Vi få väl försöka komma till tals om det ytterligare senare i dag.

Herr Andersson, Elon: Herr talman! Hans exzellens herr statsministern har tagit mycket god tid på sig för att ge en replik på det anförande, som jag höll i fjol höstas, och jag förmodar, att han ur den synpunkten icke anser det alldeles inopportunt, om hans opponenter inte äro beredda att omedelbart ingå på några utförliga svaromål på de problem, som han har rest, och de frågor, som han har framställt. Jag kan gärna erkänna, att jag inte bara med ett visst intresse utan också med en viss tillfredsställelse tog del av hans förklaring, att regeringen icke har för avsikt att under de närmaste åren bedriva någon omfattande socialisering inom det svenska näringslivet och att man är beredd att ge det fria näringslivet allt det utrymme som det förtjänar. Detta är förklaringar, som verka lugnande i synnerhet när de ges med det auktoritativa besked, som herr statsministern kan giva.

När herr statsministern frågar, vad vi mena med det samarbete mellan stat och näringsliv, som vi också äro beredda att acceptera, så skulle jag kunna säga, med anknytning till statsministerns egna ord, att vi mena, att detta samarbete mellan staten och det fria näringslivet skall ske under sådana förhållanden att näringslivet får allt det utrymme, som det förtjänar, men att vi känna oss något tveksamma, huruvida detta utrymme kan inpassas i den ram, som skapas om samordningen mellan stat och näringsliv skall ske enbart under ledning av de samhälleliga organen. Det kan tänkas att detta samarbete mellan stat och näringsliv kan fungera mer tillfredsställande, om det fria näringslivet får behålla så hög grad av utrymme att det självt kan verkställa denna samordning.

Det har fallit sig så, herr talman, att riksdagens öppnande i år kommit att ungefär sammanfalla med öppnandet av den världskonferens, som för närvarande pågår i London för att organisera de Förenta nationernas förbund. Det är inte för att uttala något förringande tvivel om betydelsen av vad vi här ha för händer, när jag föreställer mig, att en och annan, kanske rätt många, med större spänning, med större oro eller större förväntningar lyssnar till vad som där säges och avvaktar de besked, som kunna komma därifrån. Vad som där sker är ju av den art, att det måste intressera all världens folk, oss själva inte undantagna. Detta nya försök att organisera världen i det fredliga samarbetets tecken och bannlysa det krigiska våldet är så betydelsefullt, så avgörande för de kommande årens utveckling, att ingen lär kunna stå likgiltigt eller vara benägen att vägra sin medverkan. Med tillfredsställelse har jag konstate-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
rat, att regeringen har för avsikt att underställa riksdagen frågan om Sveriges anslutning, när plats öppnas för oss i detta de fredsälskande folkens förbund. En och annan skall kanske säga, att det skydd till fredens bevarande, som FN såvitt man nu skulle vara färdig att döma kan ge, är svagt och bristfälligt. Detta kan vara sant. Men det är dock det enda, till vilket vi nu kunna sätta vårt hopp. Det blir dock i längden en ganska hopplös uppgift för ett folk med begränsade ekonomiska resurser att bygga upp och förkovra en hög och dyrbar social standard, om det samtidigt skall tvingas att inrätta sig för ett tillstånd, som måhända inte är krig men inte heller är någon säker fred, att leva på den smala randen av en osäkerhet, som när som helst kan brista och som därför påkallar en oavlätlig hög beredskap. För vårt vidkommande måste det därför vara ett mycket starkt intresse, att FN utvecklas till det förbund för fredens trygghet, som det är avsett att vara, och det bör också vara en naturlig sak att medverka till en sådan utveckling, i den mån vi därtill beredas tillfälle.

Mot bakgrunden av de väldiga problem, som resa sig ute i den sönderslagna världen, te sig måhända våra egna bekymmer små och lätta att bemästra. Men de finnas där, och även om vi tacksamt notera de lyckliga omständigheter, som låtit oss undslippa den värsta av prövningar, så ge de oss dock tillräckligt att fundera på och arbeta med. Studiet av Konungens frontal och av årets statsverksproposition låter oss förstå inte blott att ett betydande arbetsprogram föreligger för de svenska statsmakterna utan också att dettas genomförande ger anledning till överväganden, som inte kunna bli alldeles fria från bekymmer. Jag vill redan från början säga, herr talman, att det ingalunda är tendensen i denna utveckling, som föranleder mig att göra denna erinran, utan våra möjligheter att driva fram den i den takt, som för visso kunde vara önskvärd, om vi hade möjlighet därtill, och som man också på sina håll synes förutsätta.

Innan jag närmare utvecklar min syn på dessa spørsmål skall jag dock be att få plocka fram några iakttagelser ur årets statsverksproposition, som enligt min mening äro av enbart glädjande art. Den ger i långa stycken ett otvetydigt besked om att vårt land börjat övervinna krisårens besvärligheter och är på väg tillbaka till mera normala förhållanden och att detta i betydande grad kunnat ske utan de svårigheter, som man i vissa stycken trodde skulle bli förenade därmed. Även om budgeten i sin helhet knappast ger en bild av återgång till fredsförhållanden — den kallas ju inte heller återgångs- utan övergångsbudget — så finnas dock vissa delar, som ge ett vida bestämdare intryck därav. Med odelad tillfredsställelse konstateras således den bestämda avveckling av krishushållningen, som folkhushållningsministern ställer i utsikt och som är så kraftig, att den till och med hotar hans eget departement. Den betydande ökning i anslagen till vägunderhåll och vägbyggnader, som kommunikationsministern kunnat föreslå, är en annan anledning till tillfredsställelse, och detta gäller i lika hög grad om det tilläggsanslag för nu löpande budgetår, som upptagits i den till riksdagen överlämnade tilläggsstaten. Jag vill i detta sammanhang endast uttala den förhoppningen, att en ökad tillgång på arbetskraft skall göra det möjligt att meddela arbetstillstånd för vägbyggnader i sådan omfattning att de ökade anslagen därtill inte bara stanna på papperet. En glädjande företeelse är också, att avvecklingen av försvarsberedskapen kunnat ske utan de störningar på arbetsmarknaden, som man befäradet skulle inträda. I stället för den omfattande arbetslöshet, som man fruktade, kvarstår alltså dess motsats, en i vissa avseenden besvärande knapphet på arbetskraft.

Det finns således för dagen anledning att konstatera, att bekymren på

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

detta område lättat och att det svenska näringslivet inte bekymras av en arbetslöshet, som gör frågan om den fulla sysselsättningen, åstadkommen genom en mer eller mindre genomgripande statlig planhushållning, till inte blott ett teoretiskt utan även ett praktiskt problem. Jag erinrar i förbigående och utan någon som helst skadeglädje, att det inte bara är det privata näringslivet, som kan råka ut för obehaget att under olyckliga konjunkturer eller eljest ogynnsamma förhållanden bereda sina anställda obehaget av inställd drift och ovissa utkomstmöjligheter. Det är möjligt att förhållandena vid Kinne-Kleva äro en ganska obetydlig detalj i hela detta komplex, men det är tillräckligt för att visa, vilka svårigheter som detta problem kan medföra.

Då finansministern för en vecka sedan presenterade årets budget i radio, inledde han sin som alltid klara och överskådliga framställning med några frågor, som han, om han bara varit en vanlig enkel medborgare, skulle ha velat ställa till finansministern. Han frågade bland annat hur det kunde komma sig, att de stora utgifter och extra pålagor, som blivit nödvändiga under kristiden, inte nu hade skurits ned, fastän vi kommit tillbaka till fredliga förhållanden, och han var vidare intresserad av att veta huru det under sådana förhållanden skulle bli möjligt att infria trontalets löfte om att avväga de kommande årens skatte- och budgetpolitik så, att man kunde ta hänsyn både till behovet av en lättnad i skattebördan och till det önskvärda i att utan dröjsmål förverkliga det uppställda reformprogrammet. Han gav själv svar på frågorna och var förmodligen nöjd med svaret. Jag är inte säker på att tillfredsställelsen var lika allmän hos de skattebetalande medborgare, som lyssnade till förklaringen, och jag bär på den hädiska tanken, att finansministern själv inte heller skulle ha varit riktigt belåten med beskedet, därest han inte råkat vara finansminister. Inte ens den övertygande värtalighet, som finansministern är i lycklig besittning av, förmådde skingra den oklarhet och den bekymmersamma ovisshet, som präglar om inte så mycket nuläget så i varje fall den närliggande framtid, vilken finansministern med socialministerns kraftiga bistånd skisserar. Eller jag skall kanske rättare säga den framtid, som socialministern med påfallande bestämdhet skisserar, medan finansministern blygsamt sätter sig i efterhand — tämligen egendomlig position, inte minst om man tänker på riksdagens obestriddliga rätt att här erhålla nödig vägledning för frågornas bedömande.

Begränsar man sig emellertid till den budget, som avser dagens möjligheter och behov, skall det gärna erkännas, att den inte vållar några bekymmer i fråga om behovstäckningen. Formellt balanserar den och lämnar ändå utrymme för betydande summor till förbättring av folkpensionerna, till provisoriska lönetillägg och pensionsförstärkningar. I realiteten innesluter den ett överskott på 300 å 400 miljoner kronor, fastän denna summa trollats bort genom den omläggning av skattebetalningen, som skett i och med uppborädsreformens genomförande. Finansministern antyder, att det formella bortfallet av dessa 300 å 400 miljoner är detsamma som en skattelättnad för nästkommande budgetår. Ack, om det vore så väl! Tyvärr förhåller det sig så, att den svenska allmänheten beräknar sina skatter inte för budgetår utan för kalenderår, och den omständigheten att finansministern får vänta ett par månader över budgetåret på de 300 miljonerna kommer inte att betyda att den enskilde skattebetalarens skattebördan blir mindre under 1947 än den eljest skulle ha blivit. Man kan möjligen tala om ett uppskov för skattebetalarna, men den tidpunkt, då omläggningen verkligen blir en skattelättnad, ligger för de allra flesta så långt bort i tiden att de till dess hunnit glömma finansministerns vänliga omtanke. De skulle ha varit avgjort mera tillfredsställda, om finansministern hade använt detta reella överskott i budgeten till att möjliggöra en

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

skattelättnad, som verkar nu, och han skulle därmed ha undvikit den besvärsliga fråga, som han ställde till sig själv: hur kan det komma sig, att skatterna inte gå ned, fastän de omständigheter, för vilka en del av dem skapades, ha försvunnit?

Det är ju möjligt — därom kan man ingenting veta, eftersom denna budget är mera fylld med frågetecken än med besked — att finansministern i samband med framläggande av sina planer för skatte- och budgetpolitiken för framtiden även tänker sig en sådan omreglering av skatterna också för nästa budgetår, att skattebetalarna redan då skola bli delaktiga av trontalets försäkringar om att hänsyn skall tagas till behovet av vissa skattelättnader. Finansministern har, som jag tidigare erinrat, vissa faktiska möjligheter. Han skulle kunna använda dem på olika sätt. Han skulle t. ex. kunna avskaffa omsättningsskatten, låt oss säga från och med 1947, i vilket fall en betydande del av den inkomstminskning, som uppstår för senare delen av budgetåret, hade kunnat kompenseras genom en ytterligare justering av de generella subventionerna. Om man för övrigt tänker avskaffa omsättningsskatten, är det väl rätt angeläget att detta sker på en sådan tidpunkt, att dess avskaffande också i verkligheten betyder dess försvinnande. Sker inte detta så kan eventualiteten av dess bibehållande verkligen diskuteras. Jag har ingenting att ta tillbaka av vad jag vid många tidigare tillfällen har uttalat om omsättningsskattens antisociala karaktär och önskvärldheten av att den ur dessa synpunkter kan avskaffas så fort möjligheter därtill finnas, men om läget blir sådant, att dess avskaffande blir mer eller mindre en chimär och jag under sådana förhållanden har att välja mellan dess avskaffande och en effektiv skattelindring på annat sätt så bekänner jag min tveksamhet. I varje fall har finansministern här ett problem att överväga, och han kan icke uppskjuta avgörandet hur länge som helst. Jag vet inte, om finansministern har för avsikt att ta upp frågan om omsättningsskatten i samband med de förslag, vartill den pågående utredningen om inkomst- och förmögenhetsskatternas framtida utformning kan föranleda. Den oklarhet, som råder härom, ger mig emellertid anledning att bestämt uttala, att finansministerns fortsatta handläggning av skattefrågorna icke får ske så att den förtar eller begränsar riksdagens möjlighet att ge sin mening till känna, ej blott i fråga om inkomst- och förmögenhetsskatternas utformning utan även om skattepolitiken i övrigt, frågan om omsättningsskattens avskaffande eller bibehållande inbegripen.

Det har sitt intresse att erinra om den reella balansen i den nu framlagda preliminära budgeten även för en diskussion om möjligheterna att täcka de stora utgiftsstegringar, som nu bebådas i statsverkspropositionen eller om vilka man eljest vet att de äro att vänta. Bortser man från det tillfälliga inkomstbortfall, som vållas av uppbördsreformen, möjliggöres med nu beräknade inkomster och utgifter ett överskott på 300 å 400 miljoner kronor. Det bör finnas goda skäl att antaga, att försvarsutgifterna efter beredskapens fullständiga avveckling och femårsplanens genomförande skola kunna pressas ned och att även på övriga områden besparingar kunna göras så att vi sammanlagt komma ned ett par tre hundra miljoner. Grovt räknat böra vi således — även om vi ta hänsyn till de väntade lönestegringarna — på nuvarande skatteunderlag och med nuvarande beskattning kunna räkna med ett budgetöverskott på drygt en halv miljard, som kunde stå till förfogande för skattelindringar eller för den sociala utbyggnaden eller till äventyrs för bådadera.

Men nu veta vi, att de anspråk, som man har för avsikt att resa, inte för nästa budgetår men från och med 1948, ingalunda stanna vid denna summa. Den sammanläggning, som man med ledning av i olika sammanhang lämnade uppgifter kunnat göra, ger till resultat, att ett genomförande av de sociala re-

Statsverkspropositionen m. m. (Förts.)

former, som bebådas, betyder att en ytterligare utgiftssumma av åtminstone en miljard skall pressas in i budgeten. Då finansministern samtidigt tror sig kunna lova, att detta skall kunna ske med hänsyn tagen till behovet av en lättnad i skattebördan, är det förståeligt, om det svenska folket upppepar den fråga, som finansministern ställde till sig själv: hur skall detta gå till?

I den allmänna diskussionen om dessa ting har hänvisats till möjligheten att delvis täcka de nya sociala utgifterna med lån, och finansministern är själv inte främmande för tanken att låta denna diskussion gå vidare. Han framhåller i sitt yttrande över budgetläget nödvändigheten av att låta de finansiella överväganden, som här måste komma i fråga, ompänna även problemet om budgetens balansering, och han hänvisar till den promemoria därom, som bifogats propositionen. Finansministern uppskjuter sitt eget ställningstagande till den tidpunkt, då de stora utgiftsförslagen föreligga och finanseringen således är ett praktiskt problem, men han inbjuder till diskussion omkring de berörda frågorna. Det kan därför inte anses alldeles opåkallat att redan nu något beröra dessa problem.

Mitt studium av den promemoria, som finansministern hänvisar till, ger mig närmast intrycket att den innehåller en bestämd varning för att över-skatta de möjligheter, som en underbalansering av budgeten innebär. Metoden har sina begränsningar, och om den inte skall förfela sitt syfte, måste den användas med försiktighet. Underbalanseringen skulle vara ett medel i statens hand att påverka konjunkturväxlingarna; den skulle vara försvarlig och tillåten under en lågkonjunktur, då särskilt en ökad investeringsverksamhet från statens sida kan innebära en förbättring av läget, men vara opåkallad under en högkonjunktur, då i stället genom överskott i budgeten en avbalansering av de uppkomna underskotten kunde äga rum. Jag tror att det är viktigt att man bevarar denna uppfattning som en grundläggande princip och att man endast i yttersta nödfall skall överväga möjligheten att ytterligare uppnjuka den. Att t. ex. under en markant högkonjunktur basera statens verksamhet på en underbalanserad budget, i all synnerhet om den bristande balansen tillkommit för att täcka löpande utgifter av stadigvarande karaktär, måste förefalla som ett vådligt äventyr. Det ter sig ännu riskablare om man, som man ju måste göra, tänker sig dess fortsättande även över en lågkonjunktur, då statens möjligheter i ännu större utsträckning måste anlitas för andra ändamål. Att bygga den stora sociala reformbyggnad, som vi äro beredda att påbörja, på en så vansklig grund, lär inte vara tillrådligt.

För min del ställer jag mig således mycket betänksam till tanken att finansiera de väntade stora sociala utgifterna med lånemedel. En sådan metod skulle bland annat föra med sig risken att de sociala reformerna måste köpas på bekostnad av ett försämrat penningvärde, och en dylik metod kan inte vara rekommendabel. Jag tror att man får skaffa en annan och säkrare grund att bygga vår reformpolitik på. I den promemoria om principerna för budgetens balansering, som jag förut har erinrat om, heter det på ett ställe, att »den omfattning, i vilken medborgarna i ett samhälle kunna tillgodose sina olika konsumtionsbehov och genomföra sina investeringsplaner, bestämmas ytterst av samhällets produktionsförmåga», och författaren tillägger: »Skulle konsumtionen och investeringsverksamheten tillsammans överskrida vad produktionsförmågan ger möjlighet till, betyder detta, antingen att man förbrukar tidigare bildat kapital eller att man skuldsätter sig i förhållande till utlandet; i båda fallen tvingas man förr eller senare rätta munnen efter matsäcken.» Jag hoppas livligt att inte endast finansministern utan även socialministern med stort intresse ha tagit del av vad promemorian i dessa stycken innehåller. Dess påstående är såvitt jag förstår en alldeles odiskutabel sanning, och den måste tagas i beaktande även i

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

detta sammanhang. Möjligheten att fortlöpande höja samhällets sociala standard måste stå i beroende av samhällets produktionsförmåga och de ökade inkomster, som därigenom tillföras de enskilda medborgarna och staten.

Det är naturligtvis vanskligt att profetera i vilken takt det svenska näringslivets produktionsförmåga kommer att öka under de närmaste åren. Den diagnos, som konjunkturinstitutet ställer i fråga om den ekonomiska utvecklingen, räknar med en hel del osäkra faktorer. Jag fäster uppmärksamheten på det intressanta om också inte oväntade påpekandet, att våra egna möjligheter äro i hög grad beroende av utvecklingen på världsmarknaden, och att det är främst sådana omständigheter och inte det svenska näringslivets eget bristfälliga sätt att fungera, som hittills åstadkommit kriser och konjunkturbakslag. Om läget inte försämras genom sådana störningar utifrån, förefalla dock utsikterna för oss själva inte alltför mörka. Även om diagnosen sålunda är osäker, föreligga dock vissa hållpunkter för ett bedömande för våra möjligheter, och på grundval av dem borde det vara möjligt att göra upp en sådan plan för fördelning av de nya sociala utgifterna att dessa kunna företagas i takt med produktionens och nationalinkomstens ökning. Jag erinrar om att redan med nuvarande skatteunderlag och nuvarande skattetryck bör, sedan normala förhållanden ha inträtt, kunna disponeras vid pass en halv miljard för sociala nyinvesteringar eller skattesänkningar eller helst bådadera, någonting som ju enligt ordalagen i trontalet också är regeringens program. En stegring i produktionsförmågan och nationalinkomsten i sådan takt, att återstoden skall kunna täckas under en relativt begränsad tidrymd, åtminstone under en tioårsperiod och måhända ännu snabbare, förefaller således ingalunda otänkbar. Att ta ut denna stegring i förskott genom upptagande av lån har också det med sig, att staten för täckande av löpande utgifter lägger beslag på betydande delar av det kapital, som näringslivet behöver för nyinvestering och ökad produktion. Därigenom motverkas den ökning i produktionsförmågan, som ensamt kan bilda en säker grundval för det sociala reformarbetet. Jag kommer således fram till slutsatsen, att tanken på att täcka de nya sociala utgifterna genom en permanent underbalanserad budget erbjuder en alltför riskabel utväg, i synnerhet om den tillgripes under en period av markant högkonjunktur, och att man därför i stället bör söka lägga upp en social hushållningsplan, som gör det möjligt att inom begränsad tid genomföra reformprogrammet i den takt, som den ekonomiska utvecklingen tillåter.

Det finns också ett par andra synpunkter, som enligt min mening tala för en fördelning av det sociala reformarbetet över något längre tid. Det är av vikt att de reformer, som beslutas, verkligen kunna genomföras och inte till betydande del stanna på papperet på grund av otillräckliga organisatoriska förutsättningar. Vi ha ett exempel, som inte manar till efterföljd: folkhälsovården, som ännu inte på långa håll har fått den utbyggnad, som den var avsedd att inom begränsad tid få, huvudsakligen beroende på den icke förutsedda bristen på tillgängliga resurser. Jag erinrar om att en obligatorisk sjukförsäkring med fri vård på sjukhusen kommer att ställa stora krav i fråga om tillgången på läkare, sjukhusplatser och sjukvårdspersonal. Jag tror ingen vågar med bestämdhet påstå, att den organisation, som vi för närvarande ha på dessa områden och som vi där under de närmaste åren kunna få, är tillräcklig för de nya, stora uppgifter, som vänta. Men var och en, som något sysslat med dessa saker, vet också, att man inte troller fram en förstärkning i en handvändning. Jag tror att det även av sådana skäl är anledning att inte reformera hastigare än att de praktiska möjligheterna hinna följa med.

Hans excellens herr statsministern ställde till herr Domö frågan, huruvida herr Domö menade, när han talade om en långsammare takt i det sociala reformarbetet, att t. ex. folkpensionärerna kunde vänta. Jag har för min del den

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

alldeles bestämda uppfattningen, att frågan om en förbättring av folkpensionärernas ställning hör till de mera angelägna av de sociala reformuppgifterna, och jag har vidare den uppfattningen, att man även med den takt i reformarbetet, som jag för min del anser skälig att pröva, torde kunna från och med 1948 disponera tillräckligt med medel i budgeten för att lösa denna trängande uppgift utan någon onödig försening.

Det finns ännu en liten synpunkt, som jag skulle vilja framhålla. Det föreligger ett stort reformbehov inte bara på det sociala området. Även inom vårt undervisningsväsen presenteras ett betydande reformprogram. Även detta är en angelägenhet av stor vikt, och jag tror, att man bör fästa uppmärksamheten på att de sociala reformerna inte få så helt och odelat ta samhällets ekonomiska möjligheter i anspråk att den högeligen önskvärda utbyggnaden av vår folkundervisning oberättigat skjutes åt sidan. Jag hoppas därför, att ecklesiastikministern skall ha möjlighet att hålla sig framme vid socialministerns sida, när finansministern går att fördela hävorna från sitt bord.

Såvitt jag förstår finns det ingen ohäga mot att nu ge sig i kast med det stora sociala nybyggnadsprogram, som socialministern ämnar föreslå. I varje fall finns den inte inom det parti, som jag representerar. Jag försäkrar att folkpartiet med glädje hälsar de möjligheter till reformarbete på olika områden, som nu yppa sig, och att partiet anser som sin naturliga uppgift att i positiv anda medverka till dess genomförande. Vår tveksamhet för dagen gäller, huruvida det ur ekonomiska synpunkter är tillrädligt och även ur andra synpunkter förståndigt att pressa igenom hela programmet på den korta tid, som socialministern uppenbarligen förutsätter. Vårt råd till socialministern — och vi skulle vara tacksamma, om han ville diskutera det från samma allvarliga och ärliga utgångspunkter som vi själva — är således detta: låt oss inte töva i onödan med att lägga grunden till den stolta socialreformatoriska byggnad, som han planerar, men låt oss inte överskatta våra möjligheter att få den färdig i ett enda tag! Låt oss bygga den så snabbt sig göra låter, men inte hastigare än att dess murar bli solida och att dess kontinuerliga fortsättande blir tryggt. Vad som här är det viktigaste är att man vinner någonting och att man ärligt kommer överens om att låta viljan omsättas i handling, men en handling, som garanterar ett stabilt framåtskridande utan att skada andra värden, som också äro av betydelse för alla medborgare.

Jag har nu, herr talman, inte sagt någonting om en annan fråga, som också är av stort intresse och där, enligt vad som nyligen uttröntes, folkopinionen också motser klarare besked ifrån regeringen: planerna på ett förstatligande inom vårt näringsliv. Jag skall inte heller ta upp den till någon utförlig diskussion, inte därför att jag underskattar dess alltså lika stora betydelse utan därför att intet nytt har tillkommit, sedan vi talade om den sist. Det förefaller kanske inte alldeles otänkbart, att den heta iver, som karakteriserade den socialdemokratiska motionsoffensiven vid fjolårets riksdag, i någon mån svalnat, och skall jag dra någon slutsats av de besked, som hans excellens statsministern tidigare i dag har givit, är det också den, att det inte finns anledning att påskynda anställandet av de skördearbetare, som skulle få sysselsättning under den nära förestående skördetiden, varom handelsministern på sin tid siade. Får man döma av den opinionsundersökning, som har företagits och vars resultat nyligen publicerats — jag är medveten om det riktiga i vissa reservationer, som gjorts beträffande frågeställningen vid denna undersökning — tycker mer än hälften av det svenska folket att det räcker väl med den statskontroll, som redan finnes. Jag skulle vilja påstå, att det resultatet av undersökningen ingalunda är överraskande. Känslan av att en statlig dirigering inom näringslivet utgör en fara både för produktionen och för den demokratiska

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

frihet, som ligger i att råda över sig själv, är säkerligen alltjämt mycket stark. De erfarenheter av en central dirigerings och därmed följande byråkrati, som de senaste årens utveckling har medfört, ha ingalunda väckt någon entusiasm för en fortsättning. Nödvändigheten av en decentralisering av den bestämmande och styrande makten inses mer och mer, och kravet därpå växer sig allt starkare på de områden, där statens organ nu äro den bestämmande myndigheten.

Inför de väldiga påfrestningar, som nu ställas på den svenska samhällsekonomien, börjar man kanske också bli alltmera övertygad om det olämpliga i att då företaga sig socialiseringsexperiment, om vilkas utgång man intet vet, men som i varje fall kunna innebära störningar i det ekonomiska livet. Enligt min mening skulle det vara ett hälsotecken, om denna opinionsundersökning speglade de verkliga tänkesätten hos det svenska folket. Det skulle nämligen innebära, att man i stället för en strid om ekonomiska teorier, om vilkas innebörd och omfattning man saknar varje verklig upplysning, kunde ena sig i ansträngningarna att skapa den sociala trygghet, som det svenska folket känner sig behöva och som det därför också gör anspråk på. Socialisering är en sak, sociala reformer är en annan, och de båda höra förvisso inte ovillkorligen tillsammans. Socialiseringen betrakta vi som en fara för många av de medborgerliga värden och mänskliga rättigheter, som vi anse det angeläget att upprätthålla och värna. De sociala reformerna däremot anse vi som en nödvändig och trängande uppgift, och till dessas lösande skola vi villigt och ärligt medverka.

I vad mån en sådan försäkran kan ge hans excellens herr statsministern någon föreställning om hur man från folkpartiets sida betraktar möjligheterna till samarbete för lösandet av de sociala uppgifterna, må han själv bedöma; från vår sida är det en ärlig försäkran att vi beträffande det sociala reformarbetet äro beredda att gå till en prövning av de föreliggande uppgifterna i positiv anda men med hänsyn tagen till andra stora värden, bl. a. nödvändigheten av en sund statsekonomi, som vi anse det nödvändigt att hävda och värna.

Herr förste vice talmannen: Herr talman! De för folken viktiga händelser, som alltjämt utspelas på världsteatern, föranledde mig att därtill knyta några ord. Då vi nu samlas, är det under helt andra förhållanden än för ett år sedan. Vi ha ridit ut den storm, som världskriget förde med sig, utan att bli indragna däri. Många orsaker ha bidragit härtill, och det må icke vara ur vägen att härvidlag peka på den sammanhållning kring utrikespolitiken och försvaret, som hela tiden varit rådande, och den eniga vilja vårt folk visat att värna landet mot de yttre faror, som kunde hota oss. Vi äro nu på cyklomens andra sida.

Förstörelsens krafter ha länge nog varit i verksamhet. Nu är deras tid ute, och i stället kommer den fredliga återuppbyggelsens tid. Man må icke förundra sig över om detta arbete kommer att kräva både lång tid och stort tålamod. Det går lätt att förstöra och att riva ned, men det är oändligt mycket svårare att bygga upp. Liksom efter förra världskrigets slut organiseras även nu ett folkförbund med uppgift att för framtiden söka bevara freden.

Förra gången misslyckades världens folk med denna uppgift; låt oss hoppas att det nu skall lyckas. Men det skulle icke vara klokt att blunda inför de svårigheter det möter att bygga upp en ny världsorganisation och göra denna funktionsduglig. Ej heller få vi glömma att det är de stora världsmakterna, som komma att få det starkaste inflytandet på de Förenta nationernas verksamhet. De mindre staterna komma att äga små förutsättningar att kunna påverka denna organisations politik. Men dessa omständigheter kunna icke anföras som skäl för att vårt land skall ställa sig ointresserat av

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

den nya världsorganisationens arbete. »Sverige vill efter måttet av sina krafter medverka till fredens trygghand», hette det i årets frontaltal, och jag är övertygad om att denna uppfattning delas av alla riksdagens partier. Alla stater, både små och stora, måste gemensamt sätta in sina krafter för att förhindra en upprepning av de båda världskrigens katastrofer. I annat fall kunna grundvalarna för hela den mänskliga kulturen sättas i allvarlig fara. De fruktansvärda vapen, som konstruerats efter upptäckten av möjligheten att använda atomenergien i krigets tjänst, understryka ytterligare allvaret av denna fara.

Det är således stora och viktiga uppgifter, den nya organisationen får sig förelagd, och vid lösandet av dessa bör vårt land vara berett att medverka. Det gäller att skapa sådana förhållanden i världen, att alla stater, av vilken storleksordning de än må vara, kunna känna trygghet och säkerhet och icke behöva frukta att en dag helt överraskande överfallas av någon grannstat. Det gäller med andra ord att låta rätten och icke våldet reglera sammanlevnaden mellan världens folk. De måste ha rätt att leva i frihet, att fritt och självständigt bestämma över sin egen tillvaro utan att därmed träda andra folks livsintressen för när.

Även inom ett folk böra frihetens och rättssäkerhetens principer komma till sin rätt. Liksom folken böra få leva i frihet, så böra också de enskilda individerna inom varje folk få åtnjuta denna oförytterliga förmån. Om icke frihet och rättssäkerhet råda inom folken, så kunna de heller icke råda mellan folken. Friheten och rättssäkerheten äro så vitala beståndsdelar av det västerländska kulturarvet, att de icke få givas till spillo. Utan att de upprätthållas torde det helt säkert icke heller vara möjligt att trygga freden för framtiden.

Under de gångna åren ha många människor, som hårt drabbats av krigshändelserna i deras hemland, funnit en fristad här i Sverige. Det har för oss varit en bjudande plikt att i humanitetens intresse räcka dessa olyckliga människor en hjälpare hand. I vissa fall ha dessa flyktingars vistelse här berett oss svårigheter; jag tänker bland annat på de baltiska flyktingarna. Beslutet att utlämna de balter, som kommit hit i egenskap av medlemmar av den tyska krigsmakten, har ju åstadkommit mycken diskussion, och ur humanitär synpunkt skulle det säkerligen ha stått i god överensstämmelse med det svenska folkets känslor, om de hade kunnat beredas en fristad i vårt land.

I årets frontaltal har bebådats mycket stora och vittomfattande sociala reformer. Sålunda har riksdagen att emotse förslag till obligatorisk sjukförsäkring, till väsentligt förbättrade folkpensioner och till utbyggnad av samhällets stöd åt mödrar och barn. Om man jämför förhållandena på socialvårdens område i vårt land med andra länder, kan man genast konstatera, att Sverige intar en framträdande plats, ehuru väl därmed inte är sagt, att allt är välbeställt. Ännu behövs åtskilligt göras, för att den sociala omvårdnaden skall skänka den trygghet, som är nödvändig för den enskilde individen. De gamla kunna med skäl göra anspråk på att få en tryggad tillvaro utan överhängande ekonomiska bekymmer, då de slutat sitt egentliga livsverk, och de som drabbas av sjukdom eller olycksfall av svårare art böra också få känna, att de ha samhällets stöd bakom sig, då de utan egen förskyllan bli oförmögna att försörja sig och de sina. Även omvårdnaden om det uppväxande släktet är en viktig samhällsuppgift. De familjer som ha flera barn böra inte därigenom försättas i ett ogynnsamt ekonomiskt läge. De bebådade stora sociala reformerna röna därför förställe inom den partigrupp jag här företräder.

Men i detta sammanhang vilja vi starkt understryka, att den sociala om-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vårdnadens förmåner måste komma även landsbygdens folk till del på sådana villkor, att likvärdighet i detta hänseende kommer att råda mellan landsbygd och stad. Man måste nämligen konstatera, att åtgärderna på socialpolitikens område hittills icke givit lika goda resultat på landsbygden som i städer och andra större tätorter. Det är av desto större vikt, att likvärdiga förhållanden här åstadkommas, som landsbygdsbefolkningen i regel har svårare än stadsbefolkningen att övervinna de ekonomiska besvärligheter, som inställa sig vid sjukdomsfall eller andra orsaker. Särskilt för de gamla på landsbygden kan tillvaron många gånger te sig bekymmersam.

Men även sedan de nu aktuella reformerna genomförts, kan inte härmed det sociala reformarbetet anses slutfört. Socialvården får alltid anpassas efter de vid varje tidpunkt rådande samhällsförhållandena, den kan aldrig bli något avslutat helt. Alltid strävar man väl efter att nå förbättring. Det tillhör den mänskliga utvecklingens lag.

De sociala reformer, som förebådas i trontalat, komma emellertid att ställa stora anspråk på statskassan. De skulle ju enligt vad som från sakkunnigt håll beräknas, om de helt på en gång genomfördes, medföra en kostnadsökning på ca en miljard kronor. Frågan måste därför bli den: kunna vi med en skattebelastning, som folket utan allt för stora svårigheter förmår och är villigt att bära, utbygga socialvården i så stor omfattning redan nu? Jag skulle vilja ge svaret på det sättet, att vi nog ha möjlighet att bereda de gamla en tryggad och någorlunda bekymmersfri ålderdom under former, som för dem icke böra vara förödmjukande, och att vi nog ha råd att ordna så att mödrar och barn få en dräglig tillvaro och att barnen, som utgöra släktets framtid, göras skickade för de uppgifter, som senare komma att möta dem. Men om vi genomförde dessa reformer nu i ett slag, skulle det inte gå utan skatteökning, såvida det icke sparades på annat håll. Man har därför rätt att efterlysa, hur finansministern har tänkt sig, att dessa reformer skola finansieras. I årets statsverksproposition har finansministern icke tagit ställning till frågan om hur de sociala reformerna och andra bebådade reformer på undervisningens och näringspolitikens områden skola finansieras, men i trontalet förklaras, att riksdagen senare får pröva riktlinjerna för de kommande årens skatte- och budgetpolitik. Dessa frågor stå således öppna.

Finansministern har med bibehållande av de nuvarande skatterna och skatteskalorna presenterat en budget, där inkomsterna överstiga utgifterna med en miljon kronor. Sedd från skatteteknisk synpunkt är det en idealbudget — inkomster och utgifter balansera varandra — men från skattebetalarnas är den ganska kännbar. Det kan icke undgå att väcka förvåning, att finansministern inte kunnat ange några principiella riktlinjer för den kommande skattepolitiken redan i statsverkspropositionen. Denna underlåtenhet kan icke förklaras enbart därigenom, att skattefrågorna befinna sig under utredning. Regeringen måste väl vara medveten om vart den syftar med sin skattepolitik, och då borde redovisning därom i stora drag ha kunnat lämnas redan nu.

Allmänheten har dock väntat, att när kriget nu är slut och utgifterna för den militära beredskapen fallit bort och krisregleringarna hålla på att avvecklas, skattelättnad i någon form skulle ha kunnat genomföras, ty skattebördan har år från år kommit att kännas allt mera tyngande. Detta betonades inte minst av finansministern i det radioanförande han höll samma dag som riksdagen öppnades och statsverkspropositionen avlämnades. I detta anförande påpekade finansministern, att till följd av penningvärdets försämring den reella skattebördan särskilt för de mindre inkomsttagarna blivit mera kännbar än tidigare. Han synes dock icke ha varit främmande för förväntningarna om skattesänkning, vilket framgår av uttalanden i det föreliggande budgetförslaget. En

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

viss skattelättnad eller skatteförskjutning kommer ju likväl att inträda under nästa budgetår genom det nya uppbördssystemet med skatt vid källan, varigenom en del av de skatter, som med nuvarande uppbördssystem skulle ha betalats under förra hälften av år 1947, kommer att betalas först under senare hälften av samma år.

Genom denna omläggning av uppbördsförfarandet blir det en viss lättnad för skattebetalarna under nästa budgetår, men denna lättnad blir dock mera skenbar än verklig. Den stora allmänheten vet, att flera nya skatter tillkommit under krigsåren, och den vet också, att det vid deras införande förklarades, att de endast skulle vara av tillfällig natur. När nu kriget är över och kristidens svårigheter börja övervinnas, undra naturligtvis skattebetalarna, varför inte dessa tillfälliga krisskatter börja avvecklas. Få de då den känslan, att de i onödan pressas till det yttersta av sin betalningsförmåga, kan förtroendet för statsmakterna lätt komma att försvagas.

Varje utväg att lindra skattebördan bör för den skull nog prövas, och särskilt böra undersökas möjligheterna att avveckla eller minska krisskatterna. Krigskonjunkturskatten torde numera icke äga något berättigande, och omsättningsskatten utgör en ur social synpunkt så otillfredsställande skatteform, att dess avskaffande inte bör i onödan fördröjas. Omsättningsskatten drabbar ju hårdast de skattebetalare, som ha de lägsta inkomsterna.

I det ansträngda ekonomiska läge, vari vi nu befinna oss, är det därför nödvändigt, att en noggrann prövning och avvägning sker i fråga om de reformer, som skola genomföras, i förhållande till de kostnader, som de medföra. En alltför stark belastning på ett område kan verka hindrande på utvecklingen inom ett annat. Så har förhållandet varit i fråga om kostnaderna för försvarsväsendet under kriget, vilka dock varit nödvändiga för att vi med utsikt till framgång skulle kunna lotsa oss genom krigstidens yttre faror. Försvarsbudgeten kräver ännu betydande belopp, men det är väl knappast någon *nu* som tror, att vi liksom efter förra världskriget skola kunna avrusta. Försvarsväsendet måste därför anpassas under hänsynstagande till vårt utrikespolitiska läge och de förändringar som inträffa i detta, och det är av utomordentlig vikt, att försvarsväsendet ordnas så effektivt som möjligt och att de anslagna medlen komma till bästa möjliga användning. Försvaret måste vara uppbyggt på ett sådant sätt, att det åtnjuter folkets förtroende. Om icke försvarsviljan är levande och stark, äro även de modernaste och mest effektiva vapen till föga nytta.

Det blir sålunda flera områden som komma att göra anspråk på betydande belopp ur statskassan under de närmaste åren. De rymmas inte inom ramen av den nuvarande budgeten. Vi kunna heller inte finansiera de sociala reformerna med upplånade medel, och vi kunna inte öka skatterna, vilka i stället borde minskas. Då skatteläget för närvarande är så ansträngt, utgör detta en varningssignal till statsmakterna att nogra tänka igenom och pröva den finansiella sidan av de reformer på skilda områden av samhällslivet, som nu äro aktuella eller som under den närmaste framtiden komma att aktualiseras. Vi leva för närvarande under en högkonjunktur, men det är mycket väl tänkbart, att denna efter någon tid kommer att följas av vikande konjunkturer. Hur skall staten då skaffa inkomster, om den bundit sig för nya stora utgiftsökningar?

Det ligger naturligtvis i allas intresse att motarbeta en försämring av den ekonomiska konjunkturen, om tendenser härtill skulle framträda. Näringslivet måste få arbeta på en stabil grundval och sysselsättning i produktivt arbete beredas åt alla arbetsföra. Ett samarbete mellan staten och näringslivet är helt visst nödvändigt för dessa ändamål. Den materiella förstörelse ute i världen och de svåra åderlätningar av människoliv, som kriget förorsakat, ha även för ett neutralt land som Sverige medfört stora svårigheter för närings-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

livet. Handelsutbytet med främmande länder har börjat komma i gång och i vissa fall givit goda resultat, men ännu återstå mycket stora hinder att övervinna. Särskilt prekär är den bristande tillgången på fossila bränslen, kol och koks. Den import, som hittills kommit till stånd, har inte på långt när motsvarat behovet, och allttjämt synes det råda oklarhet om hur stora kvantiteter vi för den närmaste framtiden kunna få köpa på olika håll. Avtalet med Polen utlovade ju en betydande import, men som känt är ha avtalets utfästelser inte ens tillnärmelsevis kunnat uppfyllas. Man kan inte frigöra sig från den känslan, att handelsministern varit för optimistisk i fråga om våra importmöjligheter. Jag hoppas, att statsrådet Myrdal och regeringen i övrigt noga bevaka denna fråga och tillvarata varje möjlighet till import. Hela vår industriella produktion är ju beroende av att tillgången på bränslen är tillräcklig.

Även i fråga om andra varor är det givetvis av stor vikt, att vi kunna importera vad vi behöva. Genom krediterna åt utlandet har ju vår export starkt stimulerats, men finansiellt betyder detta, att riksbanken betalar exportörerna, utan att erhålla motsvarande utländska konsumtionsvalutor. Vi få således ett penningöverskott här hemma, utan att tillgången på varor för inhemsk konsumtion ökas i motsvarande grad. Detta är ett läge, som är gynnsamt för uppkomsten av en inflation. Man hade hoppats, att den återgång till förkrigstidens realinkomster för löntagarna, som allmänt anses önskvärd, skulle ha kunnat ske genom en sänkning av levnadskostnaderna. Så har emellertid icke skett. Det har icke varit möjligt att sänka produktionskostnaderna och därigenom förbilliga varorna. I stället har man då gått den andra vägen för att återställa förkrigstidens realinkomst, nämligen genom att höja penninginkomsterna. Arbetarna inom skilda fack ha erhållit löneökningar, och de statsanställda skola nu också erhålla löneförbättringar. Det behöver väl icke ligga någon inflationsfara i den hittillsvarande utvecklingen, men det är skäl att noga observera den kommande. Ökade penninginkomster utan motsvarande förbättrad varuförsörjning är en betänklig sak.

En förutsättning för att de reformer, som jag nyss nämnde, skola kunna genomföras är emellertid, att näringslivet gives tillfälle till utveckling och att produktionen ökas och blir så effektiv som möjligt. Därpå ha vi ju kunnat bygga vårt relativt sett materiella välstånd under krigstiden.

Vad har det inte betydtt för vår folkförsörjning under dessa år, att vårt lands jordbruk stått på en ganska hög nivå och att produktionen inom jordbruket kunnat hållas uppe? Och under tiden ha de ekonomiska villkoren för de inom jordbruket arbetande kunnat förbättras.

När nu en återgång till förkrigstidens levnadsstandard håller på att ske, får man se till att icke vissa grupper missgynnas. Jordbrukets folk, såväl arbetare som egna företagare, befann sig under förkrigstiden på en lägre levnadsstandard än de flesta andra grupper. När andra grupper nu sträva att förbättra sina ekonomiska villkor, få lantarbetarna och jordbrukarna icke glömmas bort. Det är med tillfredsställelse man konstaterar, att lantarbetarna lyckats erhålla förbättrade löner; men jämför man jordbruksarbetarna med andra grupper, finner man ytterligare löneökningar för dem berättigade. Jordbruket kan dock icke utan höjda produktpriser bära en löneökning. Det är mot denna bakgrund man måste se det nuvarande läget på mjölkmarknaden. Därjämte visar beräkningen av jordbrukets samlade inkomster för år 1945/46 ett underskott på 30 miljoner kronor. Läget är sådant, att det skapat ett visst missnöje. När andra folkgrupper erhålla höjda penninginkomster, är det ett rättvisekrav, att även jordbrukarna liksom lantarbetarna erhålla ökade inkomster.

Det stöd jordbruket erhållit under de föregående åren har varit till nytta

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

för hela folket. Man vill därför livligt hoppas, att jordbruket även i fortsättningen får det stöd som det behöver, så att det icke behöver föra en ojämn konkurrens med länder, som tack vare gynnsammare klimat och lägre arbetskostnader kunna sälja livsmedel billigt på världsmarknaden. En återgång till de förhållanden, som rådde i slutet av 1920-talet och början av 1930-talet, vilja Sveriges jordbrukare icke vara med om. Det skulle helt visst icke heller vara till gagn för folkhushållet i dess helhet. Av både ekonomiska och sociala skäl är det till gagn, att bondebefolkningen erhåller en med andra grupper likvärdig ställning. Under krigsåren har jordbruket haft svåra förhållanden att brottas med till följd av bristande tillgång på arbetskraft och knapphet på vissa råvaror. Statsmakterna skulle visa sig mycket otacksamma, om de, när kriget väl är slut, lämnade ut jordbruket på nåd och onåd åt den utländska konkurrensen. Det har rätt enighet om att jordbruket bör få ett behövt skydd, och jag hoppas, att denna enighet icke kommer att brytas genom missgrepp från den ena eller den andra sidan.

En bidragande orsak till de svårigheter, som jordbruket har att brottas med, är den alltjämt fortgående flykten från landsbygden. Även under det nu tillämdalupna året har flykten från landsbygden varit avsevärd. Städernas befolkning har ökat med icke mindre än 77 000 personer, varav Stockholm erhållit icke mindre än 17 500. Denna landsbygdens avfolkning är ett av de stora sociala problem, som vår tid har att bemästra. På många ställen leder ju avfolkningen till att landsbygden lägges öde. Bland mycket annat har detta samband med jordbrukets prisfrågor, och det ger sig till känna även däruti, att det på många platser är svårt att skaffa arbetskraft till jordbruket.

Krisregleringarnas avveckling har glädjande nog redan kunnat börja, och folkhushållningsministern avser att låta detta arbete fortsätta i ökad takt under det kommande budgetåret. En del krisregleringar komma emellertid att finnas kvar tills vidare, och jag vill då uttrycka den förhoppningen, att dessa måtte tillämpas på ett sådant sätt, att näringslivet icke hämmas i sin verksamhet. Såväl för jordbruket som för näringslivet i dess helhet är det nödvändigt, att priskontrollen handhaves på ett sådant sätt, att den gynnar produktionen. Så som förhållandena nu äro lämnar denna kontroll mycket övrigt att önska.

För att nå ett gott resultat är det av värde, om olika meningsriktningar kunna samarbeta för lösandet av de stora frågor, som stå på dagordningen. Från bondeförbundet äro vi villiga att stödja ett sådant samarbete.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7.30 eftermiddagen.

Herr von Heland: Herr talman! Av många anledningar torde det kommande året bli synnerligen betydelsefullt ur politisk synpunkt. Dels får ju riksdagen taga ställning till utomordentligt viktiga sociala frågor, som redan ha berörts, jämte den framtida finanspolitiken eller finansplaneringen, dels kommer Sveriges folk att för första gången efter världskriget och efter samlingsregeringens lugna politiska epok i val få deklarerat, vilka riktlinjer som böra gälla för den närmaste framtida svenska inrikespolitiken. Efter vad jag kan förstå gäller det alltså för de politiska partierna att försöka klarlägga skiljelinjerna. Jag håller med hans excellens statsministern om att det härvid inte räcker att deklarerat vissa allmänna önskemål, som faktiskt kunna omfattas av alla partier, utan man måste diskutera de olika sakfrågorna och konstatera, var skiljaktigheterna finnas i nuläget.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Vad beträffar det parti jag tillhör, är det klart, att vi allttjämt stå i opposition mot de partier, som inte vilja föra en sådan politik, som snarast möjligt leder till full rättvisa åt landsbygdens folk.

På grund av de sämre förhållandena på landsbygden fortsätter allttjämt den väldiga folkförflyttningen till städerna. Vice talmannen Gränebo berörde ju denna som hastigast. På socialdemokratiskt håll synes man med välbehag se på denna flykt från jordbruket, och jordbruksministern, statsrådet Sköld, synes vilja forcera avfolkningen med den motiveringen, att de färre kvarvarande på så sätt skulle få större del av den lilla kaka, som man vill tillerkänna jordbrukets folk. Men är denna avfolkningspolitik en klok framtidspolitik ur hela svenska folkets synpunkt?

Jag erinrar om socialdemokraternas tidigare misstag i jordbrukspolitiken. Man kan exempelvis peka på hur socialdemokraterna en tid arbetade för styckning av gårdar, för att man skulle få fram arbetarsmåbruk och egna hem. Nu skall man gå rakt motsatt väg. Nu skola de små gårdarna slås ihop till större gårdar, och hundratuseantalet jordbrukarfamiljer skola enligt statsrådet Sköld rationaliseras bort. Om detta blir av och om man sedermera kommer underfund med att man åter gjort en dumhet, då är skadan svår att reparera. Det går inte att skapa jordbruk lika lätt som man skapar industriföretag.

Befolkningsstatistiken visar, att vi gå mot en gubbåldersperiod med mindre årskullar i tillkommande arbetsföra åldersgrupper. För närvarande har industrien också en lysande högkonjunktur, som kommer att fortsätta i över-skådlig framtid, om bränsle- och råvarufrågorna kunna ordnas. Det är alltså naturligt, att arbetskraft suges från landsbygden. Men är det framsynt, att staten även stimulerar eller rent av framtvingar denna folkvandring? Jag har den uppfattningen, att statsmakternas politik i detta hänseende är felaktig.

Vårt land är givetvis, icke minst med hänsyn till våra stapelvaror, beroende av goda exportmöjligheter. Men hur länge kunna vi hoppas på goda konjunkturen för svensk exportindustri? Jag tycker nästan, att det skulle vara klokt av statsrådet Myrdal, som är så pigg på utredningar, att försöka bringa klarhet även i den saken. Om fred får råda, kan det ej taga många år att bygga upp de sönderslagna fabriker i Europa. Amerikas och Rysslands väldiga industriupprustning är allmänt känd, och vi ha hört talas om hur tidigare rent agrara länder, såsom Sydafrika, Sydamerika och Australien, under kriget börjat bygga upp en egen, väl utvecklade industri. Dessa länders importbehov kommer sålunda troligen att minska. Säkerligen kunna våra skogsindustrier och våra goda kvalitetsindustrier alltid ha en viss exportmarknad, men att föra en politik, som gör vårt land till ett ensidigt industriland, kan inte vara klokt — märk väl, att jag talar om ett ensidigt industriland. Så länge återuppbyggnadsarbetet fortgår och vi lämna kredit, på det att andra länder köpa av oss, går det säkerligen bra för exportindustrin, men tider kunna komma, kanske redan om ett par år, då våra exportmöjligheter minska och en köpstark hemmamarknad vore bra att ha. Även för en så viktig nyckel- och hemmamarknadsindustri som bostadsbyggnadsindustrin fruktar man, efter vad som blivit bekant, bakslag om några år, då det nu trängande bostadsbehovet är fyllt.

Industriländernas våldsamma depression under konjunkturväxlingarna ha vi sluppit, främst tack vare vårt mångsidiga näringsliv. Dessutom kan man fråga sig, hur våra skogsindustrier skola få fram skogsprodukterna, om den hejdlösa flykten från landsbygden fortsätter. Vem skall, mina damer och herrar, hugga och köra i skogarna, om det inte finns folk kvar på landsbygden?

Jag hoppas sålunda, att när jordbrukskommittén äntligen — jag säger änt-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ligen — kommer fram med sitt betänkande, förslaget är sådant, att det bevarar en rikt utvecklad jordbruksnäring inom landet.

Krisårens riksdagar ha i samband med sina penningpolitiska uttalanden även framhållit, att så snart ske kan alla prissänkingsmöjligheter skola utnyttjas. På förslag från vårt håll i planeringskommissionen och i bankoutskottet har man emellertid gjort ett viktigt förbehåll genom att deklarerat: »I likhet med vad som skett under kriget måste man vidare räkna med inkomststegringar för vissa särskilt svårt ställda samhällsgrupper.» Jag vill påpeka, att förslaget från oss i planeringskommissionen och i riksdagen gjordes för att pris- och lönestoppet inte skulle innebära ett stopp för förbättringar åt den sämst ställda arbetskraften, främst jordbrukets arbetskraft. Riksdagen har dessutom på en bondeförbundsmotion uttalat, att reallönen för jordbruksarbetarna skall bli jämställd med reallönen för andra grovarbetargrupper på landsbygden och att deras levnadsstandard snarast möjligt må kunna bringas i nivå med andra jämförliga folkgrupper. Detta senare uttalande gjordes redan år 1943, varför det borde vara hög tid att infria riksdagens löfte. I den jordbruksreglering, som nu gäller, tillerkänns alla, som arbeta i jordbruket, lantarbetarlön. Lantarbetarförbundet har framfört önskemålet om 10 öre högre lön per timme, vilket önskemål enligt vad jag redan framhållit måste anses vara blygsamt. Emellertid fordras givetvis motsvarande högre inkomst för jordbruket för att kunna prestera den högre ersättningen åt arbetskraften. När RLF förra året förde fram detta önskemål till regeringen, var detta sålunda ett önskemål, som jordbrukarnas politiska och fackliga organisationer vore ense om. Riksdagen har ju fastställt den principen, att jordbruket som näring skall erhålla den inkomstförbättring, som behövs för att täcka ökade utgifter. Det vore glädjande, om man kunde få besked från regeringen, att majoritetspartiet accepterat lantarbetarförbundets, bondeförbundets och RLF:s önskemål, att jordbrukets folk får den inkomstförbättring, som riksdagen utlovat.

Nu tillkommer ju, att RLF hotat med mjölkstrejk, därest jordbruksfolkets berättigade krav inte tillmötesgås. Bondeförbundet lanserade på sin tid år 1933 samförståndspolitik, och partiet har sedan dess i hög grad försökt att främja en politik, som skulle leda till samförstånd och samarbete. Vi anse, att den politiken varit till ovärderlig nytta för landet, och vi erkänna, att vi vunnit goda resultat för de syften vårt parti särskilt önskar främja. En viss utjämning mellan samhällsgrupperna har kommit till stånd. Emellertid är denna utjämning, som väl alla här erkänna, långtifrån tillfredsställande, och nu anser jordbrukets folk, att tidpunkten är inne för fullständigare rättvisa. Jordbrukets folk hänvisar till sitt under sämre inkomststandard än andra samhällsgrupper storartade arbete under krisåren, då det på sina jordbruk och genom sina ekonomiska organisationer räddat svenska folket från svält och köld. Frågan gäller givetvis fördelningen av nationalinkomsten, varvid är att märka, att därest man nu skall avskära en större del av den gemensamma kakan åt industriarbetar- och tjänstemannagrupper, som ha en bättre ställning än jordbrukets arbetskraft, det måste liksom tidigare bli en ännu mindre bit över åt den sämst ställda arbetskraften.

Som vice ordförande i det parti, som ivrigt önskar de politiska frågornas lösande i samförstånd och samarbete, som ombud på RLF:s tisdagsstämma samt som styrelseledamot i jordbruksekonomiska organisationer värdjar jag dels till det socialdemokratiska partiet att gå med på den rättvisan, att inkomsten höjes för jordbruket för möjliggörande av den inkomstförbättring åt arbetskraften, som förordas av lantarbetarförbundet, RLF och bondeförbundet, dels till LO att även i praktiken gå med på en demokratisk solidarisk lönepolitik, vilken medger en ytterligare löneutjämning för jordbrukets arbetskraft i förhållande

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

till alla övriga bättre betalade arbetargrupper. En livsmedelsstrejk kommer att åter vidga klyftan och skärpa de politiska striderna mellan samhällsgruppena för lång tid under allvarliga utrikespolitiska förhållanden. Denna kampanj är nog inte rätta platsen att debattera detaljer i de tvistefrågor, som kunna föreligga. Vilka tvistefrågorna äro vet man ju inte, förrän man får höra livsmedelskommissionens utredning. Därför vädjar jag ännu en gång, och denna gång till regeringen, att medverka till tvistens avveckling. Jag vill också framföra ett tack för regeringens uttalande, att överläggningar komma att hållas omkring den 25 januari.

I detta sammanhang kommer man givetvis också in på dyrortsgrupperingsfrågan. Socialdemokraterna enighet förra riksdagen om dyrortsgrupperingen visar naturligtvis, att man från det hållet anser det riktigt, att inkomsten är väsentligt lägre på landsbygden än i städerna. Om den frågan blir det väl strid — eller tvist, om jag får använda det ordet i stället — vid årets valrörelse, men det är ju en gammal och välkänd tvistefråga, så det är väl ingenting förvånande för regeringen.

Men det är inte endast penninginkomsterna, som äro avgörande för levnadsstandard. Bostadsfrågan är ju alltid aktuell. Debatt om den frågan torde kunna anstå, till dess regeringen framlägger sin uppfattning om den sociala bostadsutredningens förslag. Man borde dock redan nu kunna göra den reflexionen, att om bostäder byggas billigare på landsbygden, så borde man också i samband med beviljandet av ytterligare sociala förmåner kunna lätta på trångboddheten i städerna genom att låta pensionärer och annan kanske övertalig befolkning i städerna lockas ut till landsorten. Ett bostadsöverskott i städerna borde kunna sänka hyrorna därstädes.

Med anledning av att biltrafiken under detta år åter torde bli av normal omfattning och därmed väganslagen åter bli aktuella, böra vi på landsbygden nu ha all anledning att hävda våra intressen även i den frågan. När vägväsendet förstatligades, var man nog allmänt på det klara med att därmed också följde nackdelar. Det lokala inflytandet kommer kanske inte längre till sin rätt, utan väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och dess tjänstemän leda vägväsendet mer eller mindre efter sin egen uppfattning.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsens yttrande, redovisat i propositionen, synes mig i stort tilltalande, men dess uppfattning synes dock i främsta rummet leda till att man begär anslag och använder tillgängliga anslag för anläggande av autostrador, permanentning av de stora trafikstråken och rätning av redan befintliga vägar. Vi, som bo på landsbygden med — det vågar jag säga — ett uruselt vägnät vad vägtätheten beträffar, reagera kanske främst emot att så mycket arbete skall läggas ned på obetydliga uträtningar samt flyttning av vägar en och annan meter åt sidan, varvid det gäller redan mycket goda vägar. Det är kanske för tidigt att nu komma med kritik, ty krigstidens brist på arbetskraft jämte andra krisorsaker ha givetvis försvårat en god lösning av vägfrågorna. Statsmakternas underlåtenhet att anvisa pengar är säkert den främsta orsaken till att sedan lång tid tillbaka projekterade vägar ännu inte påbörjats och att vägunderhållet avsevärt försämrats. Man bör kanske nöja sig med vissa påpekanden och framställningar. Till att börja med kan man konstatera, att ju mer landsbygdens avfolkning fortsätter, desto viktigare är det att förbättra trivselsn för de kvarvarande. Skola de, som bli kvar på landsbygden, inte känna sig i än högre grad placerade i ödemarken, krävas främst goda kommunikationer. Vägfrågan är ju den viktigaste. Varje större gård eller grupp av gårdar måste få busslinje i sin närhet. Detta är ju även ur produktionssynpunkt viktigt för att kunna få fram varorna efter moderna principer.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Landshövding Hansén har till en tidning lämnat följande upplysningar: »Bara för några dagar sedan hade jag besök av folk från en trakt, som hotades att läggas öde, om inte vägar kommer till stånd. Och för en tid sedan uppvaktades jag av folk från en by, där 20 av 50 personer redan lämnat byn. Även här var det bristen på vägar, som drev folk från deras hembygd. Och så går det undan för undan på den ena platsen efter den andra. Länsstyrelsen står maktlös, eftersom det är statsmakterna, som avgöra, i vilken takt vägar skola byggas.»

Men det är inte endast i Norrland, som förhållandena äro odrägliga. Även i ett sådant län som Södermanlands län, om vilket man brukar säga, att det ligger mitt i Sverige, fastän det geografiskt sett inte riktigt gör det, har vägnätets utbyggande försumrats. De stora förbindelsevägarna äro förträffliga, och på uträningar av dessa vägar har nedlagts betydande arbete, men vägnätet, svårt att ordna på grund av de många sjöarna, är uruselt. Som exempel kan nämnas ett stort område i min trakt, bestående av delar av tre socknar, vilket saknar bussförbindelse och goda vägar. Påstötningar från ortsbefolkningen leda i regel till utstakningar och den nya vägens upptagande i vägplanen, men sedan blir det stopp. Länets vägmyndighet fritar sig med att den inte får något väganslag och försöker lugna med att man kan hoppas, att vägen skall kunna komma i tur, när det blir arbetslöshet och beredskapsarbeten komma i gång. Men hur blir det vid arbetslöshet? Jo, de arbetslösa finnas främst i städerna, och för att ordna det så bekvämt för dem som möjligt sätter man helst i gång arbeten i dessa städer. Och skall man även ta till ett vägbygge, är det kanske smidigast att ånyo räta ut en väg några meter åt sidan utanför stadens knutar. De arbeten, som bäst behöva utföras, ligga för avlägsnat till. Det är inte ett undra på om befolkningen i de väglösa bygderna förlorar hoppet om förbättrade kommunikationer och ger sig i väg från trakten.

Jag återkommer ännu en gång till den frågan: Vem skall hugga och köra i skogarna, om folkförflyttningen fortsätter så ohejdat som nu? Är det ett statligt intresse, att de stämplande arbetslösas skaror ökas i storstäderna? Det kommer att bli ett förtvivlat läge, om vi få en ny kris, som ju då blir en industrikris. Enligt min uppfattning ha statsmakterna att se till, att ändrade förhållanden komma till stånd. Kommunikationsministern har i år väsentligt ökat väganslagen, men de komma trots detta att bli som en droppe i havet. Det vore alltså lyckligt, om riksdagen beviljade ytterligare höjningar, och jag vore tacksam, om kommunikationsministern i fortsättningen ville främja de önskemål, som jag framfört. Ett utbyggt vägnät, det vill jag ännu en gång understryka, är det viktigaste beträffande vägfrågorna. Dessutom är det nödvändigt att öka statsbidragen till underhåll av icke förstatligade bygdevägar. Vägunderhållet är för tungt för dem, som ha lång väg till en statlig väg, och en översyn borde kunna göras i länen rörande vilka vägar, som rimligen helt borde övertas av staten.

Jag har hittills rört mig med frågor, där det parti jag tillhör synbarligen har avvikande meningar mot regeringspartiet. En snabb och rättvis förbättring för landsbygdens folk är ett krav, som vi enligt vårt program äro skyldiga att hävda. Huruvida det även skall bli politisk tvist om det väldiga sociala reformprogram, som förebådas, visar sig väl först när förslagen ligga på riksdagens bord. Landsbygdspartiet bondeförbundet är, vilket framgår av programmet, synnerligen intresserat av en fortsatt expansion av socialvården. Även herr vice talmannen Gränebo framförde ju detta. Vid sidan av den för landsbygdens folk ständigt aktuella uppgiften att genom förbättrade inkomstvillkor avtvinga andra samhällsgrupper en större andel av nationalinkomsten, kommer utan tvivel den rena socialpolitiken att under den närmaste framtiden utgöra en mycket viktig

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

del i den aktuella politiken för oss. De viktigaste frågorna äro säkerligen folkpensionerna och barnbidragen. Att vårt parti var det första parti, som framställde krav på effektiva barnbidrag, är förstäeligt. År 1941 hade landsbygden 69 procent av barnen men endast 27 procent av nationalinkomsten. Trots att det har den lägsta levnadsstandarden har landsbygdens folk den stora och dyrbara uppgiften att fostra och uppföda den stora massan av Sveriges barn, varav flertalet, så snart de blivit arbetsföra, suges upp av städernas bättre betalade yrken. Effektiva barnbidrag böra också kunna i viss mån ersätta andra sociala åtgärder, exempelvis bostadssubvention och konsumtionsrabatter.

Solidaritet mellan medborgarna kan knappast utvecklas eller upprätthållas utan social hjälpverksamhet. Vårt demokratiska samhälle har i allt större utsträckning avlastat det direkta ansvaret för dylik verksamhet på samhället. De medborgare, som bidra till den gemensamma produktionen, borde därför i gengäld kunna, att samhället tillförsäkrar dem alla ett lika starkt och effektivt skydd, när de av ålderdom ej längre själva förmå att skaffa sig en skälig levnadsstandard. Nu skyddas faktiskt endast de, som antingen haft så stor inkomst, att de själva kunnat fondera sparmedel för ålderdomen, eller de, vilkas arbetsgivare — staten, kommunen eller enskilt företag — avsatt medel för pensionering av de anställda. Enligt mitt förmenande skyddas nu faktiskt vissa medborgare genom inkomster och kapital, som icke äro frukten enbart av deras arbete. Det är fel att säga, att de själva betalat sina pensionsavgifter. Jag tycker, att man skall lägga bort att göra det påståendet, som man så ofta hör, icke minst ifrån tjänstemännens representanter. De anställdas deltagande med pensionsavgifter är också en belastning av alla medborgare, ty de anställdas löner tillmätas med hänsyn till pensionsavgifterna, och löner liksom avsättning till pensionsfonder belasta omkostnaderna samt därmed priserna. Ingen kan väl tro, att när bryggerierna — såsom man såg i tidningarna i dag — kunna avsätta stora pensionsfonder, så beror det på deras egen förmåga. Nej, det beror på deras goda priser på varan: det är det som gör att bryggerierna på detta sätt kunna klara av pensionsfrågorna. Det är alltså inte någon storartad åtgärd av bryggerinäringen i landet. På likartat sätt belasta statens och kommunernas pensionsförmåner alla medborgare genom skatterna. Övriga medborgares andel av hela folkets produktionsresultat kan därigenom bli så knapp tillmätt, att man inte ens genom sparande, frivillig försäkring m. m. har möjlighet att själva bereda sig effektivt skydd mot förlust av arbetsförmågan. Enligt min uppfattning måste alla i produktionen medverkande medborgare tillförsäkras det skydd de på grund av andra gruppers förmånsställning blivit ur stånd att själva skaffa sig. Där det icke låter sig göra att återställa förlorad arbetsförmåga, har ett samhälle, som vilar på alla medborgares lika anspråk på skydd, skyldighet att lämna ekonomisk ersättning. Fullgod folkpension är enligt min uppfattning alltså en »uppskjuten lön». Nu vill jag fråga socialdemokraterna, eftersom man har börjat diskutera folkpensionsfrågorna: vilja socialdemokraterna gå med på denna radikala uppfattning, att solidariteten kräver lika rätt för alla medborgare i detta hänseende? Då torde det väl vara rättvisast, att lantarbetare, jordbrukare, hantverkare m. fl. skola få lika god pension som statens anställda löntagare i likvärdiga arbetsuppgifter.

Jag framförde som en viktig princip, att folkpensionerna utgöra uppskjuten lön för den arbetskraft medborgaren kanske utan full valuta ställt till samhällets förfogande. Accepteras denna princip, borde också följdriktigt accepteras avskaffandet av ett sådant individuellt tvångssparande, som representeras av erlagda pensionsavgifter, vilket tvångssparande enligt vad som förut anförts måste komma att drabba synnerligen orättvist. Avgiftspåföringen betyder en odemokratisk belastning för och en regressiv beskattning av de lägre inkom-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

terna. Ett av huvudönskemålen inom socialvården måste även vara att förenkla och förbilliga administrationskostnaderna, som nu hota att ta oroväckande proportioner. Det vore kanske klokt av regeringen att granska, vad dessa pensionshistorier kosta landets medborgare. Även ur dessa kostnadssynpunkter torde det därför vara önskvärt, att finansieringen av folkpensionerna sker genom skatter. Ett omfattande arbete nedlägges på avgifternas debitering, uppbörd, redovisning och bokföring samt uträknandet av olika grundpensionsbelopp, ett arbete, som torde få anses vara ganska improduktivt.

Socialvårdskommitténs förslag om folkpensionerna har så nyligen kommit i tryck, att jag förmodar att de politiska partierna ännu inte hunnit ta ställning till förslaget. Frågan är emellertid av så enorm betydelse, att diskussionen i ämnet bör bli livlig, varför jag i denna remissdebatt önskar föra mina egna radikala spekulationer till torgs för att om möjligt få i gång diskussionen. Jag påpekar alltså, att vad jag här anfört om folkpensioneringen är mina egna synpunkter, som jag vore tacksam att få en diskussion omkring. Jag har här anfört, varför jag tycker, att dessa mina synpunkter äro de riktiga.

En fråga, som givetvis är av avgörande betydelse i sammanhanget, är huruvida vi ha råd till de väldiga socialvårdsutgifterna. Här ha ju många före mig varit inne på den frågan. Betraktas frågan rent teoretiskt, gäller givetvis, att vi som nation ha råd till de här åsyftade socialreformerna, om man blott är beredd att i motsvarande grad skära ned andra samhällslagers inkomster och levnadsstandard. Nationalinkomsten ha vi givetvis »råd» att fördela hur som helst i den meningen, att vi därigenom icke behöva överskrida nationens samlade tillgångar. Frågan hur snabbt de socialpolitiskt motiverade statsutgifterna kunna öka måste emellertid bedömas ur vidare sociala och ekonomiska synpunkter. Hänsyn måste sålunda tas till de beräknade förändringarna i nationalinkomsten, liksom till återverkningarna på denna av den ifrågasatta fördelningspolitiken.

Om vi ha råd med den väldiga socialpolitiska expansionen kan också anses bero på om den ifrågavarande reformen är av produktiv natur eller icke. Man kan då konstatera, att en utbyggnad av folkpensionen främst är motiverad av rättfärdighets- och humanitära skäl. Endast indirekt — genom att avlyfta bördor från kommunerna och anhöriga samt genom att skapa större trivsel och känsla av trygghet inför alderdomen — kan denna reform ha produktiva verkningar. Jag tror att vi, när vi diskuterade den saken i planeringskommissionen, voro ense därom. Barnbidragen äro emellertid motiverade ej blott av rättfärdighets- och humanitära skäl, utan även och framför allt såsom investeringar i landets viktigaste produktiva tillgång, människomaterialet. Vare sig det blott är fråga om en omfördelning av inkomster eller därjämte om en på lång sikt produktiv investering, förutsätter likväl den här diskuterade socialpolitiken genomförd under den närmaste tiden — och till en kostnad av över en miljard kronor (jag tar samma siffra som herr Elon Andersson) — ett nedhållande av viss konsumtion för vissa samhällsklasser. Genomförandet av det sociala programmet framhäver därför vikten av att den på hög sysselsättning inställda efterkrigspolitiken genomförs med så stor kraft, att nationalinkomsten i möjligaste mån ökar. För att klargöra innebörden av den omfördelning av inkomsterna, som skulle komma i fråga vid oförändrad nationalinkomst, torde ett par exempel kunna anföras, baserade på 1943 års taxeringsmaterial.

Jag tror nämligen att det är klokt att här inte bara röra sig med allmänna fraser, utan att när vi ha denna remissdebatt om dessa frågor komma med fakta. Antar man att en skatteökning finge den enkla utformningen, att den efter skattens erläggande erhållna inkomsten för skattebetalaren maximerades till visst belopp, skulle det motsvarande ökade skatteuttaget enligt en preli-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

minär beräkning, som vi fingo del av inom planeringskommissionen, uppgå till följande belopp: vid en maximering av skattebetalarnas resterande inkomst till 12 000 kronor skulle statens skatteinkomster ökas med cirka 200 miljoner kronor, vid 8 000 till 500 miljoner och vid 5 000 till 1 miljard kronor. Dessa siffror visa, att om vi skulle gå med på en ökning av statens utgifter för sociala ändamål med 1 miljard kronor, skulle vi vid oförändrad nationalinkomst och under förutsättning att vi inte tillgripa lån och i övrigt ha samma inkomster och utgifter, behöva öka skatterna så mycket att ingen här i landet skulle ha mer än 5 000 kronor om året i behållen inkomst. Detta skulle medföra en kraftig skärpning av skattetrycket, vilket måste innebära en smärtsam social process. Även den frågan borde kanske klargöras av socialdemokraterna, hur vi skola kunna lösa de med ett sådant skattetryck förenade svårigheterna. Hänsyn måste väl tagas till att en extrem skärpning av skattetrycket långt ned på inkomstskalan kan befaras rubba en av grundvalarna för det nuvarande näringslivet, nämligen den enskildes strävan att genom ökade och förbättrade insatser öka sina inkomster. Tendenser till en sådan återhållande verkan kunna redan nu iakttagas, då det ju berättas att personer med stora inkomster, som äro utsatta för ett mycket högt skattetryck, minska sin produktion emedan de anse att det inte är någon idé för dem att arbeta i samma utsträckning som tidigare. En skärpning av skattetrycket långt ned på inkomstskalan i den omfattning, som nyss antytts, kan befaras komma att utbreda liknande tendenser till bredare befolkningsskikt och den stora massan av våra arbetare, vilkas insatser äro avgörande för utvecklingen av vår nationalinkomst. De komma kanske då att resonera på samma sätt som de större inkomstagarna och minska sin arbetsintensitet och därmed landets produktion. Därigenom skulle vi få en *minskad* i stället för ökad nationalinkomst. Drar man ut konsekvensen borde vi således för att få fram en ökad nationalinkomst i stället *sänka* skatterna för att därigenom öka produktiviteten.

Sparsamhet i fråga om icke nödvändiga statsutgifter är sålunda av nöden, trots att det alltid synes omöjligt att i riksdagen få majoritet för indragning av utgifter. Jag har knappast varit med någon gång då riksdagen blivit enig om minskade statsutgifter, annat än om förslag härom möjligen kommit i form av en proposition. Emellertid föreligga säkerligen även rätt stora utgiftsposter, som äro beroende på olämplig organisation och onödigt slöseri från statens befattningshavare. Statens revisionsmyndigheter ha här en stor uppgift att fylla, och riksdagen har all anledning att tillse att riksdagens eget revisionsorgan kan arbeta med all den befogenhet som är nödvändig för ett så viktigt kontrollerande organ. Det finns anledning att framhålla detta här i kammaren, och jag återkommer till detta ärende så småningom.

Med hänsyn till skatteläget har man börjat diskutera, vilka möjligheter man har att genom eftergifter i fråga om de krav på budgetbalansering, som av gammalt grundats på vissa samhällsrättsliga överväganden, bättre tillgodose de önskemål, som kunna uppställas från samhällsekonomiska utgångspunkter. Denna diskussion är i dagens läge högst betydelsefull, och det är givetvis mycket bra för det politiska samarbetet, att finansministern velat diskutera de viktiga finansfrågorna med representanter för olika meningsriktningar. I fråga om finanspolitiken synes det i särskild grad angeläget, att planeringen för kommande budgetår inordnas i ett program på längre sikt, så att övergångstidens finansiella politik kommer att leda fram mot en ordning för de offentliga finanserna, som man vill stadfästa för framtiden. Finansministern anför i sin proposition, att intet avgörande i fråga om skatternas höjd eller deras fördelning kan träffas annat än i samband med ett över-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vägande av de utgifter, som anses nödvändiga, och av sättet för deras finansiering.

Finansministern bebådar också en kommande proposition, i vilken den framtida finansieringsplanen skall redovisas. Då jag har förmånen att tillhöra den finansdelegation, som finansministern tillkallat, skall jag nu inte uppehålla kammaren mera beträffande dessa finansfrågor, men önskar tillägga, att frågan kommer i ett helt annat läge, om vi kunna åstadkomma en ökad nationalinkomst. Om takten från förkrigstiden kan fullföljas, skulle detta innebära, att nationalinkomsten vart tredje år skulle ökas med 1 miljard kronor, således det belopp som man anser kommer att behöva åtgå för det sociala reformprogrammet. En tillväxt av nationalinkomsten får även automatiskt till följd en ökning av skatteinkomsterna redan vid oförändrat skatetryck. Det synes mig alltså naturligt i nuvarande finansiella svårigheter — däri instämmer jag med föregående talare — att socialutgifternas stegring i viss mån anpassas efter nationalinkomstens utveckling. Enligt min uppfattning är det emellertid icke önskvärt, att en framtida inkomstutjämning endast tar sig uttryck i en överflyttning av inkomster via staten, utan till en betydande del bör en inkomstutjämning komma till stånd genom en stegring av ersättningen för produktiva insatser. Det var därför jag i början av mitt anförande återopade den solidariska lönepolitiken och efterlyste, om socialdemokratiska partiet nu var berett att tillerkänna jordbrukets arbetskraft en rättvisare inkomst för dess goda arbetsresultat. I detta sammanhang vill jag hänvisa till vad statsministern nyss anförde, nämligen att sociala behov hos vissa folkgrupper kunna vara så trängande, att man bör söka utvägar att lösa detta problem.

Jag förmodar att vi alla äro överens om att förutsättningen för Sveriges folk att bibehålla och förbättra levnadsstandarden är ökad produktion och därigenom ökad nationalinkomst. Landsbygdspartiet har tidigare utlovat sin medverkan, och gör det också nu, i en politik, som genom full sysselsättning söker nå detta mål. Inom konjunkturinstitutet har gjorts vissa prognoser för framtiden. Enligt konjunkturinstitutets beräkningar skulle vi vid nuvarande penningvärde ha en nationalinkomst på 17,5 miljarder, och till år 1949 skulle denna nationalinkomst vid samma penningvärde i sämsta fall stiga till 19,8 miljarder och i bästa fall 21,4 miljarder kronor. Om dessa beräkningar stämma, skulle vi alltså ha utrymme såväl för önskad socialpolitik som för den solidariska lönepolitik, som vi alltid hävdat från landsbygdspartiet. Socialdemokratiska partiet får vara berett på skarp strid från vårt håll för att få dessa rättvisa synpunkter tillgodosedda. Ökningen i nationalinkomsten borde också medge de skattesänkningar jag nyss förordade.

Emellertid synes det nödvändigt att påpeka, att denna ökning av nationalinkomsten är beroende av ett bibehållet penningvärde. Det förefaller mig alltså vara nödvändigt, att man med försiktighet följer riksdagens målsättning för prisutvecklingen, nämligen att det prisfall, som omedelbart kommer till stånd efter krigets slut, bör få komma till fullt uttryck i den inhemska prissituationen. Som jordbrukare protesterar jag mot prisfall vad det gäller jordbrukets produkter. Då vi nu fått herr Bergvall i denna kammare, är det angeläget för mig att säga detta i hans närvaro, eftersom hans insatser som chef för pris-kontrollnämnden ju inte i allo äro lika välkända bland jordbrukets folk som kanske på annat håll. Ett prisfall på våra produkter kan icke tolereras, ty det är jordbrukets folk som skall ha inkomstförbättringen, om vi skola få till stånd någon rättvisa.

Härmed kommer jag in på handelspolitiken. I den handelspolitiska redogö-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

relse, som handelsministern lämnade i andra kammaren före jul, framhölls bl. a., att till handelsministerns glädje planeringskommissionen kunnat avlämna ett *enhälligt* uttalande beträffande den svenska framtida handelspolitiken. Eftersom vi nu kunna få debattera denna fråga även i första kammaren, vill jag uttrycka min glädje över detta uttalande, ty handelsministerns deklARATION visar, att man på socialdemokratiskt håll accepterat det förtydligande av vissa meningar, som vi bondeförbundare bifogade utlåtandet. Vårt förtydligande innebar, att utrikeshandeln ej får dirigeras så, att priserna på de viktigaste hemmamarknadsnäringarnas produkter oskäligt nedpressas. Utrikeshandeln måste handhas på sådant sätt, att riksdagens givna löften om bättre inkomster för jordbrukets arbetskraft snarast kunna infrias och att den jordbrukspolitik kan föras, som statsmakterna fastställa med stöd av den pågående jordbruksutredningens förslag.

Jag är, som sagt, glad över att dessa synpunkter accepterats av socialdemokraterna, vilket bestyrker en förmodan, som jag tillkännagivit i en broschyr, nämligen att det torde vara lättare att få samförstånd i handelsfrågorna med socialdemokraterna än med de övriga partierna. Min förmodan bestyrkes också av en ledare i högerns huvudorgan den 3 januari i år, vilken var till ytterlighet frihandelsbetonad. Det är egentligen ganska egendomligt att vissa borgerliga tidningar ideligen fråga sig, vilken bondeförbundets linje är och var vi stå; man beskyller oss för oklarhet o. s. v. Även här i dag har det framställts frågor om vår ståndpunkt, och man tycker att vår hållning är oklar. Det finns emellertid icke någon oklarhet i fråga om vårt parti och dess hållning. Även vi ha ett program, där det tydligt säges ifrån, var vi stå. Om så erfordras och önskas, kan jag, liksom statsministern gjorde, uppläsa citat ur vårt partiprogram här i kammaren. Beskyllningen för oklarhet måste jag, när det gäller handelspolitiken, returnera till högern. Kanske kan även jag få litet information på den punkten här i dag, men då från högerhall. Herr Domö ville ha svar från handelsministern, hur det skulle gå med avvägningen mellan importintressena och hemmamarknadsnäringarna, och han syntes vara inne på ungefär samma linje, som jag deklarerade för bondeförbundets del. Men vem har då rätt? Talar man med olika tungor inom högern? I den ledare i högerns huvudorgan, som jag nyss omnämnde, påpekas nämligen hur under 1930-talet vårt tullskydd inte var det ur frihandelssynpunkt betänkliga, utan att detta var att vi ökade skyddet för hemmamarknaden på andra vägar, genom vår valutapolitik och vår jordbruksreglering. Man anser för högerns del, att det gäller att röja upp med åtgärder av det slaget, alltså valutaregleringar och importkontroll. Dessutom är man även orolig för socialdemokraternas planhushållning beträffande handeln. Jag som för min del anser, att viss planhushållning är nödvändig i ett modernt samhälle, är mer belåten med arbetarrörelsens efterkrigsprogram på denna punkt. Jag kan icke förstå annat än att den centrala planering, som propageras i detta program, och den tolkning som ges av begreppet full sysselsättning, icke kan låta förena sig med en fri handel, utan — därom är jag överens med handelsministern — i stället med en »organiserad frihandel, där man lagt utrikeshandeln under statens kontroll för att förebygga alltför häftiga anpassningskriser», såsom det står i arbetarrörelsens efterkrigsprogram.

Jag har, herr talman, uppehållit mig så utförligt vid flera av dessa spörsmål, eftersom jag anser, att det är bäst att vi klarlägga våra linjer, då vi nu ha en remissdebatt som gäller så vitala frågor för det kommande året.

Emellertid är det på ett annat område som handelspolitiken nu oroar mig, och det gäller de stora svenska handelskrediter som lämnas och vilka åtgärder strida mot planeringskommissionens uttalande. Handelsministern anför själv

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

härom, att systemet med statliga krediter för att betala en överskottsexport icke överensstämmer med den handelspolitik, som skall föras, och att det allmänna genom dessa krediter påtagit sig avsevärda bördor och risker.

Jag har ingen anmärkning att göra mot den svenska hjälpen med återuppbyggnadskrediter, utan det är mot de rent kommersiella krediterna jag önskar rikta en bestämd opposition. Det är därför nödvändigt, att jag kortfattat diskuterar ett par punkter i den redogörelse, som regeringens finans- och handelsexpert, envoyé Dag Hammarskjöld, gjort i Handelsbankens novembertidskrift. Jag kan icke gå med på uttalandet, att den svenska 1,5 miljarderskrediten icke skall behöva vålla rubbningar i vår handelspolitik av besvärande art. Regeringens handelsexpert finner det nödvändigt att som komplement till kreditgivningen måste följa en liberal handelspolitik även i det avseendet, att vårt land icke till skydd för begränsade hemmamarknadsintressen bör resa hinder mot en ekonomiskt indicerad varuimport, ägnad att reducera kreditgivningen. Som tidigare framhållits, äro mina önskemål de motsatta. Även om det är uppenbart, att krediterna varit till stor nytta för de svenska exportnäringarna, betecknar jag dessa krediter som icke önskvärda. Ur penning- och finanspolitisk synpunkt måste det vara mindre lämpligt att nu under en god högkonjunktur ytterligare stimulera högkonjunkturen med stora exportkrediter. Ej heller kan tillvägagångssättet vara lyckligt med den brist på arbetskraft och råvaror som nu föreligger. Jag instämmer med envoyé Hammarskjöld däri, att det icke är lyckligt, att de inhemska exportörerna befrias från den avvägning mellan exportintresse och kreditrisk, som ur allmän ekonomisk synpunkt är önskvärd, och att de olägenheter som finnas vid statlig kreditgivning snarast böra leda till att den kommersiella kreditgivningen läggs över på de enskilda exportörerna och bankerna. Även ur ren handelspolitisk synpunkt är kreditgivning av föreliggande storlek olycklig. Förutom vad tidigare påpekats, vill jag som min uppfattning deklarerera, att Sveriges stora krediter till utlandet komma att bli ett försvärande moment vid framtida handelsavtal då räntor eller hela krediter skola betalas. Exporten och dess finansiering måste bli bestämmande för importens omfattning, och svenskt jordbruk med binärningar har man alltid haft lätt att låta sitta emellan. Som senaste exempel kan jag nämna svensk-norska avtalet och det svenska fisket. Om vi jordbrukare emotse kreditgivningen med viss oro, är detta helt naturligt. Vi befara, att Sverige för att få betalning för utestående fordringar kommer att främja en import, som varken vore påkallad av den aktuella varubristen eller på längre sikt ekonomiskt indicerad, och att man eventuellt även kommer att dirigera valet av importkällor så, att kreditbetalningen kommer att underlättas. Jag hemställer alltså till regeringen, att man snarast stoppar den rent statliga kommersiella kreditgivningen.

Jag har redan fört på tal vikten av sparsamhet och betydelsen av de statliga revisionsorganens arbete för minskade statsutgifter. Det är givetvis dessutom nödvändigt, att särskilt regeringen söker ernå bästa möjliga rationalisering inom statsförvaltningen. Man måste också kunna utgå ifrån att regeringen med tillfredsställelse ser revisionsorganens verksamhet och att regeringen och riksdagen dels vill underlätta dessa organs arbete, dels med glädje rättar till de fel och brister som organen i fråga klarlägga. Det är sålunda ur sparsamhetssynpunkt befogat, att riksdagens ledamöter uppmärksamma anslagsäskandet för krigsmaterielverket på fjärde huvudtiteln. Statsrådet redovisar verkets eget yttrande och biträder utgiftsökningen för verket. Det är att märka, att statsrevisorerna framfört en synnerligen allvarlig kritik just mot detta verk, varvid även ingående belysts, hur verkets lämnade uppgifter äro missvisande. Det är givetvis uppseendeväckande, att ett ämbetsverk lämnar dylika uppgifter, men den frågan får ju riksdagen taga ställning till i annat sammanhang. Här bör emel-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

lertid en minskning av statsutgifterna vara lämplig, och statsutskottets ledamöter böra även studera statsrevisorernas berättelse, innan man går med på föreslagna utgifter för diverse åtgärder på Skeppholmen. För övrigt borde stora besparingsmöjligheter föreligga beträffande hela försvarsförvaltningen.

Hemställan om utredning beträffande krigsmaterielverket eller hela försvarsförvaltningen har i mer eller mindre skarp formulering gjorts av riksdagen, riksräkenskapsverket, överbefälhavaren och statsrevisionen. Vid läsningen av statsrådets yttrande i den frågan i propositionen kan man få den uppfattningen, att försvarsministern ej vill ha en sådan utredning. Det är emellertid numera klarlagt, att försvarsministern gärna ser att försvarsutredningen även prövar försvarets förvaltningsorganisation. Det är givetvis tillfredsställande att det ej skall behöva bli olika uppfattning på den punkten.

De sammanlagda avlöningskostnaderna för försvarets centrala förvaltningsmyndigheter under 1938/39 utgjorde cirka 5,5 miljoner kronor och beräknades för den förvaltningsorganisation, som skulle bli en följd av 1943 års beslut, till cirka 6,3 miljoner kronor. Emellertid ha dessa kostnader för budgetåret 1946/47 i stället stigit till 8,2 miljoner kronor, varvid icke är inräknat kostnaderna för den personal, som avlönas på sakanslag, vilka kostnader däremot voro inräknade i de 6,3 miljoner kronorna år 1943. Dessutom tillkomma betydande utgifter i 1943 års förvaltningsorganisation, som bestridas av försvarsgrenarnas avlöningsanslag. En väldig kostnadsökning för försvarsförvaltningen har sålunda ägt rum. Stora kostnadsökningar förekomma också säkerligen på grund av irrationellt arbetssätt. Överbefälhavaren skriver härom i en ny skrivelse, avlämnad nu på nyåret: »Allvarligast är oklarheten rörande uppdelningen i fråga om uppgifter, befogenheter och ansvar mellan krigsmaterielverket och övriga centrala förvaltningsmyndigheter. Denna oklarhet har lett till slitningar mellan de berörda myndigheterna. Den har vidare medfört, att orsakerna till begångna misstag och uppkomna leveransförseningar icke kunnat klarläggas. Möjligheterna att för framtiden förebygga dylika allvarliga missförhållanden ha på grund härav starkt reducerats. Försvarsberedskapen har genom dessa förhållanden skadats, varjämte staten ådragits onödiga kostnader.»

Inom detta område borde sålunda kunna sparas många miljoner kronor, men detta torde icke kunna ske utan en grundlig granskning av såväl organisation som arbetsformer. Det var med hänsyn härtill jag blev förvånad vid läsningen av det som statsrådet anfört i fjärde huvudtiteln.

Uppgiften att förvaltningskostnaderna hos de centrala förvaltningsmyndigheterna skulle uppgå till två å tre procent av fjärde huvudtitelns slutsumma, d. v. s. 18 å 27 miljoner kronor, kan enligt min uppfattning ej bestyrkas. Försök att fastställa en viss procent av anslagssumman såsom lämplig kostnad för förvaltningsverksamheten kan vidare enligt min mening icke vara ändamålsenligt. Det synes mig egendomligt, att samtidigt som man strävar att skära ned försvars-kostnaderna och överbefälhavaren med hänsyn härtill kommer med besparingsförslag, har statsrådet varit tveksam om lämpligheten av en fullständig översyn av den centrala förvaltningen. De organisatoriska undersökningar, som däremot förordas på s. 36 i propositionen, kunna icke leda till några större resultat. Den utökning av förvaltningsmyndigheterna, som pågår, måste hejdas, utan att därför effektiviteten minskas. Skall alltså besparingar och ökad effektivitet kunna ernås, måste hela förvaltningsfrågan tagas upp till en allsidig och förut-sättningslös utredning.

I ingressen till 1946 års statsverksproposition avseende fjärde huvudtiteln har departementschefen lämnat vissa uppgifter till belysande av kostnaderna för genomförande av 1942 års försvarsbeslut under femårsperioden 1942—47. Av de lämnade uppgifterna framgår, att kostnaderna i stort sett kunnat hållas

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

inom den ram, som statsmakterna förutsatt. Departementschefen har emellertid framhållit att, därest beräkningarna grundats på en mera rättvisande redovisning av utgifterna under fjärde huvudtiteln än som skett, överskridandet sannolikt skulle ha blivit större. Med det redovisningsförfarande, som tillämpats under beredskapstiden, hade det nämligen icke varit möjligt att i fråga om de utgifter, som redovisats över krigstitel, bestämma, huru stor belastning, som vore att hänföra till fredsändamål och som sålunda skulle falla inom femårsplanens kostnadsram. Departementschefen konstaterar också, att vissa kostnader, som rätteligen skulle ha belastat riksstaten och därmed även försvarsbeslutets kostnadsram, i stället kommit att bestridas av förskottsanslag.

Sedermera har departementschefen vid behandlingen av olika anslagsposter även framhållit (s. 119) att med all sannolikhet kostnaderna för fredsoorganisationens upprätthållande delvis bestritts med anlåtande av förskottsstaten för försvarsväsendet.

I detta sammanhang önskar jag framhålla, att statsrevisorerna vid sin granskning vid skilda tillfällen ha iakttagit, att förskottsstaten anlåtats för utgifter, för vilka denna icke varit avsedd, eller disponerats för utgifter, för vilka Kungl. Maj:ts tillstånd erfordrats, men sådant tillstånd icke lämnats. Sålunda påtalade 1944 års revisorer beträffande krigssjukvården på Goiland bl. a., att förhållandena i samband med uppförande av ett krigssjukhus i Lärbro syntes anmärkningsvärda, i det att utan anslag för ändamålet beviljats eller bemyndigande i någon form av högre förvaltningsmyndighet givits avsevärda belopp med anlåtande av krigstiteln för hälso- och sjukvård av den värnpliktige chefsläkaren vid sjukhuset använts för sjukhusets uppförande. I nämnda fall vore utgifterna av beskaffenhet att enligt gällande föreskrifter skola belasta förskottsstatens anslag till engångsutgifter, för vilka emellertid fördrats särskilt bemyndigande av Kungl. Maj:t.

Vidare ha 1945 års revisorer påtalat beträffande Stockholms örlogsbas, vilket jag anser att statsutskottet bör uppmärksamma vid behandlingen av statsrådets förslag till anslag för Skeppsholmen, att utom de kostnader, som av riksdagen anvisats för byggnadsarbeten, betydande belopp för samma ändamål utan vare sig riksdagens eller Kungl. Maj:ts särskilda bemyndigande avförts å förskottsanslag. Vid sin granskning ha 1945 års revisorer vidare iakttagit, att utom i förenämnda fall byggnadsverksamhet i avsevärd utsträckning förekommit, utan att medel härför i vederbörlig ordning ställts till förfogande. Av uppgifter, som stått till revisorernas förfogande, framgår sålunda bl. a., att central förvaltningsmyndighet i vissa fall bemyndigat underordnade myndigheter att med anlåtande av medel å förskottsstaten utföra byggnadsföretag, vilka icke kunna anses ha haft avseende å den omedelbara förstärkningen av rikets försvarsberedskap och för vilka förskottsstaten sålunda icke lär ha varit avsedd. I vissa fall ha underordnade myndigheter i strid mot av central förvaltningsmyndighet givna föreskrifter bedrivit byggnadsverksamhet, därvid kostnader av enahanda art vid olika tillfällen bokförts å olika krigstitlar. I de uppgifter, som av revisorerna i förevarande hänseende infordrats, har ofta kommit till synes en viss oklarhet rörande den myndighet, som beslutat de olika byggnadsföretagen, ävensom osäkerhet beträffande tillämpningen av krigsredovisningsföreskrifterna. Det synes mig viktigt, att riksdagens ledamöter uppmärksamma dessa förhållanden vid läsningen av ingressen till fjärde huvudtiteln.

Av det nu anförda framgår, att betydande kostnader avförts å förskottsstaten, vilka rätteligen bort belasta riksstaten och därmed försvarsbeslutets kostnadsram. Detta medför, att de kostnader, som angivits för genomförande av femårsplanen, icke äro så tillförlitliga som varit önskvärt. Den felaktiga an-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

slagsbelastningen torde även leda till att man framdeles nödgas räkna med utgifter, till vilka hänsyn icke tagits vid 1942 års försvarsbeslut, såsom underhåll, bevakning m. m. Jag utgår emellertid från att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på nu påtalade missförhållanden och förmodar, att denna fråga kanske återkommer till kammaren i samband med behandlingen av statsrevisorernas berättelse.

Som avslutning vill jag uttrycka den förhoppningen, att regeringen inför de mycket svåra framtida inrikespolitiska frågorna skall ta hänsyn även till minoritetens uppfattning, så att därigenom de politiska motsättningarna skola bli så små som möjligt. Hans excellens herr statsministern anförde härom att det socialdemokratiska partiet kommer att sträva efter samarbete för att göra grunden för kommande handlingar så bred som möjligt. Detta var ett glädjande uttalande, och i förhoppning om största möjliga samförstånd och samarbete yrkar jag, herr talman, remiss av propositionen.

Herr statsrådet **Sträng**: Herr talman! Såväl kammarens förste vice talman som herr von Heland har i sina anföranden i rätt stor omfattning uppehållit sig vid det svenska jordbrukets problem, dels dess problem i allmänhet, dels dess aktuella problem, nämligen den varslade mjölkstrejken. Detta har givit mig anledning att så här omedelbart efter deras anföranden begära ordet.

Herr von Heland uppehöll sig ganska länge vid den pågående avflyttningen av befolkningen från den svenska landsbygden och gjorde gällande att man ifrån socialdemokratiens sida forcerade denna avflyttningstendens. Jag skulle vilja komplettera herr von Helands uttalande med några siffror. År 1880 representerade den svenska jordbrukarbefolkningen 80 procent av landets invånarantal. År 1940 hade samma procentsats sjunkit till 29. Under det att det år 1880 fanns sammanlagt 3 miljoner människor i det svenska jordbruket, finns där i dag blott 2 miljoner. Dessa siffror vittna om en ganska anmärkningsvärd folkvandring från land till stad. Har emellertid denna folkvandring ur samhällets synpunkt varit olycklig? Jag vågar svara att så inte varit förhållandet. De människor, som lämnat landsbygden, gå ju inte omkring i städerna och samhällena med händerna på ryggen. De ligga inte samhället till last utan göra samtliga en samhällsnyttig insats och gärning i produktionens tjänst och medverka till att höja den nationalinkomst, som vi allesammans ytterst äro beroende av, oavsett om vi bo på landsbygden eller i städerna.

Jag tillåter mig ställa den motfrågan: hur skulle det ha sett ut på den svenska landsbygden och hurudan skulle det svenska folkhushållets standard överhuvud taget ha varit, om denna omflyttning inte ägt rum? Man kan ju invända, att detta resonemang är riktigt för den tid som varit, men att det inte gäller i dag, då avflyttningen från landsbygden till städerna håller på att bli något av ett problem. Det är riktigt, att avflyttningen, därest den fortgår, kan bli ett problem. Socialdemokratien har också i fråga om sin framtidspolitiska jordbrukslinje sagt, att med hänsyn till att vi kunna emotse en fortsatt avflyttning från landsbygden måste vi tillse, att jordbruket blir så konstruerat, att vi, trots denna avflyttning, kunna få fram den ur beredskaps- och försörjningssynpunkt erforderliga produktmängden med den befolkning, som blir kvar på landsbygden. Därmed har diskussionen förts in på frågan om sammanläggning av ofullständiga brukningsdelar. Det råder ingen tvekan om att vi, för den händelse vi kunna skapa det produktionsunderlag som de i storleksordning fullständiga, mekaniserade och rationellt drivna jordbruken innebära, också komma att kunna få fram den erforderliga produktmängden, och detta med mindre folk till och med än vad som i dag finnes på den svenska landsbygden.

Herr von Heland raljerade en aning med socialdemokratiens jordbrukspolitiska

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

linje tidigare och nu. Han sade, att man från socialdemokratiens sida tidigare varit mycket angelägen om att kolonisera och stycka stora gårdar, men att socialdemokraterna, sedan man konstaterat att detta var ett misstag, nu i stället gått över på den linjen att sammanslå ofullständiga brukningsdelar. Jag erkänner villigt, att vår tidigare jordbrukspolitiska linje, som var betingad av dåtidens betraktelsesätt, i dagens läge är ett misstag, om man ser den mot bakgrunden av den kalla ekonomiska verklighet, mot vilken vi tvingas att betrakta dessa problem. När vi socialdemokrater nu säga, att vi skola rätta till de misstag, som tidigare begåtts på detta område, är väl detta en riktigare linje än att som herr von Heland utan vidare gå emot en verksamhet för sammanslagning av ofullständiga brukningsdelar, en ståndpunkt som ju i och för sig måste innebära, att vi skulle konservera ett tidigare begånget misstag.

Herr von Heland annonserade, att han med mycket stort intresse emotser det betänkande, som 1942 års jordbrukskommitté kan förväntas överlämna inom den närmaste tiden. Jag kan försäkra herr von Heland, att detta betänkande kommer att bli en mycket intressant läsning för honom. Betänkandet kommer att överraska och chockera herr von Heland närmast ur den synpunkten att det kommer att avslöja, att såväl hans egna partivänner som jordbrukets representanter överhuvud taget inom jordbrukskommittén äro ense med socialdemokraterna om nödvändigheten av en sammanläggningsverksamhet på jordbrukets område i syfte att lösa jordbrukets problem på längre sikt.

Herr von Heland förde också på tal det svenska skogsbrukets problem, sett i perspektiv av landsbygdens avfolkning. Det är ju riktigt, att det kan uppstå ett problem även på detta område, men jag tillåter mig ändock konstatera, att vi under de senaste avverkningssäsongerna ha haft lika mycket folk i arbete i de svenska skogarna, som vi hade för 10, 15 eller 20 år sedan, och detta trots den rådande högkonjunkturen inom industrien och trots svårigheterna att erhalla arbetskraft till följd av beredskap och värnplikt. Nu tror jag för min del, att företagarna själva kunna åstadkomma en hel del på detta område för att få tillgång till erforderlig arbetskraft, och jag har en känsla av, att den uppfattningen börjar bli verklighet. Skogsbrukets arbetare ha tidigare levt under utomordentligt ogynnsamma förhållanden i det att de fått arbeta blott under en begränsad säsong för att sedan tvingas gå arbetslösa under en mycket väsentlig del av året. Vill man räkna med att för skogsbrukets del kunna skapa en permanent arbetarstam, måste man självfallet också inrikta sina ansträngningar på att bereda dem en något så när jämn och kontinuerlig sysselsättning året om. Även detta börjar numera bli verklighet för skogsbrukets företagare, och jag tror att en mycket markerad utveckling i denna riktning är på väg.

Herr von Heland nämnde, att han i egenskap av ombud deltagit i RLF:s stämma häromdagen. Resultatet därav var väl, att han nu konkretiserade sina synpunkter i den vädjan, som han ställde till regeringen om en välvillig behandling av RLF:s framställning. Herr von Heland var ganska angelägen att understryka, att detta inte är rätta platsen att diskutera detaljer. I den delen förstår jag honom innerligt väl: är man RLF-are eller gör sig till tolk för de intentioner, som RLF under de senaste veckorna demonstrerat, har man all anledning att tala tyst om detaljerna i hela denna historia! Herr von Heland har också, när han nu gjort sig till talesman för en förbättring för jordbruksnäringens folk — ingen skall betaga honom rätten att ha gjort sig till talesman härför — varit mycket angelägen att lägga sina ord så, att han primärt talat om lantarbetarna och sekundärt om jordbrukarna.

Jag å min sida är angelägen att i detta sammanhang i klarhetens intresse säga ett par ord om den mycket omtalade kostnadsberäkningen, det vill säga jordbrukets total kalkyl.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

I jordbrukets totalkalkyl ingå jordbrukarna själva med två tredjedelar av det sammanlagda antalet inom jordbruksnäringen sysselsatta personer och lantarbetarna med endast en tredjedel. Om man från samhällets sida ger lantarbetarna *en* slant, så ger man därmed jordbrukarna den dubbla slanten. Jag anser det riktigt att säga detta när man, framför allt från herr von Helands sida, är så angelägen att spänna lantarbetarna för sina intressen. Herr von Heland förklarar vidare: här ha lantarbetarna begärt 10 öre mera i lön per timme, men denna löneökning kan inte beviljas med mindre än att jordbrukarna få tillgodoräkna sig motsvarande prisförhöjning. Jag ber att i denna del få hänvisa till jordbruksutskottets utlåtande nr 74 vid fjolårets riksdag, vid vilket utlåtande icke fanns fogad någon reservation vad denna kammars ledamöter beträffar. Längst ned på sidan 11 i utlåtandet heter det: »Då det rationaliserade större jordbruket försäljer en betydligt större produktmängd per arbetare än vad det svenska jordbruket i genomsnitt taget kan göra, måste en prishöjning eller en utebliven prissänkning för dessa jordbruk medföra icke blott att den ökade arbetskostnaden täckes utan även att en ökad företagarvinst uppstår.» Det är ju inte överraskande, om lantarbetarna säga, att det, även om statsmakterna inte acceptera en prisförhöjning på jordbrukets produkter, borde finnas möjlighet att falla tillbaka på den företagarvinst, som onekligen är för handen vid de större rationaliserade jordbruket, där lantarbetarna huvudsakligen sysselsätts. Här avses den företagarvinst, som uppstår i denna klumpberäkning i aktiebolaget Sveriges förenade bönders — om jag så får uttrycka mig — stora totalkalkyl.

Herr von Heland nämnde, att han inte vill diskutera detaljerna i fråga om den aktuella mjölkstriden. Jag nödgas emellertid göra en mycket kort resumé av vad som förekommit i denna fråga, då ju pressdebatten varit åtskilligt förvillande och ofullständig.

Det är känt för kammarens ledamöter att vår prispolitiska linje i fråga om jordbruket under krigsåren varit den, att samhället och statsmakterna garanterat jordbrukarna full täckning för de ökade produktionskostnaderna. Under de tre första krigsåren tillämpades den metoden, att formella förhandlingar fördes mellan jordbrukets ekonomiska organisationer å ena sidan och regeringen å den andra. Jordbrukarna representerades därvid dels av företrädare för Sveriges lantbruksförbund, vilket ju, såsom vi alla känna till, är topporganisationen för jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse, dels av RLF. Från jordbrukarnas egen sida var man emellertid inte nöjd med detta system, då man fick priserna fixerade i efterhand, först sedan regleringsåret börjat. Det kunde i en del fall gå både två, tre och till och med fyra månader av det nya regleringsåret innan man fick klart för sig, hurudan prissättningen skulle bli. Från jordbrukarhåll begärde man därför att i stället få en värprisättning och en dylik ordning har tillämpats under de tre senaste åren. Det nuvarande systemet innebär i praktiken, att vissa utredande institutioner behandla ärendet, innan det underställes regeringens prövning. Såsom sådan utredande institution har under de tre senaste åren 1942 års jordbrukskommitté fungerat, vilken till sin sammansättning är så pass allsidig, att man däri borde ha varje garanti för en objektiv bedömning av frågorna. I kommittén ingå nämligen representanter för Sveriges lantbruksförbund, Riksförbundet landsbygdens folk, landsorganisationen, kooperationen och de politiska partierna.

Produktionsåret 1943/44 beslöt man att införa den så kallade 4-procentsregeln, ett system som accepterats även för innevarande regleringsår. I jordbrukskommittén, livsmedelskommissionen, priskontrollnämnden och de båda sistnämnda krisinstitutionernas rådsförsamlingar, i vilka alla organ även jord-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

brukarna äro numerärt mycket starkt och kvalitativt väl representerade, uppnåddes enighet om att 4-procentsregeln och oförändrade priser skulle tillämpas även under det regleringsår, som började den 1 september 1945 och slutar den sista augusti 1946. Man var således överens om att godkänna oförändrade priser inom en marginal, som representeras av fyra procents vinst och fyra procents förlust. Jordbrukarna skulle med andra ord få chansen att erhålla fyra procents vinst — i absolut tal 85 miljoner kronor — mot risken att vid ogynnsamma förhållanden bära en förlust av 85 miljoner kronor.

Jag nämnde, att man från alla håll var enig om denna linje. Det fanns dock *ett* undantag. Från diskussionen i mars månad kan man i ett protokoll för den 16 samma månad utläsa, att man inom livsmedelskommissionens råd — således även från RLF — var enig om att 4-procentsregeln allttjämt skulle gälla och tillämpas. När jag här säger RLF, avser jag givetvis de personer, som i detta rådgivande organ representera Riksförbundet landsbygdens folk. Den enighet, som sålunda uppnåddes, varade dock endast fyra dagar, varefter RLF mälde sig ut ur enigheten. Jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse är däremot — om jag inte är fel underrättad, vilket väl inte är troligt efter som ju ingenting som bestrider min uppfattning sagts här i dag — beredd att stå för sitt åtagande från föregående år. Livsmedelskommissionen inlämnade sedermera ett förslag till Kungl. Maj:t, och Kungl. Maj:t beslöt på våren i fjol att biträda denna linje om vinst- och förlustrisk och oförändrade priser. Förslaget behandlades sedan i jordbruksutskottet, och det citat, som jag nyss uppläste, var hämtat ur utskottets utlåtande, vilket enhälligt antogs av båda kamrarna. Om jag således gör denna reservation för RLF:s utmålning ur enigheten fyra dagar efter det att full enighet uppnåtts, vågar jag konstatera, att de politiska partierna, Sveriges lantbruksförbund såsom topporganisation för lantbrukets ekonomiska föreningsrörelse samt konsumentintressena äro eniga om den linje, som jag här närmare redogjort för.

I augusti månad föregående år skulle en omräkning verkställas av jordbrukets totalkalkyl. En sådan gjordes även och resulterade i den förlustsiffra på 30 miljoner kronor, som kammarens förste vice talman nyss apostroferade i sitt anförande. Med hänsyn till att läget i fjol höst var ganska variabelt och obeständigt, yrkade man ifrån de förberedande instansernas sida, att en möjlighet skulle hållas öppen för omräkning av kalkylen någon gång i januari. Detta blev också sedermera Kungl. Maj:ts beslut. Utan att gräva ned mig i detaljer kan jag säga, att det var en del specialposter, särskilt arbetskostnads-posten, som ju är den väsentligaste och mest dominerande posten i hela kalkylen, som varken i höstas eller nu kunde fixeras av den enkla anledningen, att löneavtalet mellan lantarbetsgivarna och lantarbetarna då ännu inte klarerats. Under den gångna hösten har lantarbetarnas avtalsfråga varit uppe till behandling vid ett par tillfällen, men något resultat har icke uppnåtts, och arbetet går fortfarande efter det gamla avtalet.

Den 6 december 1945 uppvaktades regeringen av RLF med en framställning, i vilken man begärde en höjning av mjölkpriset med 3 öre per liter. I klarhetens intresse vill jag påpeka, att man vid den pressdebatt, som förts beträffande denna fråga, från jordbrukarhåll inte velat tala om de yttersta konsekvenserna av den begärda treöresförhöjningen på mjölkpriset. Kravet innebär nämligen inte, att man inskränker sig till att begära en prisförhöjning av 3 öre per liter för den mjölk, som går till direkt konsumtion, utan man kräver också en prisförhöjning av 3 öre för all mjölk, som går till mejerierna. Man begär med andra ord 75 öres prisförhöjning på smör och motsvarande förhöjning på ost och grädde och andra mejeriprodukter, det vill säga en prisjustering av 15 à 20 procent.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag fäste mig särskilt vid att kammarens förste vice talman i sitt yttrande nyss varnade för inflationsfaran och ökade penninginkomster utan motsvarande stegring av varutillgången. Denna synpunkt bör självfallet läggas även på denna fråga, då man framför den i andra sammanhang.

Den uppvaktning för regeringen som gjordes ifrån RLF:s sida, hade föregåtts av en av förbundet arrangerad omröstning bland dess medlemmar, huruvida dessa voro villiga att från och med den 1 januari 1946 effektuera en mjölkstrejk om RLF:s krav på förhöjning av mjölkpriset inte tillgodosågs. Mellan RLF och livsmedelskommissionen har sedermera under december månad 1945 förts en mycket livlig korrespondens av innehåll kort och gott att RLF enständigt krävde att få ett tillmötesgående svar och där livsmedelskommissionen efter samråd med regeringen har svarat, att det icke finns någon möjlighet att bedöma denna fråga, förrän den av mig tidigare omnämnda omräkningen av kalkylerna blivit verkställd.

Den proklamerade mjölkkonflikten, som först fixerats till den 1 januari 1946, framflyttades sedermera till den 21 januari. Som gammal fackföreningsman måste jag säga, att jag under de senaste månaderna många gånger förvänat mig över en facklig strategi som innebär, att man inleder en diskussion med motståndaren med att proklamera konflikt och sedan i pressen offentligen säger ifrån att detta är ett normalt inledande av förhandlingsarbetet. För min del måste jag säga, att detta är ett högst onormalt tillvägagångssätt, som jag under min dock ganska långa fackföreningsmannabana inte sett prov på tidigare.

Den proklamerade konflikten framflyttades från RLF:s sida från den 1 till den 21 januari, samtidigt som man mycket bestämt hävdade, att omräkningen av kalkylen icke hade något med RLF:s framställning om högre mjölkpris att göra. I den kommuniké, som regeringen utfärdade den 12 januari, angavs att regeringen var förhindrad att bifalla RLF:s framställning om förhandlingar och att frågan först kunde bedömas sedan priskalkylen i vederbörlig ordning blivit omräknad. Därest den kommande prövningen skulle föranleda upptagandet av en diskussion, måste en sådan, framhölls det vidare, föras med den fullständiga representation för jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse, som tidigare varit engagerad i dessa diskussioner. Sedermera har ju RLF vid den stämna, som även kammarens ledamot herr von Heland bevisat, fattat beslut om att inhibera konfliktvarslet. Jag fäster mig vid att i den kommuniké, som utgavs till pressen, RLF:s beslut motiverades med att regeringens kommuniké i anledning av RLF:s framställning i jordbrukets prisfråga håller dörren öppen för förhandlingar och att RLF:s begäran om 3 öres prisetförhöjning, vilken, säger man, grundar sig på beräkningar inom livsmedelskommissionen, icke blivit avvisad. *Före* den 21 januari hade kravet, som jag nyss påpekade, intet som helst med beräkningarna av jordbrukets priskalkyl att göra, men *efter* den 21 januari grundar sig kravet på beräkningarna!

Jag har velat påpeka detta för att ge kammarens ledamöter en uppfattning om vad vi ha att hålla oss till. Hur skola vi, om vi överhuvud taget ge oss in på att resonera, kunna lita på en motpart, som har en sådan betänklighetsbenägenhet att rygga uppfattningar från det ena tillfället till det andra?

De beräkningar som nu ha annonserats pågå ju för närvarande. I de utredande organen, således i jordbrukskommittén, livsmedelskommissionen och dess råd samt priskontrollnämnden och dess råd, vilka under de närmaste dagarna ha anledning att diskutera och överväga denna fråga, sitta representanter för jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse, och följaktligen har även RLF representanter där. Omkring den 25 januari beräknas siffrorna kun-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

na läggas på bordet, och efter detta datum skall regeringen bedöma vad som skall göras. Så mycket har sagts i närvarande stund, och så mycket mer kan inte heller sägas, om inte möjligen att den januariberäkning, som nu göres på kalkylen, med all sannolikhet glädjande nog kommer att visa ett icke oväsentligt bättre resultat för jordbrukarnas del än vad höstberäkningen visade.

I själva sakfrågan skulle därmed inte vara så mycket att tillägga. Kontentan av det hela är emellertid, att det måste anses föreligga ett avtal mellan å ena sidan de ekonomiska organisationer, som företråda jordbrukarna, och å andra sidan statsmakterna. Och detta avtal innebär att priserna skola vara oförändrade, såvida det icke blir en större förlust än 85 miljoner kronor. Avtalet löper ut den 31 augusti 1946. Det har träffats med lantbruksförbundet som part, och detta förbund representerar bönderna i deras egenskap av mjölkproducenter. Det representerar 360 000 av vårt lands i runt tal 400 000 självständiga jordbrukare.

Jag vill inte säga att detta avtal har en juridiskt bindande verkan — det är inte ett kollektivavtal i vanlig bemärkelse — men de uttalanden, som representanterna för nämnda organisationer ha gjort i de utredande organen och som vederbörande organisationer i andra hand ha ställt sig bakom, ha karaktären av ett sådant »gentlemen's agreement», som vi ha tillämpat under de tre sista åren. Och även om dessa uttalanden icke äro juridiskt bindande, måste de väl ändå anses vara moraliskt bindande; därom kan det knappast bli någon diskussion. Till yttermera visso kan understrykas att riksdagens båda kamrar enhälligt ha givit sin sanktion åt principen om oförändrade priser under detta regleringsår inom dessa vinst- och riskmarginaler. Det är alldeles uppenbart — det vill jag säga på förhand — att regeringen vid sin kommande prövning inte gärna kan se bort från dessa faktiska förhållanden. Regeringen måste ju känna sig förpliktad att bl. a. också hävda den uppfattning, som riksdagen så sent som i april månad enhälligt gjorde sig till tolk för.

Ytterst är detta självfallet en fråga om vad man anser sig böra ha för respekt för ingångna avtal och utfästelser. Det kan ju tänkas innebära en fördel i den aktuella situationen att se bort ifrån vad man har sagt vid tidigare tillfällen, men i det långa loppet kommer ett sådant förfaringsätt otvivelaktigt att hämma sig. Jordbruksnäringen kommer säkerligen under de år vi nu gå till mötes att vara mera betjänt av att med statsmakterna kunna träffa hållbara överenskommelser. Om man agerar på ett sådant sätt, att man ryggar en utfästelse som man anser att man misräknat sig på, ja, då kan man inte gärna förmena motparten att agera likadant i en omvänd situation. Och det måste till slut, såvitt jag förstår, leda till en hållningslöshet som jordbrukets företrädare, med de framtidsperspektiv vi nu ha för den svenska jordbruksnäringen, sannerligen inte äro betjänta av. Om man inte vill äventyra den goodwill som jordbruket onekligen har skapat sig under dessa krigsår — socialdemokratien är härvidlag beredd att ge sitt erkännande åt jordbrukets utövare, något som jag vid otaliga tillfällen har understrukit inför församlingar av konsumenter och av industriarbetare — gäller det att handlägga dessa ömtåliga frågor på ett sätt som är bärande även på lång sikt.

Jag vågar säga att man inte har gjort det i den mjölkkonflikt, som nu seglat upp. Jag vill inte tro att detta skall bli orsaken till att en fredlig överenskommelse omöjliggöres. Men jag vill ha sagt, att det inte har hjälpt den fredliga överenskommelsen på traven.

Herr von Heland: Herr talman! Herr statsrådet försöker provocera fram en uppfattning hos mig, som jag inte har. Jag har inte motsatt mig en sund och

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

klok omflyttning av landets arbetskraft, utan tvärtom. Herr statsrådet säger vidare själv att en fortsatt omflyttning kan bli ett problem. Det problemet påstår jag redan föreligger.

Jag vill också påpeka för statsrådet att jag inte sitter i RLF-ledningen, men som jordbrukare anser jag det vara min skyldighet att vara medlem i vår fackförening — det trodde jag inte lantarbetarförbundets förre ordförande skulle ha någonting att erinra emot. Däremot sitter det i andra kammaren styrelseledamöter i RLF, och herr statsrådet borde därför ha större anledning att debattera RLF:s åtgärder där än här.

Genom tidigare diskussioner oss emellan i denna fråga vet herr statsrådet, att jag fullständigt känner till sambandet mellan lantarbetarnas och jordbrukarnas inkomster. Menar emellertid herr statsrådet att det är berättigat att endast lantarbetarna skola få en förbättring men inte de hundratusentals småbrukarna i landet?

Trots den irritation som föreligger bland jordbrukarna har jag här försökt lägga upp ett mycket hovsamt anförande, och jag framförde i mycket stillsam form vissa synpunkter på ärendet. Jag hoppas att regeringen inte handlägger denna fråga så orättvist, att den ger anledning till en allvarlig schism.

Vad jag nu förfäktar är att det inte vederfares jordbrukets folk rättvisa, utan att det föreligger skiljaktigheter mellan lantbefolkningen och stadsbefolkningen i fråga om levnadsstandard, beroende på väldiga olikheter i inkomster. Det är den skillnaden som jag hoppas skall kunna utjämnas, och det är detta jag såsom politisk representant för jordbrukets folk har vädjat till regeringen att försöka åstadkomma. Det tycker jag att regeringen efter sina uttalanden har *skyldighet att göra*, och jag hoppas att den också skall göra det.

Herr Wahlund: Herr talman! Jag hade tänkt tala om socialpolitik och befolkningspolitik, men den sista delen av den hittills förda diskussionen föranleder mig att också gå in på jordbrukspolitiken.

Jag vill börja med att ge herr statsrådet Sträng fullständigt rätt i en sak, nämligen att flykten från landsbygden delvis har varit nödvändig. Statsrådet Sträng frågade: »Hur skulle det ha gått, om det inte hade skett någon befolkningsöverflyttning från landsbygd till stad?» Ja, låt oss tänka oss in i den situationen. Om vi hade kunnat sätta kinesiska murar kring vår landsbygd och således förhindra inflyttningen till städerna, skulle den svenska jordbruksbefolkningen i dag vara mer än dubbelt så stor som den i själva verket är. Var och en har i fullständigt klart för sig, att det svenska jordbruket inte kan bära en så stor befolkning som den dubbla utan att dennas ekonomiska standard skulle sjunka oerhört.

Men det viktiga är ju situationen just nu med den kroniska arbetskraftsbristen på landsbygden, och än viktigare är, hur vi skola se på framtiden. I det fallet är jag rätt pessimistisk. Det är med flykten från landsbygden som när man öppnar en dammlucka: vattnet rinner och rinner, tills det har blivit nivålikhet mellan vattenytorna. Så länge det finns skillnad mellan stad och landsbygd i fråga om levnadsstandard — så som ungdomen uppfattar den — så länge kommer flykten från landsbygden och jordbruket att pågå. Och vi ha tyvärr anledning räkna med att flyttningsströmmen kommer att bli lika kraftig ett par decennier framåt, som den var på 1930-talet.

Följden av detta blir exempelvis, att antalet lantarbetare på 20 år kommer att minska med en tredjedel. Var och en förstår, vad detta innebär. Vad tre arbetare göra i dag måste om 20 år utföras av två. Brukarbefolkningen kommer att minska, inte med en tredjedel, men någonting ditåt.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Vad skola vi göra? Här är det inte fråga om att anpassa befolkningen efter jordbrukets krav, som man tycks förutsätta i debatten, utan frågeställningen är, hur jordbruket skall kunna anpassas efter de skrumpanande befolkningsresurserna.

Vi skola rationalisera, säger man. Man glömmer så lätt att jordbruket har rationaliserat, och det kraftigt — jag tar här begreppet »rationalisering» i dess vidaste mening. Tänk vilken utveckling det svenska jordbruket dock har genomgått under den sista mansåldern! Jag tänker på hur nya sädeslag kommit till genom växtförädling, hur arealerna rördikats, hur man har lyckats tillvarataga den naturliga gödseln bättre än förr, hur konstgödningstekniken har förbättrats, hur maskiner ha införts, hur den vegetabiliska produktionen har gått framåt och hur den animaliska produktionen utvecklats. En svensk genomsnittsko avkastar mer än dubbelt så mycket nu som på 1880-talet; detta har åstadkommit genom avelsarbetet och genom en förbättrad utfodringsteknik. Rationalisering är således ingenting nytt på jordbrukets område, och det är klart att svenska jordbrukare måste önska en rationalisering, de måste önska ett jordbruk, som är så effektivt som möjligt.

En annan sak är, att vi inte bilda oss några överdrivna föreställningar om vilken effekt, man kan få ut av en rationalisering. Vi veta ju, att vi ha en mängd småbrukare, som äro ålderstigna och icke kunna flyttas. Vi veta att det svenska jordbruket till största delen består av småbruk, ofta belägna i skogs- och dalbygder, där man inte kan göra en ägosammanslagning.

Men låt oss vara mycket »optimistiska», herr talman, låt oss antaga att vi kunna minska arbetskraftsbehovet vid det svenska jordbruket med, låt oss säga en tredjedel på tjugo år; det är en mycket hög siffra för rationaliserings-effekten — man har kommit upp till en rationaliseringseffekt på hälften under 20 år vid mellansvenskt storbruk, men här gäller det svenskt jordbruk i genomsnitt. Det antagande, vi nu ha gjort, skulle alltså betyda, att det svenska jordbruket ungefär skulle hålla takt med den befolkningsutveckling, vilken bedömes som sannolik. Jag sade nyss, att det skulle innebära, att vad inom jordbruket tre personer *göra* i dag, måste två personer göra om tjugo år. Om vi nu äro riktigt optimistiska och antaga, att denna rationalisering inte kostar jordbruket pengar utan att exempelvis staten skjuter till slantarna, och om vi alltså antaga, att resultatet av all denna rationalisering helt kommer arbetarna till godo — med arbetare menar jag också dem, som arbeta på egen torva — så skulle det betyda att vad tre personer i dag *få betalt* för sitt arbete om tjugo år skall fördelas på två, d. v. s. att lönen skall höjas med 50 %.

Hur stor är i dag skillnaden i lön mellan en jordbruksarbetare eller därmed jämfäst småbrukare och låt mig säga en genomsnittlig industriarbetare? Ja, det veta vi synnerligen litet om. Många säga just 50 %. Men vi ha inte lyckats få fram säkra siffror, underligt nog. Ja, herr talman, vi ha kommit ett stycke in på remissdebatten, och jag kanske kan få berätta en liten historia. Jag kom att tänka på den nu — det behöver måhända inte vara så högtidligt längre. Jag har en god vän, en fru, som kom hem från en badort i somras. »Kan du tänka dig, jag har magrat fem kilo i sommar», sade hon. — »Ja, men hur mycket väger du nu?» sade jag. — Ja, se det fick jag inte veta. Det är likadant beträffande den fråga jag nyss talade om; man får inga exakta siffror, rörande den aktuella situationen, på *skillnaden* mellan lantarbetares och industriarbetares löner, man får bara veta huru dessa löner utvecklats i tiden. Det har sagts, att en industriarbetare i genomsnitt har 50 % högre reallön än en jordbruksarbetare, men det har också nämnts siffran 30 %. Det gör detsamma, vilketdera det är. Av de data jag har anfört, förstå vi, herr talman, att den, som enbart talar om rationalisering som en lösning på jordbrukets svårig-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

heter, skjuter fram tillgodoseendet av önskemålet om likställighet mellan de bredare lagren av jordbrukets och stadsnäringarnas folk till en långt avlägsen framtid.

Men samtidigt vill jag vända mig mot dem, som säga, att bondeförbundarna äro baksträvare, som icke vilja rationalisering. Visst vilja vi det, naturligt nog — det är ju bättre för det svenska jordbruket att stå på egna ben än att vara beroende av ett osäkert statsstöd, som när som helst kan sättas ur spel av en nyckfull riksdagsmajoritet.

Herr talman! Nu skulle jag vilja gå in på det ämne, som jag egentligen tänkte tala om, till socialpolitiken, men jag förstår, att jag måste fatta mig kort, även om det här gäller mycket viktiga frågor. Men det är svårt att diskutera dessa ting. Vi ha inte fått klart besked från regeringen om vad den anser om angelägenhetsgraden av de olika socialpolitiska reformförslag, som föreligga, eller om reformeringstakten. Men så mycket våga vi väl ändå säga, att vi nu mer än någonsin förut i Sveriges historia stå inför en omvandlingsperiod på det socialpolitiska området. Stora utredningar ha arbetat, och av en slump, eller kanske med en viss regi, ha resultaten blommat fram ungefär samtidigt. Det förelåg ju tidigare förslag till sjukförsäkring, och nu har socialvårdskommittén framlagt sitt stora folkpensioneringsförslag, om vilket herr von Heland talade mycket utförligt och som jag alltså här kan gå förbi. Vi ha från befolkningsutredningen en lång rad förslag; jag nämner här förslaget om förlossningsvårdens ordnande, vilket avser att äntligen få bukt med den alldeles olidliga trängseln på våra barnbördshus. Jag noterar i det sammanhanget med tillfredsställelse, att det är meningen att skapa ett system av små förlossningshem runt Sveriges land, och likaså att utredningen företräder den principställningen, att barnaföderskorna skola få resorna till och från förlossningsanstalten gratis. Jag skall också nämna några förslag på andra områden. Befolkningsutredningen har framlagt ett helt komplex av förslag till åtgärder, som gå ut på att ge vila och rekreation åt trötta och utkörda husmödrar, förslag, vilka måste intressera särskilt ur landsbygdskvinnornas synpunkt, med den stora arbetsbörda dessa kvinnor ha, men också stora kategorier av stadskvinnor — jag tänker här i första hand på de inkomstfattiga, barnrika mödrarna.

I det sammanhanget vill jag nämna befolkningsutredningens förslag om barnens sommarresor. Här må det tillåtas mig som bondeförbundare att med tillfredsställelse konstatera, att det här för första gången, vissa bondeförbundsmotioner oräknade, framlägges förslag till sommarresor för barn, där resorna skola vara lika öppna för landsbygdens och stadsbygdens barn.

Jag går vidare. Jag nämner förslaget om skolluncher, vilket även det måste vara av intresse ur landsbygdssynpunkt, eftersom skolmåltidernas problem i hög grad sammanhänger med de långa skolvägarnas problem.

Jag skall också nämna ett förslag, som riktar sig till en annan samhällskategori, nämligen förslaget från befolkningsutredningen att hjälpa akademikerna vid amortering av deras studieskulder. Det är ju en viktig fråga. Vi veta, hur akademikerna pressas till en hög giftermålsålder och att barnantalet i deras äktenskap är lågt. Det föreligger också andra förslag, och jag skall icke glömma dem på bostadspolitikens område, vilka fått en befolkningspolitisk inriktning.

Ja, herr talman, det har tagit en lång stund bara att ge en katalogmässig redogörelse för de aktuella reformförslagen. Men jag vill ytterligare nämna, att befolkningsutredningen i sitt huvudbetänkande, som kommer om ett par dagar, förslår åtgärder, som syfta till att göra skor och kläder billigare för barnen. I nämnda betänkande finns också förslag om att subventionera ungdomens spårande. Det gäller ju att stimulera dessa unga i många yrken, som snabbt

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

komma upp till inkomster, likvärdiga med familjeförsörjarnas, att lägga av en slant, som blir bra att ha när de gifta sig och skola sätta bo.

Men framför allt ha vi den stora frågan om allmänna barnbidrag, som tidigare har berörts i denna debatt. Befolkningsutredningen är nu färdig med sitt förslag, och förslaget är enhälligt. Jag ser att statsrådet Erlander är närvarande i kammaren, och jag vill begagna tillfället att till honom rikta ett tack, inte i hans egenskap av chef för ecklesiastikdepartementet, utan i hans egenskap av ordförande i befolkningsutredningen. Det är ju så med oss arma människobarn, att vi äro litet blyga i det dagliga umgänget. Vi ha svårt att räkka fram handen och säga tack. Vi vilja hellre göra det offentligt vid sådana här tillfällen. Och jag passar på att tacka statsrådet Erlander för det arbete, som han nedlagt inom befolkningsutredningen, och kanske också för det överseende han har haft med utredningens ledamöter. Jag är fullt medveten om att jag har varit den besvärligaste av alla ledamöterna.

Det är glädjande, att befolkningsutredningen kommit fram med ett förslag, som är enhälligt, men inte representerar någon vanlig urvattnad kompromissenhällighet, utan representerar ett verkligt framsteg. Och jag tror inte, att jag gör något fel, nu när utlåtandet är slutjusterat, om jag rent allmänt redogör för barnbidragsförslagets innebörd.

De ortsavdrag, vi ha i beskattningen, föreslås avskaffade, vad beträffar barnen, och ersatta med icke dyrortsgraderade barnbidrag. Det skall utgå 200 kronor i barnbidrag för varje svenskt barn utan behovsprövning och utan inkomstprövning, alltså till alla. Barnbidragen skola utbetalas till modern, och det blir alltså 200 kronor om året för en enbarnsfamilj, 400 kronor för en tvåbarnsfamilj, 600 kronor för trebarnsfamilj o. s. v.

Jag förstår, att man kan tycka att de där pengarna inte äro så stora, och det är ju klart att dessa belopp inte nämnvärt kunna inverka på familjeekonomin i de högre inkomstskikten. Emellertid komma barnbidragen säkerligen att betyda oerhört mycket för barnfamiljerna i de lägre inkomstklasserna. Jag ber er, ärade kammarledamöter, att tänka på en inkomstfattig barnrik familj, som ni själva känna till, en arbetarfamilj på landsbygd eller i stad, en hantverkarfamilj eller en småbrukarfamilj. Vi antaga, att den familjen har fem barn. Det skulle alltså utgå ett barnbidrag på 1 000 kronor. Tänk vilken radikal omvälvning det kommer att bli i den familjens ekonomi! Och det bästa är, herr talman, att barnbidragen skola erhållas utan närgången behovsprövning. De skola inte ha någon fattigvårdskaraktär, de skola inte vara någon nådegåva från samhället, utan de skola vara en ärligt förtjänt ersättning till modern för att hon genom att föda och fostra barn hjälper till att frambringa framtida arbetskraft och på så sätt bidrager till vår generations åldersförsörjning.

Barnbidragen äro produktiva, sade herr von Heland nyss, och det är så sant som det är sagt. Men barnbidragsidéen uppbäres också av nutida rättviseskäl, som borde te sig självklara i ett demokratiskt samhälle. Det är inte rättvist, som nu, att barnfamiljerna, allteftersom barnen komma till världen, sjunka kraftigt vad beträffar levnadsstandarden. Det är inte rimligt att barnrikedom skall betyda trångboddhet, sänkt standard i fråga om mat och kläder o. s. v. Det är inte rimligt, att i de lägsta inkomstklasserna barnrikedom skall betyda ekonomisk fattigdom.

De av kammarens ärade ledamöter, som tilläventyrs ännu äro kallsinniga på denna punkt, skulle jag vilja rekommendera att taga del av det material, som förelåg inom befolkningsutredningen vid behandlingen av abortfrågan. Det finns i dag, just nu, tusentals kvinnor i Sverige, som gå i ängslan över det kommande barnet, hos vilka moderskänslan förkvävs vid tanken på den grå

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tillvaro, de ha att bjuda den lille och som fasa för de ekonomiska svårigheter, kanske den katastrof, som det blir ekonomiskt, då barnet kommer, kvinnor, som därför i sin förtvivlan kanske umgås med tanken att fördriva fostret. Jag tror, att flertalet av dessa kvinnor skulle med glädje motse det kommande barnet, om bara de ekonomiska förhållandena ordnades. Och jag vill också påminna om att vi, den dag som är, ha hundra tusen barn i vårt svenska fattigvårdsklientel.

Barnbidragen representera rättvisa även ur andra synpunkter. Det är faktiskt rättvist, att de äldre äro med och betala barnkostnaderna för ungdomen och medelåldern. Jag vill här inte försöka få fram en motsatsställning mellan äldre och yngre. Jag motser med utomordentlig glädje, att folkpensionärernas förhållanden nu komma att radikalt förbättras, men jag vill samtidigt framhålla, att det inte om vår generation får sägas, att vi ägnade allt vårt intresse åt att pensionera oss själva och inte tänkte på den kommande generationen, som dock skall vara med om att lösa de växlar, som vi med all rätt nu ställa, då det gäller att förbättra folkpensionärernas förhållanden.

Det vore, herr talman, mycket att säga om detta, men det har ju nästan verkats, som om vi bondeförbundare nu ett slag blockerat diskussionen. Jag skall därför fatta mig kort. Men vad jag hittills sagt, behöver man inte vara bondeförbundare för att säga. Om jag till slut skulle försöka att se dessa frågor ur bondeförbundarnas synpunkt, är det alldeles självklart, att även om intresset för befolkningspolitiken är stort inom alla partier, detta intresse blir en värmegrad högre inom bondeförbundet.

Detta är psykologiskt förstäligt, ty på landsbygden får man en mera konkret bild av befolkningsutvecklingen än i städerna. Herr förste vice talmanen jämförde nyss Stockholm och landsbygden, och jag vill fortsätta jämförelsen. Det pågår i dagarna mycket intensiva arbeten på stadsplaneringen här i Stockholm, och det stora kruzet är vad man skall göra av allt folk som kommer hit. På landsbygden ha vi däremot brist på arbetskraft.

Landsbygdsbefolkningen har också anledning att se på dessa problem rent ekonomiskt. Det är nämligen så, att de unga människor, som lämna landsbygden och ge sig in i städerna, representera pengar. Det glömmes man ibland. Vi ha här diskuterat mjölkpriserna och jordbrukspriserna i allmänhet, men man glömmes, att det finns en sak som levereras från jordbruket och som jordbrukarna inte få ett dugg betalt för. Det är arbetskraften. Jag har förr, men inte i denna kammare, sagt denna självklara sak, att det kostar pengar att uppfostra barn och att man inom de hundratusentals jordbrukarhemmen landet runt ännu har relativt många barn att uppfostra. Men när sedan barnen äro färdiga och skola börja arbeta, då ge de sig in i städerna, och stadsnäringarna få arbetskraften utan någon kostnad. I själva verket går det på så sätt en kapitalström, som representerar åtskilligt mer än hundra miljoner kronor årligen, från landsbygden till städerna, värdet av de stadsinflyttades uppfostringskostnader. Jag är rätt pessimistisk om att det skall gå att hejda flyttningsströmmen från landsbygden till stad. Men kapitalströmmen kunna vi åtminstone delvis dämna upp, exempelvis och framför allt genom ett bidragssystem.

Det är rimligt att jag här talat om befolkningspolitiken, det är en sak som alltid legat mig varmt om hjärtat. Men jag vill också säga, att vid sidan av de befolkningspolitiska förslagen finnas andra förslag av samma angelägenhetsgrad, och jag nämner då naturligtvis i första hand folkpensionsfrågan. Jag vill, att kammarens ärade ledamöter skola förstå, att det för bondeförbundet ter sig naturligt att ha en starkt positiv inställning till socialpolitiken. Bondeförbundet är inget junkerparti. Det representerar de bredare lagren på

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

landsbygden, en folkgrupp med lågt skatteunderlag och stort socialt hjälpbehov.

Allra sist, herr talman, vill jag påminna om att bondeförbundet alltid varit positivt i försvarspolitiken. Men nu måste vi ändå med tillfredsställelse konstatera, att det finns möjligheter att lyfta över pengar från försvarshuvudtiteln till den sociala huvudtiteln. Jag tycker, att vi alla borde vara överens om att det är glädjande, att vi äntligen ha kommit in i en tid, då vi kunna begagna en del pengar, som tidigare ha använts för framställning av förgörelseredskap — kanoner, tanks, kulsprutor och annat — till att göra livet ljusst och lyckligt för medmänniskorna.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Efter den myckna kritik, som har ägnats kanske inte så mycket statsverkspropositionen som den socialdemokratiska politik, för vilken den är ett uttryck, är det med en viss blyghet som en s. k. regeringsadjunkt tar till orda för att försvara och lägga till rätta. Den, som försvarar, har ju en svårare uppgift än den som angriper, ty han måste ju ge skäl också. Men vi ha också sett, att den som försvarar, riskerar att angripas för att han bara »håller med» och inte har någon egen ståndpunkt. Så sades det härom dagen gentemot de socialdemokratiska tidningarna, och den anklagelsen riktas också ofta mot den socialdemokratiska riksdagsgruppen, att den bara är ett eko av regeringens ståndpunkter och att den låter »fösa sig fram». Så är det inte. Jag tror att det skulle vara mera sant att säga, att det tvärtom är den socialdemokratiska gruppen som föser regeringen fram. Den kräver av regeringen, att den skall förverkliga och göra allvar av det program, på vilket den har blivit tillsatt.

På tal om den där slaviskheten kan jag erinra om det bevingade ordet av den gamle talmannen greve Hamilton. På 1880-talet hette det också att massorna voro så lättleda, att de läto sig ledas av partiledare och andra. Men han sade: »Ja, men försök att leda dem baklänges!» Det kan man också säga om vår socialdemokratiska grupp. Vi sluta upp kring regeringen, därför att den för vår politik; men må regeringen bara försöka att leda oss baklänges — då skulle det gå illa för den.

Jag vill inte lägga mig i regeringens beting att riva ifrån sig och förklara och försvara sina förslag. Jag skall i stället försöka utveckla, hur vi socialdemokratiska riksdagsmän se på de frågor, som här ha varit föremål för ventilation. Man talar om att vår politik är ekonomiskt ansvarslös, att vi rulla med pengar och att vi föra vår socialpolitik för denna politikens egen skull. Det är inte så. Socialpolitiken ingår för oss som ett led i ett stort sammanhang. Den är ett led i hela vår samhällspolitik, i vår produktionspolitik. Lösen har ju i vårt efterkrigsprogram, som statsministern redan citerat, uppställts vara allmän sysselsättning och allmän inkomst för alla medborgare. De produktiva krafterna i samhället skola tagas ut i sin fulla utsträckning och skola inte tillåtas att ligga för fåfot. Det, som bestämmer välståndet i ett samhälle, är ju arbetet och arbetets resultat. Det kan gott tänkas en socialpolitik och en skattepolitik, som verka hämmande på produktionen och arbetet. Jag vill förklara, att vi socialdemokrater inte betrakta en sådan socialpolitik som eftersträvansvärd. Att en sådan politik *kan* tänkas, är ju klart. Däremot tvista vi ju alla om var gränsen går. Vi anse att den går mycket högt, andra anse att den går lägre och somliga att den går så lågt som möjligt.

När man beskyller oss socialdemokrater för att vi flytta fram våra positioner och kräva så mycket av skattedragarna, att det verkar förkvävande på företagsamheten, vill jag genmäla att alla andra partier också ha flyttat fram

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sina positioner. Det gäller inte bara bondeförbundet, utan också folkpartiet och till och med högern. Vi ha hört herr Domö här i dag förklara, att socialreformerna ha en produktiv uppgift. Det har inte högern i allmänhet medgivit tidigare. Det är ett tidens tecken, att högerledaren i denna kammare nu medger, att utgifterna för de sociala reformerna inte bara tära, utan också ha en produktiv uppgift. Om det program, som herr Elon Andersson har talat för här, skulle ha presenterats av en socialdemokratisk regering för 20 år sedan, skulle det ha kunnat betecknas som radikalt. Den linje, som då företräddes av socialdemokraterna och som kanske till och med var mindre avancerad än den, som folkpartiet företräder i dag, betecknades av dåtidens liberaler som en äventyrlig och samhällsvadlig politik. Den skulle förrinta företagsamheten och hindra sparandet etc. Statsministern har redan erinrat om 30-talet, men varje gång socialdemokraterna presenterat sina förslag har det sagts, att de skulle verka hämmande på företagsamheten och i verkligheten innebära en standardsänkning. Som statsministern redan påpekat, gick det ju i verkligheten alldeles tvärtom. I stället för att företagsamheten hämmades, blev den stimulerad. I stället för att sparandet skulle gå ned, har väl sparandet aldrig slagit sådana rekord — åtminstone om det mäts efter insättningarna i bankerna — som det gjorde åren före det andra världskriget.

Man tycker att det innebär en viss glömska i fråga om de gångna fiaskona, att man nu talar på samma sätt om samma saker. Nu skall näringslivet skattas ihjäl, och nu skall företagsamheten upphöra. Om något vore ägnat att sprida olust, är det väl dessa Jeremia klagovisor och inte den socialdemokratiska politiken, som ju öppet presenterar sig som ett produktionsprogram och ett framstegsprogram. Målet har ju, som jag redan erinrat om, angivits vara att sysselsätta alla produktiva krafter. Programmet skulle ju förfela sin uppgift, om det drabbade och hämmade produktionen och rubbade företagsamheten. Det vill i stället stimulera företagsamheten. Jag erkänner att detta är ett optimistiskt program. Det tror på de uppbyggande krafterna i samhället, men det program, som ställs emot det socialdemokratiska, är också ett optimistiskt program. De liberala nationalekonomerna säga: »Låt de fria krafterna ha sitt spel, så skapa de välstånd av sig själva. Vi få det allt bättre och bättre, och vi få alla de sociala reformerna och mera därtill, bara vi vänta.» Det är sant, att de där fria krafterna äro ett mäktigt incitament. Den socialdemokratiska politiken bortser inte från dem, utan bygger tvärtom på dessa krafter. Den enda skiljaktigheten är den, att socialdemokratien anser, att dessa krafter inte böra bli mindre effektiva, om man hjälper dem en smula på traven. De borde ju i stället bli mera effektiva. Men den socialdemokratiska politiken har också ett annat syfte, nämligen att sprida företagsamhetens vinster, i vidare kretsar. I det avseendet har ju högern här i kammaren genom herr Domö deklarerat en avvikande mening. Herr Domö sade, att de sociala reformerna inte hade någon egendomsutjämnande betydelse. I det avseendet vill jag i min tur anföra en avvikande mening. Jag tror att kravet på egendomsutjämnning och inkomstutjämnning är en av de allra mäktigaste krafterna i detta som vi kalla politik. Det är någonting som man inte kan bortse ifrån. Om man gör det, kommer man på sidan av de krafter som handla i politiken.

Det är, som sagt, ett optimistiskt program. Det betyder inte att det är ett lättsinnigt program. Jag skulle snarare vilja påstå, att de andra programmen äro mera lättsinniga, ty de bygga i så hög grad på slumpen. Den socialdemokratiska politiken, det är sant, betyder en stark hand över utvecklingen. Det bestrida vi inte. Eftersom så många här ha visat intresse för de kommande finansplanerna — alltså inte den som föreligger i dag, utan dem som komma därefter — vill jag, och jag tror att jag deklarerar det å hela vår grupps vägnar, säga att vi

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vilja inte ha några underbalanserade budgeter och inte heller någon permanent inflation. Vi kämpa med alla tillgängliga medel mot detta. Vi anse att såväl de underbalanserade budgeterna som inflationen äro mera till skada för de fattiga människorna i landet än för andra.

Det har redan talats om den promemoria som är fogad till inkomstberäkningarna. Den är mycket intressant. Jag har läst den med mycket stort intresse, och jag vill bara göra den anmärkningen emot den, att den är avfattad på ett professorsspråk, som är alltför lärt, för att gemene man skulle kunna genomtränga det utan väldiga intellektuella ansträngningar. Jag tycker för min del, att om vi skola få mer av den varan i framtiden, böra författarna bemöda sig om ett enklare och klarare språk. Jag tror, att om finansministern själv hade skrivit den, hade vi förstått den bättre. Men jag vill erkänna, att den är mycket intressant och att författaren lagt upp sakerna på det rätta sättet. Han utesluter, som ju framgår vid läsningen, inte en underbalansering av budgeten, när det betingas av speciella och tillfälliga orsaker och när det sker i ett utjämnande syfte. Men i stort sett håller han på att varje budgetår skall täcka sina egna utgifter genom skatter och inte genom lån, alltså med avkastningen av produktionen i landet och människornas arbete under det året. I det avseendet äro vi socialdemokrater minst lika doktrinära som herrar Domö och Elon Andersson.

Herr Domö betecknade allt det här som planlöst. Jag skulle nästan vilja fråga, om det inte ur herr Domös synpunkt är sympatiskt, ty den anmärkning, som förut har gjorts mot den socialdemokratiska ekonomiska politiken, har ju varit den, att den har planerat alldeles för mycket. Han anmärkte på att man fastställer utgifterna, innan man har skaffat sig inkomsterna eller redogjort för hur man vill ha dem. Jag har svårt att förstå det talet. Årets budget, som vi ha att ventilerat här, är ju balanserad. Herr Elon Andersson har till och med — jag tror att det var han — gjort gällande att den är överbalanserad och rymmer dolda reserver. Vad som ligger bakom denna budget är naturligtvis mycket intressant att tala om. Jag tror dock att man inte förr har krävt av en finansminister, att han skall framlägga finansplaner för flera år framåt i tiden. Jag förlåter för min del finansministern, om han ännu inte själv är på det klara med hur han tänker sig den utvecklingen.

Herr Domö sade vidare att socialdemokraterna äro så sura, när de få kritik. De säga officiellt att de vilja ha opposition och att de tycka om den, men när oppositionen uppträder, göra de sura miner.

Jag har inte sett någon göra sura miner. Jag tycker inte att statsministern var sur, när han replikerade herr Domö i dag. Jag tror snarare att det är herr Domö själv som är sur. Det är klart att vår tolerans mot opposition inte gärna kan sträcka sig så långt, att vi utan vidare acceptera dess synpunkter och avstå från att bemöta dem. Jag tror för min del att det är en allmän känsla här i riksdagen, att oppositionen bör finnas och att den gör nytta, om den belyser problemen från olika sidor, men därför bör väl inte den grupp, som har majoritet, förmenas rätten att både försvara sig och att angripa.

Herr Elon Andersson talade mycket om socialiseringen. Jag är nog närmast benägen att betrakta allt vad som sägs om detta såsom akademiska diskussioner eller funderingar. Han sade, att »en socialisering utgör en fara för de mänskliga värden som vi» — d. v. s. folkpartiet — »vilja värna; däremot vilja vi vara med om de sociala reformerna i mycket stor utsträckning». Jag tror inte att det går att dela upp saken på det sättet. De sociala reformerna äro ju, särskilt när de gå så pass långt som det här är fråga om, också ett slags socialisering; åtminstone är det ett betydande steg i riktning mot inkomst- och egendomsutjämning. Om herr Andersson har sagt A, får han nog kanske också säga B. Man säger att politiken är det möjligas konst, men man kan också sä-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ga, att den är något dynamiskt; någonting som rör sig framåt och ständigt förändrar karaktär. Det, som ter sig relativt radikalt i dag, kan om tjugu år vara hopplöst föråldrat, och jag vill peka på att medan här herrar Domö och Elon Andersson kritisera och vilja dominera den svenska politiken, i stora delar av Europa de partier, som svara mot de svenska partier herrar Domö och Andersson representera, äro fullständigt bortopade och deras ståndpunkter och synpunkter fullständigt inaktuella.

Vad de där mänskliga värdena beträffar, tror jag att det nog, sådant det framställdes av herr Andersson, mera är en fras. Som statsministern har påpekat, är ju det svenska samhället redan till en stor del socialiserat. Vi ha förvandlat åtskilliga privata företagsområden till statliga. Jag har inte märkt, att de mänskliga värdena ha rönt någon inskränkning genom denna utveckling. Jag tror inte att man t. ex. kan påvisa, att tobaksmonopolets eller spritcentralens tillkomst vare sig för deras egna befattningshavare eller för andra människor har betytt något intrång i dessas mänskliga friheter eller rättigheter. Jag tror snarare att många tycka, att det betytt en utökning av deras mänskliga värde. Vi socialdemokrater äro lika måna om att slå vakt om dessa mänskliga värden som medlemmar av andra partier. Herr Elon Andersson behöver därför inte vara så ängslig för att i det samhälle, som vi glida fram emot och som åtminstone vi socialdemokrater vilja vara med om att förverkliga, vare sig hans egen eller andra människors rörelsefrihet skall inskränkas.

Herr von Heland var ju oerhört radikal i det långa tal han höll. Han framställde åtskilliga frågor till oss socialdemokrater. Statsrådet Sträng har i vissa stycken besvarat hans frågor. Jag vill emellertid säga ytterligare ett par ord.

Jag tyckte att herr von Helands radikalism mera gick ut på att mocka gräl än att ställa till rätta, mindre på att hjälpa landsbygden än att resa landsbygd och stad mot varandra. Det anser jag vara en felaktig utgångspunkt för den politik, som enligt min uppfattning och enligt många andras bör föras för att hjälpa landsbygden och särskilt dess fattiga befolkning.

Herr von Heland sade att socialdemokraterna i fjol hade visat, att de ansågo att det var riktigt, att man hade en lägre inkomst på landet än i staden. Det var ju en tämligen ogenerad omskrivning av vår naturliga ståndpunkt, att lönerna böra anpassas efter kostnadsläget på vederbörande ort. Att en skillnad finns mellan stad och land och mellan olika orter i övrigt, kan väl ingen bestrida. Det har på sistone skett en inte så liten utjämning i det avseendet, men den har skett genom att kostnaderna på landet ha ökat och inte genom att kostnaderna i städerna ha minskat. Om denna utveckling har varit till gagn för landsbygden, vill jag inte uttala mig om. Men jag tror att den snarare har bidragit till att stegra flykten från landet till staden än tvärtom.

Herr von Heland hotade med att man skulle göra valpolitik av detta; »det skulle komma upp i valrörelsen i år.» Ja, vi äro inte rädda för det, och vi komma säkert att sköta om att herr von Helands tolkning av dessa spörsmål inte kommer att bli det sista ordet.

Herr von Heland frågade också, om vi socialdemokrater inte vilja acceptera principen om lika rätt för alla. Han exemplifierade det bl. a. med att påyrka, att folkpensionärerna skulle ha samma pensioner som statstjänarna tillerkänts. Han sade däremot inte vilka statspensioner som skulle läggas till grund för denna nivellering, om det var stationskarlarnas eller generaldirektörernas. Jag skulle tro att det blir ganska svårt för herr von Heland, när han skall lägga fram sin statsverksproposition, innefattande denna utjämning mellan stad och land.

Jag kan rent principiellt säga, att vi alltid ha varit anhängare av den där lika rätten. Idealen äro ju spruckna, och den fullständigt lika rätten är väl en

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

omöjlighet. I Sovjetunionen, där man principiellt har utgått från denna lika rätt, har det efter hand blivit en betydande inkomstskillnad mellan olika grupper. Man kunde också förstå av herr von Helands tal, att det där var någonting utopiskt. Så fort han kom in på det, som skulle kunna kallas hans egna intressen, var han inte längre anhängare av den lika rätten. Vi socialdemokrater vilja rätt åt landsbygden och dess fattiga befolkning, men helst vilja vi genomföra det på ett annat sätt än herr von Heland gav antydning om, när han sade att det skulle ske genom våldsamt sänkning av andra samhällsgruppers standard.

Vad nu jordbrukets arbetskraft beträffar, ställde herr von Heland även på den punkten en fråga, nämligen om vi vilja vara med om att ge jordbruket vad som behövs för att dess arbetare skola få bättre förhållanden. Statsrådet Sträng har ju redan vidrört det kapitlet. Jag vill ändå påpeka, att vi socialdemokrater i alla tider ha slagits lika hänfört för lantarbetarnas löner som vi ha slagits för industriarbetarnas, och jag skulle tro, att om lantarbetarna i dag ha bättre villkor än de haft förut, är det i hög grad den socialdemokratiska arbetarrörelsens förtjänst. Jag vill också tillägga, att vid de förhandlingar, som ha lett till det resultatet, ha vi nog i allmänhet haft herr von Heland på andra sidan om förhandlingsbordet.

På tal om annat skulle jag vilja ansluta mig till det erkännande, som har givits åt statsrådet Gjörös för hans strävan att avskaffa krisregleringarna så fort som möjligt. Jag skulle nästan för min del vara benägen att säga, att det skulle kunna gå ännu fortare. En reglering, som man i allmänhet väl anser vara överflödigt nu, är bröd- och mjölransonerings. Jag vet att det invändes, att om den upphävs, komma jordbrukarna att utfodra sin spannmål i stället för att köpa kraftfoder. Jag vet inte, om den faran är så stor. Jag tycker ändå att det skulle vara möjligt att med bibehållande av greppet på den punkten avskaffa själva kortregleringen. Under alla förhållanden tycker man att det är rätt meningslöst att man på restaurangerna skall bibehålla en kvarn, som utan tvivel f. n. går i tomning.

Det har ju, herr talman, inte varit mycket tal om utrikespolitiken i denna debatt, och det är i vissa avseenden en glädjande omständighet, att så har kunnat vara förhållandet. Jag vill på detta område deklarera min glädje över — såsom här har skett förut — att vi ha att vänta en proposition om Sveriges anslutning till de förenade nationerna. Jag har tidigare uttalat önskemålet, att denna anslutning borde ha kommit förut. Jag förstår nu att det kan vara opportunt, att vårt land inte visar sig alltför angeläget. Det finns en viss konventionalism, som måste iakttagas. Vad som förekommit på det F.N.-möte, som pågår samtidigt med denna riksdag, visar enligt min mening, att Sverige redan nu kunde ha en uppgift att fylla tack vare vår obundenhet åt olika håll, vår fördomsfrihet och vår uppriktiga vilja att ställa oss på rättens sida i olika situationer. Jag skulle vilja uppmana regeringen att fullfölja sin linje, men att inte på grund av överdriven räddhåga avstå från att uttrycka vårt folks önskan om anslutning till den internationella rättsorganisationen.

Ordet lämnades härefter för kort genmäle till herr **von Heland**, som yttrade: Herr talman! Det är rätt egendomligt, att när vi endast försöka hävda rättvisesynpunkter, detta från socialdemokratiskt håll genast skall mötas med talet om att vi försöka »moeka gräl» och uppresa landsbygden mot städerna.

Jag skall be att få nämna siffrorna för nationalinkomstens fördelning år 1939. Då fanns det inom jordbruket en miljon arbetande människor med en sammanlagd inkomst av 2 miljarder kronor. Inom industrien funnos samtidigt

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

1,2 miljoner arbetare med en sammanlagd inkomst av 6,2 miljarder kronor. Per person blir detta 2 000 kronor i jordbruket och 5 000 kronor i industrien. Det är denna fruktansvärda orättvisa vi opponera oss mot och säga: »Försök göra detta rättvisare!» Men ett sådant önskemål mötes av herr andre vice talmanen med uttrycket, att vi »mocka gräl».

Sedan vill jag också säga, att det är egendomligt att en socialdemokrat tror, att ett lantarbetarförbund skall kunna åstadkomma bättre löner, när det inte finns någonting att ta av. Jag trodde det ingick i de elementära kunskaperna hos varje fackföreningsmedlem, att första förutsättningen för att en fackförning skall kunna ta ut bättre löner är, att det finns någonting att ta av. Det är inte socialdemokraterna som åstadkommit förbättringen i lantarbetarnas villkor, utan det är bondeförbundet som genom »kohandlande» med socialdemokraterna har kunnat genomföra en jordbrukspolitik, som gett jordbrukarna en större inkomst, varigenom lantarbetarna ha kunnat få en högre lön.

Herr **Andersson, Jones Erik**: Herr talman! I det nu så aktuella ämnet om planläggningen av svenskt arbets- och näringsliv under den närmaste framtiden dyker över allt annat titt och tätt fram ett ord med en nästan magisk klang, ett nyckelord med innebörden ungefär som så, att »det är det som skall göra't» eller »det är det som skall frälsa och förlösa oss», och det är ordet »Rationalisering! Rationalisering med stort R, beledsagat av klirret från slamrande maskiner, kulturens underverk som kan allt, som gör allt — som gör till och med människan själv till en maskin, en själlös robot och knapptryckare, mekaniserad och steril, glädjelös och fattig, mitt i det storverk, som hennes snille skapat fram. Maskinerna i all ära — nog är det bra med en hel hop av dessa moderna uppfinningar, som underlätta arbetet och göra tillvaron i många stycken bekvämare och behagligare — men man får inte blunda för att de i en fortgående överdriven utveckling även kunna bära dödsmärket för en hel civilisation, vägen till undergången i stället för den åtrådade lyckan och framåtskridandet. Dagens situation vittnar därom med förfärande tydlighet — jag behöver ej närmare utveckla realiteterna som ligga därbakom.

För att nu röra vid ett ämne, som ligger mig närmast om hjärtat, nämligen jordbruket, möta vi även där samma utvecklingsprocess, accentuerad av samma lösenkrav som annorstädes, nämligen rationalisering och åter rationalisering, maskiner och stordrift, industrialisering under allt större enheter, sammanföring till allt större komplex och död åt de små företagen, som höra en gången tid till. Det ryska kolchossystemet torde leka revolutionärerna på detta område kärt i hågen, ju större dess bättre. Som en tills vidare tolerabel övergångsform ställs det s. k. familjejordbruket på en 30 à 40 tunnland, men vad därunder är, det är av ondo. I de moderna samhällsreformatornas magna charta är småbruket som driftsform utdömt såsom otidsenligt och förkastligt och bör utplånas, ju fortare dess hellre. Den klass, som utgjort kärnan i svenskt samhällsliv, småbönderna, har tjänat ut. Moren har gjort sin plikt — inte minst i denna bistra kristid — moren kan gå.

Är det då så alldeles lyckligt, att dessa storplaner gå i verkställighet?

Vi skola gärna medge, att det finns en hel del småbruk, som äro alltför små för att enbart föda sina brukare. Men vad hindrar även dessa att, om de så vilja, ha en liten torva, som bredvid annat arbete ger dem en nöjaktig bärgning? Det finns säkert många, som av sund jordkänsla vilja ha det så, och är det männe samhällsklokt att förgripa sig därpå? Vidare vilja vi annotera, att jordsplittning och styckning på sina håll — jag behöver knappast nämna min hemprovins — gått så långt, att det tarvar rättelse, en rättelse som bör ske uteslutande på statens bekostnad; men vid den omskiftning, som då sker, männe det då är klokt

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att med storbruket i tankarna förgripa sig på befolkningens egen vilja att röra sig i det format, som vunnit gammal hävd, som man trivs med och som står i överensstämmelse med bygdens skaplynne och egen särpräglade art? Det bör sägas högt och rent: det är föga i stil med sund demokrati att gå bryskt och bröstganges fram i sådana fall. Vill man hjälpa ett folk — ett folk som för resten bra litet har legat samhället till last — då bör det ske med andra medel och på andra vägar.

Jag skall aldrig glömma, när under en av krigsårens remissdebatter i den svenska riksdagen, då småbrukarefrågan låg i förgrunden, det kom deklamationer från samtliga partiledare, att småbrukarna trots rådande prisstopp skulle få hjälp i sitt betryckta läge. Hur gick det med den hjälpen? Vi motionerade från vårt håll om 5 öres höjt producentbidrag på mjölklitern som en välkommen hjälp till dessa behövande och som ett infriande i någon mån av löftena från det relaterade tillfället, men hur gick det? Blankt nej och därmed basta. Det passade inte den gången. Och nu bjuder man hjälpen i form av Rationalisering — Rationalisering med stort R, med innebörd att de sopas bort helt enkelt; det är den nakna sanningen. Är det underligt, om bitterheten bryter fram inför vad som händer och sker?

Utän att av statsrådet Sträng eller regeringen överhuvud begära formellt tillstånd därtill står den stora massan av Sveriges jordbrukare i detta nu och begär att få med 3 öre höjt mjölkpris som en kompensation för höjda kostnader, betingade av tidsläget. Så kraftigt och spontant stiger detta krav ur hjärtedjupen, att man är beredd att i nödfall tillgripa åtgärder, som man eljest aldrig gör från en samhällsklass, som går lugnt sin väg fram. Så djupt berör det mig själv, herr talman, att jag måste bekänna, att jag känner det som skulle jag begå ett brott emot mina likar och fränder, om jag skulle avråda dem från att ta ett dylikt ansvarsfyllt steg. Men jag skulle på samma gång känna mig oändligt tacksam, om detta steg ej skulle behöva tagas. Allvaret i hela denna aktion står för mig ännu klarare inför åsynen av de tusentals bondekvinnor, som med sammanbitna tänder stå vid sina mäns sida som de trängna arbeterskorna för en ringa lön. Den synen griper mig mest.

Hur den striden avlöper, därom vill jag ej spå, men ett vet jag: att Sveriges jordfolk efter lång väntan i en förtvivlad situation griper till det yttersta vapnet i känslan av att det gäller en kamp på liv och död. Aldrig någonsin har väl förnimmelsen av att gå till strids för en rättfärdig sak så intensivt gripit inte minst småbrukarna som just nu. Jag kan vittna därom. De ha fyllt sin plikt i samhällets tjänst med en ytterligt inknappad arbetskraft under krisårens hårda dagar och skulle kunna vänta, att jämställdheten med andra samhällsklasser nu åtminstone i någon mån finge komma till sin rätt. Vad båtar det att braska och hovera med ett lysande grant socialreformprogram, om man samtidigt glömmet att gripa in, där hjälpen är som mest trängande och ligger närmast till? Det är en fråga man spontant ställer i denna stund.

Herr talman, jag vore ej den dalkarl jag är, om jag skulle tiga med detta nu, när landets livsfrågor vridas och vändas och ställas i öppen dag. Det är månghundra tusendens väl eller ve, som går till en avgörelse, och utfallet därav kommer att sätta sina spår i långa tider framåt. Vad skulle vi annat önska än att det kunde bli en uppgörelse i godo för hela landets skull?

Jag skulle ingenting ha sagt, om det varit några orimligheter man begär. Jag är övertygad om att det övervägande flertalet bland de konsumerande klasserna, framför allt de, som äro av bonderot, skulle ställa sig välvilliga och förstående till detta relativt blygsamma krav, som reses från bondefolkets sida. Följande uttalande i en dagstidning från en metallarbetare är ganska

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

typiskt, där det tydligen kommer ur hjärtats djup. Så här skriver han: »Vår nationaldryck mjölk är ett livsvillkor för oss stora och små. Låt bonden få 3 öre till för mjölken, det är den värd flera gånger om. Varför skall det tjasas i oändlighet i riksdag och regering så fort en lantbrukare vill ha skäligt betalt för sina produkter? Genom det nya avtalet med lantarbetarna kommer utgifterna att stiga. Varför inte då få ta fattiga 3 öre till på en liter mjölk? När ölbryggarna höja sitt vattenhaltiga dricka 10—12 öre på liter, då tiger både riksdag och regering, och det törstiga svenska folket och bryggerierna utdela goda vinster till aktieägarna.

Nej, låt den svenske bonden få sina 3 öre, han är dem väl värd och mer till.»

Så långt denne metallarbetare, och så tänka säkerligen även tusentals andra hans likar och fränder som ha någorlunda inblick i vad bondeyrket kräver av sin man. Men nu reser man på högsta ort en massa svårigheter, kommer med en hel del, man vore färdig att säga illfundiga, i alla händelser i väsentliga avsnitt högst missvisande uträkningar och kalkyleringar, som nära till hands frammana misstanken, att man bra litet vill och helst ser, att allt får bli vid det gamla eller, ännu hellre, att avprutning och sänkning sker till lägre nivå. Faktum är ju att den lejda arbetskraften, om det överhuvud går att få loss någon sådan, åtminstone i skogsbygderna, t. ex. i mina trakter, är så pass dyr, att det är orimligt att för jordbrukets del med nuvarande prissättningar få det hela att gå i lås. Jag missunnar sannerligen exempelvis ej en skogsarbetare den inkomst, han haft under denna tid — jag skulle vara dum, om jag gjorde så — men om man för lejfolk på en bondgård nödgas betala motsvarande dagpenning, då kan man nog slå igen och gå ifrån när som helst.

Alltnog, vilka invändningar man än gör, man kan aldrig komma ifrån nakna fakta, att framför allt en småbonde sannerligen ej har det för fett och att en småbrukarhustru bör få känna hugnaden av åtminstone någon reell uppskattning av sitt slitsamma värv. Ja, jag må säga det, herr talman, även om det låter en smula hädiskt, att en regering, som till äventyrs skulle blunda inför allt detta och ställa sig oförstående på tvären mot böndernas blygsamma krav, vill jag sannerligen ej ge mycket för!

Låt oss se sakerna kallt och realistiskt, som de verkligen äro, och gripa in resolut överallt där läget uppenbart så tarvar. Jag är själv beredd, herr talman, att vara med på förverkligandet av ett socialt reformprogram, som är inriktat på att bistå de verkligt hjälpbehövande. Men då skall man inte heller skjuta åt sidan till en obestämd framtid den medborgargrupp, som på ett alldeles särskilt sätt har bidragit till att uppehålla livhanken på svenska folket under en påfrestningens tid. Som goda kamrater och bröder emellan borde den saken kunna ordnas utan alltför småsint knussel och sifferrytteri, som föga passar i detta skede och sammanhang. Det är min innerliga förhoppning, herr talman, att så måtte ske.

Herr Herlitz: Herr talman! Det är det tråkiga med denna remissdebatt, att vi egentligen inte ha något regeringsprogram att hålla oss till. Planhushållningen har börjat med att regeringen inte lagt fram någon finansplan. Men något så när veta vi ju ändå, vad det är regeringen vill. Vi skynta ett stort socialpolitiskt program, som talar till allas våra hjärtan, och fastän planhushållningen för tillfället har skjutits något åt sidan, tar ju ingen miste på att den är på väg.

Jag skall försöka belysa, huruledes denna politik på många punkter ställer regeringen inför ett allvarligt dilemma. Det blir sålunda, om man så vill, kritiska reflexioner, och jag väntar att stämpas som negativist. Man har ju näm-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ligen tagit sig för att sätta den stämpeln på alla som anse, att samhällsuppgifterna skola lösas annorledes än genom statens tvång.

Det är åtminstone många ledande socialdemokrater som ha en fantastisk övertro på staten. Man tycker ofta att man är i en underlig drömvärld, då det resoneras om statens resurser.

För det första gäller det naturligtvis de finansiella resurserna, men dem skall jag inte tala om, då de redan ha berörts och säkerligen komma att beröras av andra talare. Övertron på staten visar sig emellertid för det andra också däri, att man inte riktigt tänker sig in i vad som fordras av personliga krafter, när det enskilda levernet alltmer skall kontrolleras av staten. Allas vår ärade vän herr Ström brukar föra en frejdig kamp mot byråkratien. Jag vet inte riktigt, vad han menar med detta mångtydiga ord. Men menar herr Ström bara, att vi få massor av tjänstemän, så har han så innerligt rätt. Däråt är ingenting att göra, om man vill socialisera eller planhushålla, helt enkelt därför att det går åt så mycket mer arbetskraft, om man skall kontrollera och övervaka och leda varandra, än om var och en sörjer för sig själv. Jag vet säkerligen inte, varifrån vi skola få folk till att göra allt som skall göras, i riksdag, ämbetsverk, kommittéer, kommunala organ o. s. v., och att göra det ordentligt. Vi lida redan alla av följderna av att det allmänna skall ta hand om så mycket. Var och en av oss, som är ärlig, vet att vi hinna göra bara en liten del av det vi skulle och att vi göra det mesta mindre grundligt än vi ville. Samma sjuka griper omkring sig överallt i det offentliga livet. Staten ser så mäktig och duktig och effektiv ut, men det är delvis bara ett sken, därför att de, som verka i statens tjänst, inte längre bemästra arbetet. Det, som oroar mest, är att detta till stor del går ut över statens elementära, så att säga ordinarie uppgifter. Då man friskt går vidare, skall man ha klart för sig, vad det är för väg vi äro inne på.

Det skulle vara särskilt värdefullt, om de makthavande ville tänka över möjligheten att leda den väldiga, ständigt växande apparaten, så att den verkligen fungerar enligt deras intentioner. De kunna det inte. Det är det svällande statsherraväldets öde, att makten faktiskt inte kommer att ligga i ledningens händer. Decentralisation är i och för sig en god sak; jag hörde vid höstens remissdebatt inte utan sympati herr Sändlers bekännelse till en socialisering i decentralisationens tecken, fast jag inte riktigt förstår, hur den skall tillgå. Men decentralisationen blir aldrig till välsignelse, om den inte är planmässig och genomtänkt och framför allt förbunden med ett verkligt ansvar; för min del tror jag särskilt på den decentralisation, som består i att företagare få handla självständigt under det ansvar, som deras marknad utkräver. Det, som jag fruktar, är den decentralisation, som utvecklas därigenom att den, som har fått ett stycke makt i sin hand, inte står under tillbörlig kontroll och ledning och därför handlar efter sitt eget tycke eller godtycke. Häre ligger redan nu — och kommer än mer att ligga — ett allvarligt problem, och detta blir svårare, ju mindre vi kunna lita till vår, om jag så får säga, traditionella tjänstemannaapparat, med dess inrotade oväld och lojalitet. De nya krafter, som nu göra sig gällande, väcka inte alltid odelat förtroende. Kontrollen över vår administrativa apparat har icke på långa vägar hållit takt med apparatens utveckling. Det skulle behövas mycket mer bara för att hålla elementär planmässighet vid makt. De, som vilja utvidga statens reglering till ständigt nya områden, måste vara betänkta på att sörja för detta.

Men vad det nu framför allt kommer an på är ledningens arbetsförmåga och tankekraft. Av en statsman, som avsiktligt principiellt begränsar sina och statens uppgifter, kräves icke på långa vägar den överlägsna begåvning, den säkra överblick, det geniala förutseende och den utomordentliga effektivitet,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

som vi måste förvänta hos dem, som tilltro staten och sig att driva samhälls-ekonomien i dess helhet som en stor, sinnrik maskin. Hos dem måste vi räkna med ganska mycket av de ovanliga egenskaperna allvis, allvetande och allestädes närvarande. Bli'r staten allsmäktig, måste vi — det kan inte hjälpas — förutsätta något av en gudomlig gnista hos dess ledare. Ingeting är farligare än ett stort och fulländat maskineri i händerna på dem, som inte helt behärska sin uppgift. Nu finns det på regeringsbanken fullt upp med förträffliga män; för flera av dem hyser jag en djup respekt när det gäller spännvidden i deras intellekt och den intensitet, med vilken de gå upp i sina uppgifter. Men helt övertygad om deras krafters tillräcklighet är jag ändå inte. Som vetenskapsman kan jag t. ex. skänka min beundran åt den, som med ett rörligt och vaket sinne följer allt vad som händer och sker och omsätter sina intryck i ständigt nya idéer och uppslag. Jag kan respektera det friska nationalekonomiska tankearbete, som undan för undan resulterar i nya riktlinjer för finanspolitik och ekonomiskt liv. Men som politiker är jag inte lika glad åt sådant. Skola vi inlåta oss på stora experiment, fordras det klar sikt och mycket fasta riktlinjer. Statsskeppet är tungt att manövrera och har en mycket dyrbar last.

Och låt oss inte glömma, att vi befinna oss på mycket stormiga, okända farvatten. Vi kunna ännu inte i minsta mån överblicka de internationella förutsättningarna — de ekonomiska och de politiska — för hela vårt samhällsarbete.

Det är en helt ny värld vi ha att orientera oss i. Alltsedan 1100-talet, då den danska och tyska kolonisationen trängde in över Nordtyskland och Östersjökusten, har Tyskland varit en dominerande faktor i vår tillvaro — politiskt, ekonomiskt och kulturellt; bland det senaste vi ha fått därifrån är socialdemokratien. Denna faktor har varit en kraft på gott och ont, och jag skall inte försöka något bokslut. Jag konstaterar bara det faktum, att då nu Ryssland råder fram till ungefärligen den gamla gränslinjen mellan germaner och slaver, har vår ställning i världen blivit i grund förändrad. Det är svårt att räkna ut vad allt detta kan föra med sig.

Kunna vi vänta en återuppståndelse av det system av självständiga, demokratiska stater, som vi ha vant oss att anse som Europas naturliga livsform? Demokratiens grundförutsättning är att det finns folk, som känna en sådan inbördes samhörighet, att människorna kunna förtro sig till varandra. Den förutsättningen är uppfylld hos oss. Men i det kaos av söndersplittrade samhällen, som Europa nu utgör, är den på de flesta håll borta, och min tro är, att därför den mest utstuderade uppfostran i demokrati blir en sådd på hälleberget. Det förhärskande draget i Europas statsliv — om man bortser från en del folk på västkanten, som leva likt de grekiska småstaterna i perserrikets skugga — är för närvarande ett kärvt militärherrarådöme över underkuvade folk; det förefaller mig mera sannolikt, att den livsformen kommer att bestå än att den fria demokrati vaknar till nytt liv.

Den grundval av en något så när samfälld kultur och samhällsuppfattning, som Västeuropas folk förut byggde på, revs ned av nazismen. Och hur skall det gå att bygga upp den igen! Det stora problemet är Ryssland, som alltifrån begynnelsen — det är ett historiskt faktum, som jag här stryker under — hört hemma i en annan kulturvärld än vår, som stått främmande för det allra mesta av de strömningar, som genom tiderna givit vår kultur dess prägel och som nu dess värre mer än någonsin står avvisande mot ett öppet kulturutbyte med Västerlandet. Vi här i Sverige, som sedan århundraden trots allt haft en närmare ömsesidig kontakt med Ryssland än de flesta västeuropeiska folk — Sveriges historia vetter av hedenhös mot öster, sade på sin tid Harald Hjärne — ha här en stor uppgift att fylla. Det är för Europa av livsviktig

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

betydelse, att murarna rivs ned. En förtroendefull mellanfolklig samlevnad kan nämligen — det visar all historisk erfarenhet — icke uppnås utan ett visst mått av gemensamhet i kultur, samhällsåskådning och politiska institutioner.

Sann internationalism — som vi alla bekänna oss till — är överhuvud taget en mycket svår sak. Vi tänka kanske inte på hur vi själva lägga stenar i vägen för den. Det finns ett tragiskt dilemma mellan den samhälleliga välfärdspolitiken och strävandet efter internationellt samförstånd. I den mån varje stat för sig tar sig an sina medborgares välfärd, försvaras den fria och fredliga samfärdseln mellan folken. De ekonomiska motsättningarna staterna emellan bli hårdare och mera oförsonliga, ju mera staten tar hand om den enskilda hushållningen. Det visar sig i de mångahanda svårigheter den nutida handelspolitiken har att kämpa med. Men värst blir det, när staten själv blir företagare i stor skala. Till och med den elementära form av internationalism, som består i att människorna röra sig något så när fritt från land till land, blir hämmad redan därför att, då medborgarna i alla möjliga olika hänseenden få statens stöd och hjälp, det blir alltmer otrivsamt för främlingar som komma hit och inte kunna bli delaktiga av dessa förmåner. Detta har visat sig vara en svår stötsten redan vid de nu aktuella försöken att etablera ett livligare folkutbyte inom Norden. Det är en mycket viktig, men mycket svår sak, när man går att bygga ut sociala välfärdsanordningar och statlig planhushållning, att se till, att man inte därigenom reser murar mellan oss och andra folk och hämmar det internationella samarbetet.

Också i inrikespolitiskt hänseende ställes den politik, som regeringen företår — men i viss mån också vi alla — inför svåra problem. Det är i många fall det visar sig att det, som vinnes på en punkt, förloras på en annan.

Vi äro, så vitt jag vet, överens om att vi vilja hålla rätten, friheten och demokratin vid makt. Men det bekymmersamma är, att det kan läggas in så olika meningar i dessa ord. Och därtill kommer, att den goda viljan tyvärr spelar så liten roll i politiken; man verkar så lätt i en helt annan riktning än man önskar, och statskonst dömes tyvärr enbart efter resultatet.

Jag är inte säker på att vår vakthållning om *rätten* är så pålitlig man kunde önska. Mycket har talats om rätt och makt. Att makten enbart inte kan skapa rätt, var en gemensam lösen för oss alla, så länge det var från *ett* håll, som rätten hotades dödligt av makten. Sedan det hotet försvunnit, har vår instinkt svikit oss. Vad internationella förhållanden angår, genomsyras vi på alla möjliga vägar av föreställningen att det, som den mäktige vill, är rätt. I våra inre angelägenheter måste vi ju alltid utgå från att vad staten gör är rätt. Det är också, om man ser sanningen i ögonen, en sorts maktkult. Så länge staten är rättfärdig, går emellertid allt väl. Men det blir värre, om den förgriper sig på människornas föreställningar om vad som är rättfärdighet. Arbetarrörelsen fick stor styrka genom känslan av att föra en rättskamp. Det är nu framför allt i andra samhällsklasser, som en liknande känsla börjar att vakna. Vad som i främsta rummet ger näring åt den — bland mycket breda lager — är den växande osäkerheten. Kristidens hårda ingrepp ha i stort sett godtagits utan knot. Men det blir säkert annorlunda, om dessa ingrepp nu fullföljas utan det nödtvång kriget förde med sig och för helt andra syften. Ingenting kränker rättsmedvetandet så som oberäkneliga ingrepp i frihet och egendom; det var karakteristiskt, att en Gallupundersökning härom dagen gav en stark majoritet för kravet på att vi i förväg skola få veta, hur långt planhushållningen skall gå. Jag tror att svenska folket känner rättssäkerheten hotad av att finansministern inte riktigt kan bestämma sig för om han skall resa till Södertälje eller till Rom.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Mångtydigast av alla slagord är *friheten*. Jag skulle vilja ha klarhet om, i vilka hänseenden det är meningen att människorna skola bli på ett särskilt sätt fria i den socialistiska staten. Det förefaller, som om man egentligen tänkte på frihet vid den s. k. behovstillfredsställelsen; man utmålar vackert möjligheten i den socialistiska staten att efter egen låg tillgodose allsköns timliga behov. Jag tror nu inte på dessa förespeglningar. Men därmed må vara hur som helst. Det är i varje fall anmärkningsvärt, att det är just denna sida av friheten, som alltid skjutes i förgrunden. Därmed röjes en mycket individualistisk syn på frihetsproblemet: huvudsaken tycks vara att öka möjligheterna till enskild lycka. Så som jag ser saken har friheten framför allt värde, då den ger ökade utsikter till gagnande insatser av fria människor. Frihet är förutsättningen för den aktivitet, som för näringslivet framåt. Friheten är vetenskapens livsluft, tanke- och yttrandefriheten ger spelrum åt alla de tankar vårt folk behöver för att finna sig till rätta i tillvaron. Den politiska friheten ger oss alla, var och en i sin stad, möjlighet till insatser i det samhällsbyggande arbetet o. s. v. Frågan gäller, hur det blir med *sådan* frihet i det socialistiska samhället. Det är kärnproblemet. Statskonstens svåra uppgift, så som jag ser den, är att taga till vara fria medborgerliga krafter för att med deras hjälp göra samhället rikare och bättre. Att överheten i ett socialistiskt samhälle kommer att ge människorna allsköns frihet och trevnad i deras privatliv, är till föga glädje, om den samhälleligt värdefulla friheten försummas.

Härmed kommer jag till frågan om *demokratien*. Olycksaliga ord, som kan begagnas till att uttrycka ungefär vad som helst som man tycker om! För min del vill jag tala om demokratien såsom den styrelseform, där folkets vilja — bildad i frihet — är bestämmande; för mig är den liktydig med »självstyrelse». Debatten om demokratien blir som »Goddag — yxskaft», när man i detta sammanhang talar om den ekonomiska jämlikheten människorna emellan och sålunda vill få oss att tro, att demokratien är fulländad, om bara staten sörjer för att var och en får lika stor del av kakan. Något sammanhang finns förstås, om man menar, att den politiska demokratien blir humbug, så länge man inte förverkligat den ekonomiska utjämningen, eftersom eljest de ekonomiskt starkare ha möjlighet att trycka sina vilja på de svagare. Det är en välbekant tanke, som också skymtat fram på ledande regeringshåll. Inför den ekonomiska nivelleringspolitik, som finansministern företräder, har ju denna tanke stor aktualitet. Man skulle därför vilja veta, hur långt det anses att nivelleringen bör drivas, för att demokratien skall fungera riktigt. Det är nämligen oroande att gå med den misstanken, att troheten mot den politiska demokratien inte är riktigt helhjärtad, förrän man nått detta mål.

Det är särskilt utvecklingen i riktning mot en alltmer utpräglad planhushållning som gör frågan om demokratien brännande. Jag skall inte utveckla de ofta upprepade skälen, varför planhushållningen, ju mer den griper omkring sig, måste leda oss bort från demokratien. Det är nog att peka på våra egna erfarenheter; vi äro nämligen redan på god väg. Det började så smått under 1930-talet. Under kristiden har riksdagen fått finna sig i att stå utanför stora avgöranden, genom vilka staten har lett samhällsekonomin. Jag har ofta klagat däröver. Men i stort sett har denna utveckling nog varit ofrånkomlig. Och det har inte berott på krisförhållandena enbart, utan på omständigheter som alltid måste inställa sig, när staten skall dirigera ekonomin: tvånget att handla fort, nödvändigheten att hålla offentligheten borta och svårigheten att överblicka tekniska och ekonomiska sammanhang o. s. v. Hur mycket har inte riksdagen skjutits i skymundan redan av den enkla anledningen

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att vi, såsom andre vice talmannen nyss erinrade om, ärligt talat ofta nog inte begripa det, som lägges fram för oss i propositionsform!

Om man vill se dessa perspektiv i ögonen, fordras det av den, som menar allvar med demokrati, men på samma gång är en planhushållningens man, att han har en plan också för demokrati. Vi röra oss, särskilt i vårt parlamentariska liv, med former skapade under helt andra förutsättningar, former som mer och mer förlora sitt innehåll, därför att de inte äro ägnade att levandegöra folkviljan så, som nutiden skulle kräva. Jag är övertygad om att vi, redan med hänsyn till den utveckling, som hittills ägt rum, skulle behöva ganska genomgripande författningsändringar för att åter ge folkrepresentationen den plats, den bör äga i statslivet. Men särskilt skulle man vänta, att de, som nu frejdigt gå vidare på planhushållningens väg, ville tänka igenom konsekvenserna och ge oss en plan för en levande folkstyrelses fortbestånd i ett planhushållat samhälle.

Jag skulle inte resa dessa frågor, om jag inte hade en stark känsla av hur själva den grundval, på vilken demokrati är uppbyggd, hotar att undergrävas i sinnena. Demokrati har blivit oss så självklar, att vi glömma att den är en ömtålig planta, som fordrar mångahanda gynnsamma förutsättningar för att kunna bestå. Nu ha vi — delvis i följd av världshändelserna — kommit in i ett hårt och bistert klimat, som är mycket ogynnsamt.

Demokrati förutsätter en levande medborgerlig ansvarskänsla, intresse och aktivitet. Därför borde man väl egentligen vara glad åt de högt spända krav på medborgerlig handlingskraft, som mycket ofta här i landet läggas till grund för bedömandet av andra folks försyndelser. Förträffligt vore det i sanning, om denna höga moraliska standard komme att prägla vårt eget folk, om vi verkligen komme att känna med oss, att var och en av oss har ett personligt ansvar för vad herr Per Albin Hansson gör, liksom varje tysk bör bära ett personligt ansvar för Hitlers gärningar. Det borde vara så oändligt mycket lättare i detta land; här kunde ju inte krävas mer än att verka med fredliga medel, inte att med risk för livet vägra lydnad och revoltera. Men jag är inte alldeles säker på att den standard, vi predika utåt, är allmänt uppnådd hos oss själva. Det förefaller mig i stället, som om den passiva undersätligheten grepe ganska snabbt omkring sig, i den allmänna känslan att vi nu ha kommit till en politisk regim, som det inte är värt att söka rucka på.

Demokrati förutsätter en obetingad respekt för de laga former, i vilka folkviljan är satt att verka; dit höra de skrupulöst fria valen, grundade på fri diskussion och fri åsiktsbildning. Det är svårt att hålla denna respekt vid makt i en sådan våldstid som vår. Orättfärdigt våld föder våld, och vi ha lärt oss att beundra det behjärtade sätt, varpå förtryckta människor ha tagit sitt öde i egna händer. Som jag nyss påminde om, äro vi på god väg att räkna sådana insatser som elementära medborgerliga plikter. Men det är en allvarlig sak, om dessa krigsårens tankegångar skulle komma att varaktigt prägla våra egna tänkesätt. Vi se dem dagligsdags i det kritiklösa godtagandet av allsköns företeelser i främmande land, som utmålås såsom demokratiska, men som bara innebära, att en eller annan makthavare begagnar sig av vissa yttre, från demokrati lånade former.

Demokrati innebär fullt erkännande av alla politiska riktningars lika rätt. Krigstidens upplevelser och de starka ideologiska motsättningarna äro inte någon gynnsam jordmån för en sådan anda.

Ett särskilt problem erbjuda härvid sådana partier, som verka såsom vapendragare för främmande makt. I mellanhavanden mellan stater med fria institutioner och auktoritära stater bli sådana partier alltid ett svårt problem och en allvarlig belastning. Det var med sådana redskap Sve-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

rige och Polen höllos i schack under slutet av frihetstiden. I det system av lydriken, intressesfärer och block, som nu kännetecknar Europa, är problemet åter brännande. Det är ju ofta svårt att urskilja, i vad mån det är ideologiska motiv eller det utrikespolitiska drabantskapet som bestämma sådana partiets hållning. Men har man t. ex. ett parti, som av båda dessa skäl kommit att stå en främmande makt nära, och inträffar det, att partiet håller fast vid sin trohet, fastän den ifrågavarande makten i sin politik avlägsnar sig mycket långt från den ursprungligen gemensamma ideologien — ja, då har man ju särskild anledning till misstro och vaksamhet. Sådana iakttagelser böra vara oss en påminnelse om att demokratin äventyras, om partierna i en farlig tid glida in på olika utrikespolitiska linjer. En sådan utveckling ha de svenska partier, som i anda och sanning vilja vara demokratiska, hittills lyckligt undgått; vi ha i stort sett hållit ihop utåt. Jag ser inte heller nu några omedelbara risker för splittring. Men den utrikespolitiska enigheten fordrar oavslätlig omvårdnad. Hårda påfrestningar kunna uppkomma, icke minst genom planhushållningspolitikens återverkningar utåt.

Principen måste, som sagt, vara obetingad respekt för alla åsiktsriktningar, som verka med lagliga medel. Respekten måste gälla till och med dem, som skulle vilja ersätta de nu gällande demokratiska institutionerna med något annat. Den i olika sammanhang vanliga diskrimineringen av människor, som ur en eller annan synpunkt stämplas såsom odemokratiska, är högst betänklig. Jag vet inte, vilka som till sist komma att falla under domen. Över hela världen går en tendens att på detta maner försöka göra sig av med obekväma motståndare; särskilt stämplar man gärna konservativa personer som odemokratiska. Det är inte utan att man ibland hör en återklang av denna behändiga demagogi även hos oss; så länge jag kan minnas tillbaka, har man för resten hört den försåtliga föreställningen propageras, att demokrati har någonting med vänster att göra och att det egentligen är vänstern som företräder den riktiga demokratin. Ingen kan ännu så länge rättvisligen påstå, att inte minoritetspartierna här i landet blivit hederligt behandlade, men vi få se så småningom, hur det går, om vi få en mera varaktig gruppering i ett härskande stamparti och en missnöjd och kritiserande minoritet. Faran ligger mindre i medveten vilja att förtrycka — sådan har man inte sett mycket av — än i den fortsatta uppluckringen av idén om alla på laglig grund verkande åsiktsriktningars lika rätt och i det osynliga tryck, som överheten alltid utövar mot undersåtarna, särskilt i en socialistisk stat, där de på mångfaldiga sätt bero av dem, som makten hava.

Demokratien innebär till sist, herr talman, obetingad redobogenhet att acceptera folkviljans växlingar. Men då får man inte heller inrätta sig så, att politiska regimskiften bli omöjliga. Härav följer kravet på ständig hänsyn till den minoritet, som en vacker dag kan bli majoritet, vilja att kompromissa, strävan efter största möjliga enighet. Utan en sådan anda råka vi ut för antingen tvära omkastningar mellan olika system, som bli svårare, ju mer det statssocialistiska systemet utvecklas, eller också — ifall det helt enkelt inte går att göra om vad som gjorts — för att en tillfällig majoritet faktiskt binder händerna på kommande generationer. I själva demokratiens namn måste vi därför av dagens makthavare begära varsamhet i genomförandet av sådana ingripande förändringar som stora delar av vårt folk bestämt motsätta sig.

Demokratien fordrar — det är summan av mitt resonemang — oavslätliga omsorger av oss alla, om den skall kunna hållas vid makt i denna vargatid. Men framför allt fordras av dem, som nu regera, att de göra noga klart för sig, om de verkligen kunna genomföra vad de vilja, utan att demokrati tar allvarlig skada. För mig kan inte svaret på den frågan bli mer än ett.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Herr Anderson, Axel Ivar: Herr talman! Jag skall be att få börja med att säga några ord i en fråga, som inte direkt sammanhänger med den framlagda statsverkspropositionen men som dock i den offentliga diskussionen under den senare tiden spelat en sådan roll och som för en mycket stor del av vårt folk alltjämt har en sådan betydelse, att den väl förtjänar att beröras i denna debatt. Jag syftar på frågan om avtransport från Sverige av de militära baltflyktingarna. Alltsedan denna fråga kom inför offentligheten i höstas, har den vilat som ett mörkt moln över vårt land, och jag tror inte jag överdriver, om jag säger, att inom alla samhällsklasser och inom alla politiska partier denna fråga känns som en verklig samvetsfråga. Man har försökt att göra den till en politisk fråga, man har försökt att slå bort de allvarliga betänkligheter, som förts fram från olika håll, men man har inte därmed lyckats skingra den djupa känsla av misstämning, ja förtvivlan, som gripit en mycket stor del av folket.

Många trodde väl efter den avspänning, som inträdde i december, att frågan möjligen skulle kunna lösas på ett för vår medkänsla och också för vår nationella hederskänsla tillfredsställande sätt. Vi trodde, att regeringen hade sökt och funnit en utväg att lösa frågan om dessa flyktingars kvarstannande i avvaktan på kommande fredsfördrag och mera tillfredsställande regler för krigsfångarnas behandling. Ett fullföljande av Konungens initiativ framstod då i första hand såsom den handlingslinje som man borde följa.

Genom utrikesministerns uttalande i Morgontidningen den 9 januari ha dessa förhoppningar till synes krossats. Han meddelar, att regeringens beslut står fast, att flyktingarna skola sändas till Sovjet med undantag av ett fåtal, som på grund av sjukdom inte kunnat transporteras, och det har också förekommit uttalanden, som tyda på att avsikten är eller varit att avtransporten skall ske med svenska fartyg.

Jag tror inte, att det behövs många eller starka ord för att uttrycka de känslor som detta meddelande framkallar, känslor som ytterligare upprörts genom excellensens Undéns maning till den svenska opinionen att inte bedöma denna fråga såsom en känslosak. Jag hoppas, att vårt folk inte blivit så förhärdat av de gångna krigsårens erfarenheter av grymhet och likgiltighet för människoliv, att det vägrar att ge känslan rum i ett fall som detta. Det är för många av vårt folk en känslosak, men det är för många fler, såsom jag redan sagt, en samvetsfråga. Det gäller här, huruvida Sverige skall svika sin ärofulla tradition som asylrättens försvarare.

Man säger, att här existerar en överenskommelse, och den kan inte och den får inte brytas. Internationella överenskommelser få inte brytas — det är riktigt — men det finns överenskommelser, som äro av den arten, att det vid förändrade förhållanden ter sig ganska naturligt att häva dem. En sådan överenskommelse var den, som den svenska regeringen under yttre tvång träffade sommaren 1940 och som vi bruka kalla för transiteringsöverenskommelsen. När situationen förändrades, ansåg sig regeringen i stånd att frigöra sig från detta avtal. Jag kan inte förstå, att inte det medgivande, som gavs i somras om avtransport av dessa baltiska militärflyktingar, under de ändrade förhållanden, som otvivelaktigt inträffat, också skulle kunna uppsägas. Jag har utomordentligt svårt att tro, att en dylik uppsägning skulle från den stora makts sida, vilken här jämte oss är part, kunna betraktas såsom en ovänlig handling. För mig har det stått alldeles klart — och det vill jag ytterligare betona, liksom jag gjort det vid tidigare debatter i denna fråga — att vi här i Sverige i vårt handlande och i våra uttalanden noga böra undvika allt som kan betraktas såsom en utmaning mot Ryssland. Jag tar bestämt avstånd från den sorts kritik av den ryska politiken, som förekommer i en

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

del ytterlighetsorgan och som måhända tilltalar vissa kretsar även inom mitt eget parti.

Det är för mig alldeles klart, att den politik vi böra föra gentemot Ryssland framför allt bör markeras genom ett klart avståndstagande från alla planer på svenskt deltagande i något ryssfientligt block. Göra vi detta klart för vederbörande, kan jag inte tänka mig annat än att det skall vara möjligt att diskutera en sådan relativt betydelselös sak, som det här gäller, utan att därmed behöva framkalla några skarpa motsättningar mellan Sverige och Sovjetunionen.

Jag måste betona, att de, som i denna sak uppträtt till förmån för en annan ståndpunkt än regeringens, i regel varit angelägna att undvika uttalanden, som skulle kunna verka utmanande på Sovjetunionen, och jag hoppas, att så skall bli fallet även i fortsättningen, hur utgången nu än blir. Med detta har jag velat säga, att jag inte kan anse det uteslutet, att denna fråga skulle kunna behandlas på ett smidigare sätt än hittills skett, med bättre tillvaratagande av de svenska synpunkterna och de svenska intressena, utan att man därför behövde komma i något skarpt motsatsförhållande till Sovjetunionen.

Det väsentliga är, att vi i denna sak hålla på vår rätt och handla i enlighet med vår plikt gentemot medmänniskor, som tagit sin tillflykt hit och som i detta fall måste betraktas såsom politiska flyktingar. Jag skall inte upprepa alla de argument som kunna anföras till förmån härför.

Jag kan inte nog kraftigt understryka, hur angeläget det är för ett litet land som Sverige att orubbligt hävda rätts- och humanitetsprinciperna. Det har varit och det måste vara vår ledstjärna, och jag vet, att bakom denna uppfattning står majoriteten av vårt folk. Det är hugnesamt att veta det och att uppriktigt kunna säga, att det på denna punkt inte finns några motsättningar. Rätten och humaniteten är för hela det svenska folket ett livsbehov. Men då måste också vår regering hävda dessa principer i alla situationer och med alla medel. Då jag inte kan känna mig övertygad om att från ryskt håll rests krav under sådana ultimativa former, att inte en fortsatt diskussion om denna frågas lösning skulle vara möjlig, tillåter jag mig ännu en gång till regeringen framställa en enträgen vädjan att icke betrakta denna fråga som avgjord, utan ånyo försöka finna en lösning.

Jag måste också till utrikesministern ställa en fråga om under de hittills förda överläggningarna några villkor uppställts för balternas överlämnande till Sovjetunionen. Uppställandet av ett sådant villkor skulle stå i full överensstämmelse med grundsatserna i vår utlämningslagstiftning. Har utrikesministern fått någon som helst garanti för att dessa militärpersoner komma att behandlas i överensstämmelse med av Sverige biträdde folkrättsliga regleringar?

Jag upprepar ännu en gång, att det väsentliga för oss är att hävda en rättsståndpunkt, och i detta fall hävda vi rätten inte bara i den konkreta situation det här gäller, utan en rättsprincip, som för oss såsom liten nation är av utomordentlig betydelse. Jag vill erinra om några ord av den finske statsministern Paasikivi för någon tid sedan. Han framhöll på tal om finlands-svenskarnas ställning i det finska samhället, att de krav, som från finlands-svenskt håll framställts, bottnade i samma rättsprincip, på vilken Finlands hela existens vilade. Jag tycker, att det talet och det betraktelsesättet kunna tillämpas även på den fråga det här gäller. När vi här hävda en rättsprincip till förmån för ett fåtal flyktingar, hävda vi samtidigt den rättsprincip, på vilken hela vårt lands tillvaro såsom fri nation vilar, en rättsprincip, som de små nationerna aldrig få vika från.

Jag ber därefter, herr talman, att få säga några ord om en annan fråga,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

som veterligen inte heller diskuterats i dagens debatt men som nog förtjänar att här få sin belysning, och jag gör det i form av en fråga, som jag vill rikta till handelsministern.

Det har i utländsk press under den senaste tiden förekommit en del uppgifter om de förestående socialiseringsaktionerna i Polen och Tjeckoslovakien. Enligt dessa uppgifter skulle alla företag med mera än 50 arbetare i Polens nyckelindustrier socialiseras, och detta skulle ske utan hänsyn till vem som är företagets ägare. Detta meddelande, som tyder på att även utländska ägare av kapitalfordringar och reattillgångar i Polen och Tjeckoslovakien skulle vara utsatta för detta hot, har väckt en stark oro i Sverige. Det är betydande svenska intressen som här äro hotade. De svenska investeringarna i polska företag och genom privat långivning torde uppgå till nära 200 000 000 kronor. Även i Tjeckoslovakien finnas betydande svenska investeringar, vilka hotas genom förstatligandet. Jag ber nu att till handelsministern få ställa en fråga vad som från regeringens sida gjorts för att skydda de svenska intressena, för den händelse dessa socialiseringsplaner skulle gå i verkställighet. Har regeringen gjort invändningar hos polska och tjeckiska regeringarna och därigenom sökt skydda de svenska företagen? Jag vill erinra om att den engelska arbetarregeringen enligt uppgift nyligen i Paris har nedlagt en bestämd protest mot planerna på förstatligande av engelskägda företag. Under sådana förhållanden borde det vara en ganska naturlig sak, att även den svenska regeringen gjorde en liknande framställning närhelst och varhelst svenska intressen äro hotade. Sverige intar otvivelaktigt framför allt gentemot Polen men även mot Tjeckoslovakien en mycket stark ställning; vi äro i betydande mån kreditgivare till båda dessa länder, och vi böra därför kunna påräkna hänsynstagande till svenska intressen. Min fråga till handelsministern är vad som från regeringens sida åtgjorts för att tillvarata dessa svenska intressen.

Herr talman! Min avsikt hade varit att också säga något om det framlagda budgetförslaget, men efter vad som sagts under den sex timmar långa diskussionen är det nog inte mycket att tillägga. Jag skulle kunna gå längre och säga att vad som står i statsverkspropositionen är i själva verket inte mycket att diskutera; det är mycket mer att säga om vad som icke står där, och rätt mycket av denna debatt har i själva verket ägnats åt vad som saknats i statsverkspropositionen och finansplanen. Det har redan påpekats, att denna budget är märklig inte minst därutinnan, att den icke innehåller någon verklig finansplan, sådan som vi äro vana att få av finansministern vid en riksdags början. Den ger ingen klarhet om statsverkets tillstånd och behov. Den lämnar alla vägar öppna och alla trådar lösa, och det är först långt fram på riksdagen, som vi skola komma fram till en verklig diskussion om budgetens finansplan och vår statsfinansiella ställning. Ett sådant tillstånd kan icke vara tillfredsställande, och jag kan endast understryka vad som tidigare har sagts härom. Man har ju nästan från alla håll — jag tyckte mig även kunna i herr andre vice talmannens anförande utläsa någonting sådant — märkt en viss olust inför den osäkerhet, som under sådana förhållanden kommer att prägla all diskussion om våra statsfinansiella problem, och dock är det väl otvivelaktigt, att det aldrig har funnits större anledning än nu för riksdagen att redan från början, innan utskotten gå till behandling av de framlagda anslagsfrågorna, ta en grundlig översyn över våra statsfinansiella möjligheter och tillgångar.

Nu kommer icke ett sådant tillfälle att givas. Vi komma att på sedvanligt sätt börja vårt budgetarbete; vi komma att behandla och så småningom bifalla en massa framställningar, och under riksdagens lopp komma ytterligare

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

en del nya frågor att väckas om anslag, för vilka regeringen icke har begärt någon täckning i den framlagda propositionen — åtminstone antydes detta i finansministerns uttalande i finansplanen. Detta, att här bebådas betydande utgiftskrav, är enligt min mening det mest betänkliga. I femte huvudtiteln kunna vi få en antydning om vad det gäller. Det är mycket betydande utgiftskrav, för vilka man nu inte ens approximativt kunnat beräkna anslagsbeloppen i riksstatsförslaget. Vi få således de facto en tilläggsstat under löpande vårsession, och i anslutning till den få vi en ny inkomstberäkning. Den nya inkomstberäkningen är ju ingen nyhet — den äro vi vana vid — men en nyhet är att denna inkomstberäkning skall motiveras av nya, under riksdagens lopp framförda anslagskrav, vilka man icke ens har sökt tillnärmelsevis beräkna i statsverkspropositionen. Jag tror att var och en måste erkänna, att detta är en mycket otillfredsställande upptakt till en riksdags budgetarbete.

Bakom den oro, som man här känner, döljer sig naturligtvis framför allt den känsla av ovisshet, som hela den statsfinansiella utvecklingen måste framkalla; dels ovissheten om konjunkturutvecklingen, dels ovissheten om hur man skall kunna finansiera de mycket betydande nya utgifter, som redan ha anmälts. Denna debatt har i rätt stor utsträckning kommit att röra sig om dessa nya utgiftskrav, och det kanske här bara behöver sägas ytterligare, att det icke är om dessa utgifters ändamål, som diskussionen rör sig, utan att frågan är, hur man skall kunna finna resurser för att inom någorlunda snar tid kunna genomföra de önskade reformerna. Men låt oss inte heller dölja, att det kan komma och bör komma fram meningsskiljaktigheter om själva reformernas beskaffenhet. Det får inte slås fast, att enbart den omständigheten, att man kan klistra etiketten *social* på en reform, gör den helig och oåtkomlig för kritik. I överensstämmelse med våra demokratiska traditioner och det sätt, på vilket vi hittills byggt upp hela vår sociala lagstiftning, måste vi även i fortsättningen ge frihet åt alla meningar att komma till uttryck om dessa sociala reformer, även om de ibland skulle innehålla en kritik av den utformning som den sittande regeringen givit dem. Man får inte från början slå fast, att därför att regeringspartiet för fram ett förslag i en social fråga, all kritik är bannlyst, att all kritik vittnar om genstörtighet, konservativ motvilja och månhet om storkapitalet. Låt oss framför allt med tanke på det arbete vi ha framför oss, icke blott i år utan många år — ett arbete som vi hoppas skall komma att gå i samarbetets tecken liksom det gjort under de gångna fem åren — försöka betrakta våra olika ståndpunkter med något andra ögon än de göra, som fälla sådana omdömen som jag nyss citerade! Sådana förekomma icke blott i pressdiskussionen utan också här i riksdagen.

Emellertid är jag angelägen att säga, att vi skilja oss i detaljer men icke i önskan och strävan att nå ett bättre resultat, att höja standarden för hela vårt folk och förbättra de sämst ställdas levnadsvillkor. Ingen i detta land, vare sig borgare eller arbetare, företagare eller anställd, önskar någonting högre än att vi i frihet och oberoende få arbeta på att avskaffa fattigdom, göra vårt folks breda lager delaktiga av det ekonomiska och kulturella livets landvinningar och öppna vägen till utbildning och framsteg för den duglige, oavsett vilket samhällsskikt han tillhör. Men enigheten på den punkten fritar icke dem, som ha ansvar för landets välfärd, från att noga pröva de vägar och möjligheter som erbjudas att nå detta mål. I diskussionen hittills har man icke gjort klart för sig de realekonomiska förutsättningarna för den svenska socialpolitiken. Jag föreställer mig att vad vid nu bäst behöva är en finansplan för de planerade socialreformerna, en finansplan av samma beskaffenhet som den, som 1942 på dåvarande försvarsministern Skölds initiativ utarbetades och lades till grund för 1943 års försvarsreform. Jag hade själv tillfälle att deltaga i de överläggningar, som då höllos under statsrådet Skölds ordförandeskap i för-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

svarsdepartementet, och jag vill vitsorda, att det var av utomordentlig nytta för dem, som fingo deltaga i dessa diskussioner, att tvingas att taga ståndpunkt till finansieringsproblemet, innan man gick att formulera kraven på försvarets utbyggande. Jag tror det vore nyttigt, om man toge upp denna metod även nu: att man först ginge till en noggrann undersökning av våra ekonomiska möjligheter på kortare sikt och på längre sikt och på grundval därav sökte utarbета en verklig finansieringsplan för socialpolitiken under rimlig tid framåt. Jag tycker detta är ett krav, som med alldeles samma rätt kan ställas på de nu förberedda socialreformerna som man kunde ställa det på 1943 års försvarsordning. Vad vi behöva veta är inom vilken ram vi kunna arbeta. Vi behöva en fastare och klarare bild av vårt statsfinansiella läge och våra utvecklingsmöjligheter. Jag vet att det är utomordentligt svårt att göra upp en sådan prognos, men jag skulle tro att man inom finansdepartementet dock redan nu har åtskilligt material, som skulle kunna användas för att utarbета en sådan finansplan som jag här har begärt.

Men jag måste då fråga mig: vad är orsaken till att man i årets statsverksproposition icke finner denna kardinalfråga för hela vår ekonomiska politik närmare belyst? Det är egentligen den frågan, som i dag bör ställas till finansministern, och fastän han icke är närvarande här, kan väl ett önskemål framföras, som kan ge honom anledning att under den fortsatta diskussionen ge oss åtminstone en del av de upplysningar, som vi förgäves söka i hans finansplan.

Då tiden är så långt framskriden, skall jag för övrigt icke ingå på budgeten, såsom jag hade tänkt göra. Jag skall endast be att med ett par ord få svara på en fråga av herr von Heland. Enligt vad som meddelats mig har herr von Heland i sitt anförande hållit ett räfst- och rättarting med den tidning, vars redaktör jag är. Jag måste bekänna, att jag inte så mycket lyssnade till herr von Helands anförande, därför att jag delar den svagheten med många av mina kamrater här i kammaren, att jag icke kan under allt för lång tid lyssna på herr von Helands före detta kommandöröst, utan måste söka litet avspänning, och tydligen har det varit under ett av dessa ögonblick som herr von Heland framställt sina anmärkningar.

Det har sagts mig, att han har angripit tidningen för en utpräglat frihandelsvänlig artikel, som enligt hans mening skulle vara i högsta grad ofördelaktig i sina uttalanden och omdömen för det svenska jordbruket. Jag förstår att han syftar på en artikel av professor Arthur Montgomery av den 3 januari, och jag kan då bara konstatera, att herr von Heland icke har citerat denna artikel rätt och ännu mindre fattat dess innehåll riktigt. Jag kan kort och gott deklarerera, herr talman, att jag är uppriktig anhängare av en friare handel; jag tror att ordet frihandel liksom protektionism är så pass förlegat, att vi böra utbyta det mot en ändamålsenligare term. Jag tror att en friare handel är en absolut nödvändig förutsättning för att vi skola kunna hålla den levnadsstandard här i landet, som även herr von Heland är angelägen om, och om jag icke allt för mycket misstar mig, har herr von Heland vid tidigare tillfällen själv uttalat sig ganska frihandelsvänligt utan att detta väckt någon starkare anstöt inom det parti han representerar.

Nu har herr von Heland särskilt stött sig på att det i denna artikel talades någonting om jordbruksregleringen under 1930-talet. Jag kanske först får citera vad författaren skriver. »Vi voro icke särskilt protektionistiska i fråga om tullarna», skriver han, »men vi ökade skyddet för hemmarknaden på andra vägar, genom vår valutapolitik och vår jordbruksreglering.» Är det någon som har någonting att invända mot detta konstaterande av faktum? Jag kan inte förstå, att det finns någonting att invända mot detta. Artikeln utmynnade för övrigt i en maning till frihandels vänner att konsekvent tillämpa

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

frihandelsprincipen, således inte bara på enstaka avsnitt, utan på alla områden, och jag tror att den maningen ha vi anledning att litet var skriva oss till minnes. Här finns nog ingen inom det parti jag representerar, som är beredd att utan vidare slå jordbruksregleringen i kras, vilket herr von Heland tycks vilja antyda. Vi ha själva varit med om att bygga upp den, och vi äro fullt beredda att taga vårt ansvar för detta. Vi ha också anvisat andra vägar för att stödja det svenska jordbruket, och jag tror inte att herr von Heland ett ögonblick skall lyckas övertyga någon om att den svenska högern är beredd att svika sin traditionella politik i fråga om det svenska jordbruket. Om metoderna och vägarna kunna meningarna vara delade; om målet ingalunda.

Hans excellens herr statsministern har här i ett anförande, som var mycket intressant och som gav en hel del tänkvärda synpunkter, givit oss en del besked, som ju icke voro så värst nya men som vi i alla fall ha all anledning att skriva oss till minnes och nog också skola minnas. Han har förklarat och försäkrat, att här är det ju inte fråga om en socialisering, utan egentligen bara om en effektivisering. Ungefär samtidigt som han yttrade detta eller kanske någon timme efteråt stod en kommunistisk talare i andra kammaren och tackade den socialdemokratiska regeringen för att den så effektivt gick fram på socialiseringsvägen. Vad statsministern här så energiskt bestritt försöker man således på kommunistiskt håll inhösta som framgång för en gemensam ideologisk uppfattning. Nåja, vi få väl överlämna åt statsministern och hans vederdelomän på andra fronten att klara upp det mellanhavandet, men det kan ju vara värt att konstatera här, att man ser denna sak litet olika från olika utgångspunkter. Vi ha inte heller påstått, att den nuvarande regeringen är i färd med att våldsamt socialisera det svenska samhället, vi se nog att meningen är att ta det ganska lugnt och försiktigt, och vi förstå väl, att den enda möjligheten för regeringen att nå något resultat är att göra så. Men då statsministern i dag liksom så många gånger förut underströk, att det är ingenting annat än effektivisering som man åsyftar, måste vi ju ställa frågan: kan man verkligen ge några garantier för att det blir ett mer effektivt arbetande näringsliv, om man fortsätter med de statsingripanden av olika slag, som man nu är i farten med? Jag har all anledning tro — och kan därvidlag stödja mig på erfarenhet från nära nog dagliga samtal med näringslivets män — att verkan är den rakt motsatta — att den effektivisering av det svenska näringslivet, som sker med dess egna krafter och såsom ett naturligt led i den utveckling, som ju alla erkänna vara så utomordentligt glädjande, löper fara att i väsentlig mån rubbas genom detta hot om statsingripanden av olika slag. Jag kan inte frigöra mig från det intrycket, att när man nu så ofta och så ivrigt talar om behovet av en effektivisering, sker detta bara för att finna förevändningar för ett ingripande, som har helt andra syften.

Statsministern får väl göra upp med medlemmarna av sin egen regering, vilka avsikter man skall inlägga i de uttalanden, som nu göras. Dessa avsikter och dessa uttalanden äro tydligen inte alls entydiga, utan de äro tvärtom ofta mycket svåra att förena. Därför får nog statsministern förlåta oss, om vi alltjämt anse, att så pass mycken oklarhet råder om den ekonomiska politik gentemot det svenska näringslivet, som denna regering för, att det finns full anledning för att både efterlysa en ökad klarhet och ge uttryck åt den oro, som det nuvarande tillståndet framkallar.

Jag tror att vi utan vidare kunna förena oss i hans önskan att grunden bör göras så bred som möjligt och att vi därför böra bevara alla möjligheter till ett samarbete, men då får man också på hans håll vara beredd att rätt väsentligt moderera sina anspråk och krav.

När statsministern säger, att sociala behov för vissa folkgrupper kunna bli

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

så trängande, att de måste tillgodoses även på bekostnad av statsfinansiella hänsyn, så måste jag fråga honom: är inte detta i alla fall ett rätt oförsiktigt resonemang? Det kan tas till intäkt för krav och påståenden, som jag skulle tro att statsministern själv inte gärna vill stödja. Det är lyckligtvis så i detta land, att vi inte längre äro i den situationen, att dessa krav från de eftersatta folkgruppernas sida äro så trängande, att de ovillkorligen måste lösas till snart sagt vilket pris som helst. Vår situation är i denna stund så utomordentligt gynnsam, om vi jämföra vårt läge med läget ute i världen, att man bör undvika sådana omdömen som bara framkalla felaktiga uppfattningar om både läget i vårt land och våra möjligheter. Menar man verkligen att det i denna tid, då stora delar av vår världsdel ligga i grus och spillror och då miljoner människor leva i den största nöd och under de fruktansvärdaste omvärnanden, är möjligt för oss inte bara att här fortsätta vår lugna och trevliga tillvaro och bygga vidare på de resurser vi ha, utan också driva en social reformpolitik utan någon hänsyn till vad den kostar?

Ja, detta är en tillspetsning, men den får herr statsministern ursäkta mig att jag gör. Jag gör den egentligen bara för att anknyta till vad jag började mitt anförande med att säga, då jag kom in på frågan om den ekonomiska politiken: vi måste först göra klart för oss, vilka resurser vi ha, innan vi lova någont om hur långt vi skola gå i fråga om den sociala reformpolitiken.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Det vore frestande att taga upp vad herr Ivar Anderson nu senast yttrat liksom också en del av herr Herlitz' synpunkter. Jag tror emellertid att kammarens ledamöter hålla mig räkning för om jag vid denna tidpunkt begränsar detta anförande — att jag inte helt och hållet avstår från det beror på att jag anser att ett omedelbart tillrättaläggande bör komma i den fråga, som herr Anderson först berörde.

När han här talade om de militära flyktingarna, så skedde det i en form, som kan ge den föreställningen, att en stor opinion förgäves försökt förmå en hårdhärtad regering att handla. Man har ju också i det längsta i den allmänna diskussionen försökt upprätthålla den föreställningen, att vad vi nu stå inför är frågan om att rätta ett misstag, som gjordes för några månader sedan under sådana omständigheter, att man på olika håll inte skulle ha kunnat fullt fatta vad det var som skedde. Detta nödgar mig att göra vissa erinringar.

Vid interpellationsdebatten här den 23 november i fjol lämnades meddelande om det svar, som efter samlingsregeringens beslut den 15 juni hade avgivits till Sovjetryssland. I själva verket förhåller det sig så, att det principiella ståndpunktstagandet i denna fråga skedde redan långt tidigare.

Under kriget hade gällt, att om militära avdelningar sökte beträda svensk mark och icke visade fientlig avsikt, så skulle de avvisas, men om det visade sig, att de ville underkasta sig internering, skulle de avväpnas och omhändertagas.

I samband med den tyska kapitulationen bestämdes av regeringen, att uniformerad tysk personal tillhörande krigsmakten (inklusive organisation Todt) eller Gestapo, som i trupp eller enskilt försökte överskrida vår landgräns, skulle avvisas och meddelas *att rätten till internering icke längre gällde*.

Fartyg medförande enbart tysk uniformerad personal, som inkommit på svenskt territorialvatten, skulle avvisas, om de påträffades av svenskt örlogsfartyg. Därest fartyg medförde även annan personal, befann sig i nöd eller av annan orsak icke lämpligen kunde fortsätta resan, skulle det föras i hamn och personalen omhändertagas.

Meddelande om dessa regler lämnades i kommandoväg den 9 maj i fjol till överbefälhavaren.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Den 24 maj innehöllo tidningarna en orientering, som lämnats från försvarsstaben.

Däri meddelades, att »sedan regeringen tagit ställning till det läge, som inträtt efter krigstillståndets upphörande beträffande flyktingars omhändertagande, beslöts som grundprincip, att all tysk militär personal skulle avvisas.»

Det upplystes i denna orientering att på grund härav ett stort antal flyktingar utan eller efter avvärning avvisats vid såväl land- som sjögränsen. Enligt approximativa beräkningar skulle de avvisades antal uppgå till nära 3 000. En del av dessa torde emellertid ha dubbelräknats, då, efter ett första avvisande, försök gjorts att komma in på annat ställe.

Andra hade omhändertagits, och det uppgavs, att dessa voro omkring 3 200 stycken. I detta meddelande till pressen upplystes att bland dessa omhändertagna funnos utom rikstyskar även österrikare, sudettyskar, polacker, ester m. fl.

Det framhölls vidare i denna orientering, som alltså publicerades, att det givetvis är ett önskemål, att de internerade snarast återföras till sitt land, och att det härvid ankommer närmast på utrikesdepartementet att med de allierade överenskomma om tidpunkten och sättet för transporten.

Jag har med dessa meddelanden velat understryka, att allmänheten på ett tidigt stadium var informerad om vad det här gällde. De personer, som sutto i regeringen eller i utrikesnämnden, måste ha varit minst lika väl informerade som pressen. Jag har aldrig visat någon lust att rygga ett ansvar som är mitt, och jag känner inte i detta fall något behov att lasta av något ansvar, men i samarbete med karlar förutsätter jag, att man, även om det blir blåsväder, kommer ihåg vad man har varit med om.

Av vad som nu har sagts framgår alltså, att regeringen tagit den ståndpunkten vid tiden för kapitulationen, att tysk uniformerad personal skulle avvisas. Ingen har tänkt sig, att det skulle ha varit möjligt att bland dessa flyktingar, som kommo hit framför allt sjöledes — och det var den stora massan — skulle kunna göras en sortering eller en individuell prövning; de avvisades helt enkelt i klump på grund av att fartyget avvisades. Hur många andra än rikstyskar, som ha funnits bland dessa, som sålunda skickades vidare eller skickades tillbaka, veta vi ingenting om, men principen måste ju gälla även för dem, som kommo in i vårt land.

Herr Ivar Anderson har nu återigen talat om våra skyldigheter att upprätthålla asylrättsprincipen. Jag har mer än en gång under dessa diskussioner förväntat mig över hur man kan åberopa asylrättsprincipen bara för en del av de militära flyktingar, som ha kommit in i landet. Om nu detta är en princip, så bör den väl gälla till och med för rikstyskar, den bör väl gälla för österrikare, den bör väl gälla för polacker, den bör väl gälla för tjecker, och den bör väl gälla för fransmän, som också voro med. Men här försöker man i stället göra en uppdelning och säger, att ingen egentligen har påyrkat någonting annat, än att balterna skola undantagas. Är det därför opinionen har tagit särskilt sikte på dem, är det därför att det inte var lika svårt att stå emot den opinion som blåstes upp även för tyskarnas vidkommande?

Det har också här talats om att förändrade förhållanden ha inträtt. Jag tillåter mig fråga: vilket annat förändrat förhållande kan i detta avseende åberopas än att samlingsregeringen under tiden har efterträtts av en socialdemokratisk regering? I själva förhållandet utåt kan jag för min del inte se att någon förändring har inträtt.

Herr Ivar Anderson underlät inte heller att åberopa sig på folkopinionen. Kanna vi inte snart vara färdiga även med den förfalskningen? Det är inte fråga om en folkstorm, som har gått över vårt land; det är fråga om vissa

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kretsar, som ha rest en opinion, mot vilken har ställts en annan opinion. Jag skall inte yttra mig närmare om vilken nytta eller skada denna opinion har gjort, men jag skulle tro att den i hög grad har medverkat till att, låt mig säga, de baltiska flyktingarna ha försatt sig i ett tillstånd, som är sämre än det hade behövt vara. Jag bör kanske i detta fall också meddela, att enligt de upplysningar, som föreligga, så bröto balternas åtgärder icke fram spontant, utan det var vissa, som måste använda hela sin övertygelseförmåga för att framkalla denna situation.

Jag tror att man bör något hålla sig till vad som verkligen föreligger. Sedan vill jag genast säga, att för mig är naturligtvis inte avgörande för hur man skall se på detta ur moralisk synpunkt, om det är hela folket eller halva folket eller tre fjärdedelar av folket, som ger uttryck för en opinion — jag menar, att även om en obetydlig minoritet är indignerad, kan den ha rätt eller göra anspråk på rätt att få ge uttryck åt sina känslor. Jag kanske också får tillägga att vad som nu sker för mig är någonting, som berör mig ganska djupt. Jag är inte okänslig för att vi skicka i väg tusentals människor, som gå hårda öden till mötes, och skulle mitt hjärta ha talat, så skulle jag ha velat skicka dessa människor till goda hem. Men vi ha ju inte varit i detta läge, utan frågan har varit, hur Sverige skulle göra, när efter stilleståndet och i samband med kapitulationen hit till landet inkom tysk uniformerad personal. Vi visste att man enligt stilleståndsavtalet krävde deras kapitulation, och vi voro också fullkomligt medvetna om att man skulle begära ett utlämnande av dem, som hade sökt sig undan till andra länder. Det var i det läget som vi togo vår ståndpunkt och gjorde ett medgivande, som nu skall effektueras.

Regeringen har icke försummat att se denna sak ur alla möjliga synpunkter, regeringen har icke försummat att pröva de utvägar, som kunna stå till buds, men regeringen har icke kunnat finna det med sitt ansvar förenligt att rygga det medgivande, som lämnades den 16 juni till den ryska regeringen. Detta är vad jag ville ha sagt i denna sak.

Då tiden nu var långt framskriden och många talare funnos anmälda, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att den fortsatta överläggningen angående ifrågavarande kungl. propositioner skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Herr statsrådet *Gjöres* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 10, med förslag till lag om ändrad lydelse av 32 § 3 mom. kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370).

Den kungl. propositionen föredrogs och blev därvid bordlagd.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 30, av herr *Petersson* m. fl., om rätt för musikelever vid krigsmakten att erhålla vissa fria hemresor:

nr 31, av herr *Wahlmark* m. fl., om anslag till upprättande av en musikkår vid Göta pansarlivgarde;

nr 32, av herr *Olofsson* m. fl., om anslag till den av de lungsjukas riksförbund bedrivna studieverksamheten;

nr 33, av herr *Sundelin* m. fl., om ökat anslag till bidrag till underhåll av enskilda vägar m. m.;

nr 34, av herr *Johanson, Karl August*, angående ett föreslaget flygfälts förläggande till Vännäs i stället för till Umeå:

- nr 35, av herr *Nilsson, Bror*, m. fl., om statsbidrag till avlöning åt en landsantikvarie för södra Älvsborgs län;
- nr 36, av herr *Lindén* m. fl., om ökat anslag till samfundet för hembygdsvård m. m.;
- nr 37, av herr *Nilsson, Bror*, och fru *Svenson*, om beredande åt barnrika innehavare av mindre jordbruk av vissa förmåner vid anskaffande av bostadshus;
- nr 38, av herr *Heiding* m. fl., angående borttagande av omsättningsskatt vid försäljning av traktorer;
- nr 39, av herr *Ahlkvist*, om årlig pension åt förre vägarbetaren S. J. Svensson;
- nr 40, av herr *Ahlkvist*, om årlig pension åt förre vägarbetaren O. L. Nilsson;
- nr 41, av herr *Ahlkvist*, om årlig pension åt förre vägarbetaren N. Nilsson;
- nr 42, av herr *Ahlkvist*, om årlig pension åt förre vägarbetaren K. M. Larsson;
- nr 43, av herr *Tjällgren*, angående utredning om ändrade bestämmelser rörande avstyckning i städer och vissa andra samhällen;
- nr 44, av herr *Källman* m. fl., angående viss ändring av lagen om barnbidrag;
- nr 45, av herr *Albertsson*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till ersättningar till egnahemsombuden;
- nr 46, av herr *Andersson, Alfred*, och herr *Albertsson*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag för avsättning till fonden för premielån till egnahemslånetagare;
- nr 47, av herr *Nilsson, Bror*, m. fl., om ökat anslag till befrämjande i allmänhet av nötboskapsaveln;
- nr 48, av herr *Andersson, Gunnar*, och herr *Fahlander*, om vissa ändringar i villkoren för erhållande av byggnadsförskott ur kyrkofonden; samt
- nr 49, av herr *Hagman* m. fl., angående användningen av i krigsmaktens förvar befintliga lager av sprängämnen.

Kammaren åtskildes kl. 5.41 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Torsdagen den 17 januari eftermiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 eftermiddagen.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 13, till Konungen angående utseende av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet och utrikesnämnden.

Fortsattes överläggningen angående Kungl. Maj:ts propositioner nr 1 och 2.

*Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Herr Linderot: Herr talman! Denna riksdag skall ju vara de stora reformernas riksdag, enligt vad framför allt regeringspressen har meddelat. Detta kommer dock inte till synes i det dokument, som regeringen förelagt oss och som kallas statsverkspropositionen. Alla de större frågorna, som skulle karakterisera riksdagen såsom en reformriksdag, komma ju sedan i särskilda förelägganden, varför det är ganska naturligt, att inte budgeten har fått sin prägel av reformprojekten. Det är ju också därför, som debatten i kammaren hittills i rätt ringa grad sysslat med budgetfrågorna; man kan naturligtvis ännu inte diskutera sådant, som — såsom man sagt tidigare i debatten — inte står i propositionen. Jag skall också avstå från att diskutera dessa frågor, men jag vill ändå framhålla, att om man skall genomföra det reformprogram, som redan är projekterat och meddelat offentligheten, så kommer det väl också att medföra vissa konsekvenser för utformningen av statsbudgeten och för regeringens metodik vid handläggningen av de ekonomiska problemen. Jag skulle tro, att det blir nödvändigt, att regeringen till kommande år söker att förelägga riksdagen en hushållningsplan i detta ords vidaste bemärkelse, alltså en ekonomisk plan, som inte bara sysslar med statens direkta inkomster och utgifter, utan som är en översikt åtföljd av planläggning av hushållningen i detta ords verkligt omfattande bemärkelse.

Vi framträda i årets remissdebatt från det kommunistiska partiets sida för första gången sedan detta parti framträdde i svensk politik och för första gången sedan det fått några representanter i riksdagen såsom ett parti, vilket icke är ett oppositionsparti i detta ords verkliga mening. Partiet har förklarat, att det är berett att stödja regeringen i genomförandet av det program, som vid den socialdemokratiska regeringens tillkomst framfördes såsom grundval för regeringspolitiken, nämligen arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Detta program har ju redan spelat en synnerligen framträdande roll i dagens diskussion. Hans excellens herr statsministern har på direkta frågor från oppositionspartierna givit en ganska utförlig förklaring till vad regeringen i verkligheten avser med sin proklamation, att detta program bör genomföras. På frågorna om vad man avsåg förefaller det mig, som om statsministern i dag har givit ett ganska klart och otvetydigt besked till nytta för den fortsatta diskussionen. I stort sett kan jag ansluta mig till den uppfattning om efterkrigsprogrammets faktiska betydelse, som herr statsministern här i kammaren tidigare i dag har anfört. Programmet avser nämligen en sådan omvandling av de ekonomiska och politiska förhållandena i vårt land, att dess genom-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

förande faktiskt skulle betyda, att vägar banas för en fredlig övergång från kapitalistisk hushållning till socialistisk. Men det är klart, att det inte bara räcker med att regeringen förklarar, att den *tänker* genomföra detta program. Det kräves ju också en viss djärvhet och ett visst politiskt mod att på allvar och i det tempo omständigheterna fordra genomföra det program, som regeringen sålunda har lagt fram.

Det är klart, att med de politiska konsekvenser, som jag här har angett om detta program genomföres, måste en borgerlig opposition ovillkorligen framträda. Det vore ganska märkligt, om så inte skedde. Denna borgerliga opposition har ju också anmält sig här i dag, varvid högerns representanter väl måste anses företräda det mest målmedvetna motståndet. Det är väl också tillbörligt, då storfinansen och den gamla bourgeoisien här i landet väl ändå räkna högern såsom sitt särskilda intresseparti. Därvidlag har herr Domö också sökt att ange tonen.

Jag måste säga, att utöver det svar, som redan från regeringens sida genom statsministern har givits till herr Domö, är verkligen inte så värst mycket att tillägga. Men jag skall ändå göra ett par reflexioner till det anförande, som herr Domö höll. Det genomgående i detta var ju en varning för att ge staten sådana befogenheter som efterkrigsprogrammets genomförande anses nödvändiggör. Samtidigt krävde emellertid herr Domö ganska kategoriskt av regeringen, att den i sin ekonomiska politik skulle draga försorg om att icke penningvärdet försämrades. Herr Domö höll ett tämligen patetiskt tal emot allt vad som kallas inflation och förklarade, hur arbetare och löntagare fingo sitta emellan, därest inflationen skulle utvecklas. Då måste man ju fråga herr Domö, hur det s. k. fria näringslivet skall förfara för att det inte skall bli någon inflation. Måste inte regeringen, måste inte statsmakterna icke bara i sin penningpolitik utan i sin ekonomiska politik överhuvud taget vidta kanske mycket drastiska åtgärder för att förhindra inflation? Det blir sålunda ganska ologiskt att i ena ögonblicket kräva statsmakternas ingripande i synnerlig grad på det ekonomiska området, för att i nästa ögonblick bestrida varje som helst förnuftig mening i statsmakternas ökade inflytande över det ekonomiska livet.

Jag skulle här inom parentes kunna ge herr Domö ett erkännande. Han har framfört sin oenighet med socialdemokraterna i fråga om socialpolitiken såsom en faktor för inkomstutjämnningen i landet. Jag är också mycket skeptisk och skulle i det fallet närmast kunna ansluta mig till herr Domö, ty socialpolitikens egentliga uppgift är icke den inkomstutjämnande, utan den har i verkligheten en annan uppgift i samhällslivet. Jag skall kanske i någon mån återkomma till detta senare.

Jag har ytterligare en liten kommentar till vad herr Domö sagt. Han framhöll såsom riktningsgivande för god hushållning, att man först räknar ut, vilka tillgångar och vilka inkomster man har att röra sig med, innan man projekterar, planerar och gör utfästelser om utgifter, som man avser att göra. Han menade, att regeringen går den tokiga vägen att först binda sig vid att göra en rad stora utgifter och först därefter beräkna vilka tillgångar som finnas att röra sig med. Det låter mycket starkt och bestickande med en sådan kritik mot regeringen. Det alluderar ju närmast till den enskilde individens hushållningsvanor, och därför verkar kanske också ett dylikt argument emot regeringspolitiken rätt starkt. Men i verkligheten håller det icke på något sätt, därför att samhället eller staten, om vi i detta fall bara vilja tala om den, i detta hänseende naturligtvis icke kan jämföras med den enskilde individen. Denne har ju för honom själv mycket lätt klarlagda resurser att röra sig med, och gränserna äro ju mycket tydligt skönjbara för den en-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

skilde, när han planlägger sin ekonomi och sin hushållning. Men för staten och för samhället, om vi nu utvidga begreppet därhän, ligger detta problem helt annorlunda till.

Vilka resurser har samhället? Vem kan, herr Domö eller någon annan, säga vilka ekonomiska resurser som vårt svenska samhälle i dag har för genomförande av sociala reformer? Inte ens planeringskommissionen med statsrådet Myrdal i spetsen kan ge oss några som helst siffror för detta. därför att det svenska samhällets resurser äro ganska omätliga i fråga om både utvecklingen av den individuella produktionskapaciteten och utvecklingen av en produktion på nya områden, som tillgodogör sig alla de väldiga rikedomarna inom vårt lands gränser i naturtillgångar och i andra tillgångar.

Alltså är det givet, att man icke kan räkna så där statistiskt, att nu ha vi så och så många hundra miljoner och därutöver ingenting. Om vi ha projekt, som vi anse socialt nödvändiga eller önskvärda att genomföra och som kosta så och så mycket pengar, så ha vi i detta land resurser att sätta i gång en företagsamhet, som skaffar medlen till dessa projekts realiserande. Det är alltså ganska givet, att hela herr Domös resonemang om den goda hushållningen hänger i luften och bygger på den vanföreställningen, att samhället är lika beskuret i sin verksamhet som den enskilde individen.

Innan jag avslutar mina kommentarer till herr Domös tal, vill jag säga ett ord om hans allmänna rekommendationer till socialdemokratien att frånga sitt program. Ty det var ju ingenting annat herr Domö rekommenderade! Han sade, att det skulle vara så välgörande och i sådan grad ägnat att stilla oron, om han och hans meningsfränder finge en otvetydig deklaration från regeringen, att den tänker att i fortsättningen utveckla sin politik på grundval av den nuvarande produktionsordningen. Detta var alltså kort och gott bara en hemställan till socialdemokratien att nu plötsligt lämna hela sitt politiska och principiella program. Herr Domö försäkrade, att en överväldigande folkmajoritet skulle bli tillfredsställd av en dylik åtgärd från socialdemokratiens sida. Det är inte min uppgift att diskutera socialdemokratiens programfrågor med herr Domö, det överlåter jag naturligtvis åt socialdemokraterna själva. Men jag kan inte hjälpa, att när jag hörde herr Domös utläggning på den punkten, försökte jag anstränga mig för att se, om han verkligen menade allvar, ty det verkade ju rätt skämtsamt att komma med en dylik rekommendation. För min del skulle jag gärna vilja vända på saken och hemställa till herr Domö att överväga, om han inte borde uppge högerens hittillsvarande ståndpunkt. Ty högerpartiet går ju ideligen baklänges och förlorar år från år allt fler av sina anhängare. Det utgör en bromsande minoritet i landet, och det finns en massa anledningar för högern att revidera sitt program och lämna de olycksdigra ståndpunkter, som föra partiet baklänges i svensk politik.

Jag vill i detta sammanhang säga några ord också om folkpartiets ståndpunkt. Folkpartiet har som alternativ till arbetarrörelsens planhushållning uppställt någonting, som partiet kallar för »ramhushållning». Med ramhushållning menar man väl, såvitt jag har förstått folkpartiledaren rätt när han har lanserat begreppet, att staten skall ingripa i den allmänna hushållningen, när så är ofrånkomligt. Men i övrigt lämnar han en mycket vid ram, inom vilken det fria näringslivet, som det kallas, kan utveckla sina krafter och talanger. Detta är väl ungefär vad man avser med uttrycket ramhushållning, och det skulle då ersätta det, som man är så förfärligt rädd för, nämligen den s. k. socialiseringen. Man använder ju i den politiska debatten här i landet uttrycket socialisering för varje åtgärd, som vidtas från statens sida för att ge staten äganderätten till det ena eller det andra företaget. Må vi använda ordet socialisering i denna naturligtvis på sätt och vis oriktiga betydelse

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

— alla veta ju, vad som menas därmed, så att några längre förklaringar behöva inte göras.

I fråga om socialiseringen yppar sig ett slags oresonlig förskräckelse hos framför allt folkpartiet. Denna förskräckelse finns naturligtvis också hos högern, men folkpartiet, som försvarar det s. k. fria näringslivet alltid och vid alla tillfällen, är, som jag en gång tidigare har sagt här i kammaren i en diskussion med herr Elon Andersson, på något sätt oresonligt förskräckt för en mängd företeelser, som den nya tidens utveckling har medfört och som partiet i alla fall inte kan komma ifrån eller komma förbi. Herr Elon Andersson talade om socialiseringen som en fara för mänskliga värden o. s. v., och efter detta efterlyste herr andre vice talmannen Åkerberg fullt riktigt, vad det skulle vara för konkreta värden, som ginge förlorade. Jag måste instämma med herr Åkerberg. Jag tycker också, att det skulle vara av betydelse, om herr Elon Andersson eller någon annan från folkpartiet ville tala om vad det är för oskattbara mänskliga värden, som gå förlorade, om ett företag övergår från att ägas av låt oss säga Wallenberg eller Wenner-Gren till att ägas av staten. Vad är det för mänskliga värden, som flyga sin kos vid en dylik transaktion? Det vore naturligtvis värdefullt att veta; det kunde ju rent av påverka dem, som herr Domö kallade socialiseringsvännerna, till den grad, att de komme att lära om och i omtanke om de mänskliga värdena avstå från alla sådana där projekt. Alltså få vi be om en förklaring rörande de mänskliga värden, som försvinna genom att staten ersätter en eller annan s. k. privat företagare såsom ägare till produktionsmedlen.

Vore det inte bättre, om folkpartiet, när det proklamerar sin samarbetsvilja, började med att revidera sina uppfattningar angående människovärde och statsingripanden, människovärde och socialisering, hur man nu vill formulera det. Det fordras kanske litet självövertvinnelse från folkpartiets sida, men detta kräves naturligtvis, om folkpartiets deklARATIONER om samarbetsvilja verkligen äro allvarligt menade.

De som känna den svenska arbetarrörelsens historia förstå mycket väl, att det inte är utan höggradig självövertvinnelse som den kommunistiska partiledningen förklarar sig vilja stödja en socialdemokratisk regering vid genomförandet av dess regeringsprogram. Det sker inte alls därför att vi tycka, att det i och för sig är roligt att stödja en socialdemokratisk regering. Det skulle vara betydligt angenämare att utgöra vänsterflanken och företa angrepp från vänster, när herrarna Domö och Elon Andersson angripa från höger. Då skulle vi försöka få regeringen mellan hammaren och städet och mangla den ordentligt! Detta vore i varje fall såsom intellektuell gymnastik betydligt trevligare än att förfäktat regeringsprogrammet. Det är alltså inte utan självövertvinnelse som vi här ha förklarat oss vilja stödja regeringen. Men vi tro faktiskt, att vi därvidlag göra vårt folk och vårt land en större tjänst än genom att ställa oss på sidan och proklamera generalangrepp mot regeringen i tidigare kanske något världslos stil.

Jag menar, att om vi ha förmått detta, skulle väl de, som proklamera samarbetsvilja från folkpartiets sida och som ha samarbetat med socialdemokraterna i regeringsställning under många år, genom en liten revision av sina uppfattningar och som sagt med en viss självövertvinnelse också kunna ansluta sig till det väsentliga i den nya politik, som från och med nu skulle genomföras här i landet. Då skulle vi kanske lätt kunna få med denna ramhushållning, som jag egentligen tycker är ganska konstgjord. Om man ser på folkpartiets deklARATIONER, så innebära de ju egentligen detsamma som arbetarrörelsens efterkrigsprogram när detta talar om planhushållning. Ty en ramhushållning kan ju inte vara utan plan. Det bleve den rena ramlösa hushållningen!

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Det måste ju finnas en plan för det hela, och arbetarrörelsens efterkrigsprogram är inte någon planritning för ett socialistiskt samhälle. Detta har statsministern sagt i dag, och det har han ju absolut rätt i. Programmet uttrycker egentligen principiellt sett detsamma som folkpartiet vill uttrycka med sin ramhushållning. Arbetarrörelsens efterkrigsprogram är i vissa fall så utformat, att kanske ramarna i somliga frågor redan sprängas av utvecklingen, men det är en sak, som jag inte här skall diskutera. Det gäller exempelvis familj jordbruket. Detta hör ju inte till det hållbaraste inom de komplex, som arbetarrörelsens efterkrigsprogram behandlar.

Jag vill här inom parentes ge en liten förklaring för att slippa åtskilliga onödiga skrivelser, framför allt i den socialdemokratiska pressen. Man har nämligen där av och till under ett par års tid sagt, att kommunisternas anslutning till arbetarrörelsens efterkrigsprogram är en mycket misstänkt företeelse. Ty partiordföranden Linderot — säger man — förklarade när arbetarrörelsens efterkrigsprogram framlades, att det egentligen bara var strunt, som man inte behövde ta på allvar, men sedermera gjorde han en kovändning — han gjorde helt om och rekommenderade efterkrigsprogrammet såsom grundval också för den kommunistiska politiken. Jag vill en gång för alla befria särskilt de socialdemokratiska redaktörerna från dessa utläggningar, som inte kunna vara till nytta för någon, alldenstund de äro fullkomligt falska och bero på missförstånd. I maj 1944, åtta dagar före den socialdemokratiska partikongressens sammanträde, där efterkrigsprogrammet stadfästes, granskade jag i ett anförande på det kommunistiska partiets kongress de redan då framlagda 27 punkterna. Endast motiveringen var då ännu inte publicerad. Därvid sade jag följande — det var 1944, men det kan gälla ännu: I det gamla Tyskland, på den tiden då det ännu fanns någonting av rättskipning i Tyskland, alltså under medeltiden, förför man på det sättet med grövre brottslingar, att om man inte ansåg tillräcklig bevisning för brotten föreligga, men man ändå var övertygad om att delinkventerna verkligen hade begått de grova brott, för vilka de voro anklagade, lät man dem ställa sig i solskenet, och sedan halshögga man deras skuggor. Det var alltså en moralisk avrättning, men delinkventen fick behålla livet. Det ansågs icke, att full bevisning förelåg, men misstankarna kvarstodo i alla fall.

Jag sade alltså, att socialdemokratiens behandling av kapitalismen såsom system i mycket hög grad erinrar om denna gamla tyska metod i rättsskipningen. Socialdemokraterna anse ännu full bevisning föreligga gentemot brottslingen, d. v. s. det kapitalistiska systemet, och därför hålla de alltid på med att bara halshugga kapitalismens skugga. Men sedan jag framfört denna kritik av den socialdemokratiska politiken gentemot kapitalismen, förklarade jag, att det efterkrigsprogram som socialdemokraterna lagt fram innehöll så väsentliga ting, var av sådan betydelse och kom att medföra en sådan omläggning av både den ekonomiska och den politiska utvecklingen i vårt land, att vi helhjärtat borde understödja socialdemokratien vid genomförandet av programmet. Allt detta sades i samma andedrag, i samma anförande. Med denna förklaring har jag velat för framtiden slippa att gå i polemik mot de anklagelser, som jag tidigare här har angivit. Vi ha alltså inte någonsin tvekat om att detta efterkrigsprogram borde understödjas av oss.

Nu har jag emellertid redan angivit, att utvecklingen i viss mån kanske spränger ramarna också för arbetarrörelsens efterkrigsprogram, innan det är genomfört i några väsentliga ting. I än högre grad bygger den folkpartistiska ramhushållningen på vissa föreställningar, som icke längre på något sätt äro hållbara. Jag skall inte gå in på en diskussion, vare sig teoretisk eller praktisk, om allt detta — det skulle föra för långt — men jag vill ändå inte lämna

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

temat utan att påvisa, hurusom den borgerliga opinionen tyckes föreställa sig, att det s. k. fria näringslivet egentligen skulle klara sig alldeles utomordentligt, om bara inte den socialistiska propagandan fördärvade folks omdöme och försökte vrida utvecklingen på sned. I verkligheten är det ju så, att det inte är propaganda för socialisering eller socialistisk propaganda i allmänhet eller några påhitt av socialistiska politiker eller ekonomer, som spränga ramarna för det s. k. fria näringslivet, utan dessa sprängas av förhållanden, som skapas av den ekonomiska utvecklingen själv.

Herr von Heland talade litet grand här i dag om vägväsendet. Det är ju nu socialiserat efter att tidigare ha skötts i huvudsak av de enskilda bönderna. Är det någon socialistpropaganda eller vad är det för påhitt, som gjort att vägväsendet är förstatligat? Ja, den som hittade på det är ju egentligen den som uppfann explosionsmotorn. Det ledde till bilismen, och dennas utveckling gjorde det nödvändigt att förstatliga vägväsendet. Det är ju alldeles givet. Det är heller ingen propaganda, som sprängt ramarna för det privata handhavandet av kraftverk och försörjning med elektrisk kraft. Det är elektroteknikens utveckling, som nödvändiggjort det och som har gett oss de resurser, som motivera att — vi hoppas inom en mycket nära framtid — hela elkraftförsörjningen kommer att skötas av staten ensam eller av staten och kommunerna gemensamt.

Maskindriften i jordbruket spränger ju ramarna för den privata småproduktionen. Jag skulle för övrigt vilja fråga särskilt opponenterna inom folkpartiet mot den s. k. planhushållningen och statsingripandena, hur de tänka sig att atomkraften skall tillgodogöras här hos oss. Jag tror inte, att det blir någon folkpartistisk småföretagare, som kommer att lösa frågan om hur atomkraften skall användas i det svenska näringslivet eller eventuellt för att göra atombomber åt svenska armén. Det kommer säkert att anses ganska naturligt, att staten lägger sig i saken och försöker organisera den forskning, som kunde föra fram också oss i nivå med de stater, som kommit långt på atomforskningens område.

Låt mig nu sammanfatta. Man rör sig med rena rama illusionen, när man här diskuterar på folkpartihåll och högerhåll, den illusionen nämligen, att det är en fråga om propaganda och åsikter hos olika partier och icke en fråga om en samhällsutveckling, i vilken vi måste följa med, vare sig vi vilja det eller icke.

Det är ganska klart, att om man inte tillägnar sig denna realistiska syn på samhällsutvecklingen, kommer man heller aldrig att nå fram till något samförstånd i fråga om den fortsatta ekonomiska och politiska utvecklingen, ty det måste ju byggas på de ekonomiska realiteterna och inte på något önsketänkande, som kanske svarade mot verkligheten på 1880-talet eller 1890-talet, men inte år 1946.

Jag vill nu övergå till att tala om det kanske allra viktigaste kapitalet när vi röra oss på det ekonomiska området, nämligen människan. Det är den mänskliga friheten, den individuella liberalistiska friheten, som de borgerliga motståndarna särskilt söka odla i diskussionen. Det är människan man vill skydda emot det socialistiska förtrycket. Planhushållningen upphäver ju kantänka inte bara demokratin, som herr Herlitz påstod, utan också överhuvud taget den individuella friheten för människorna i landet. Statsrådet Wigforss har diskuterat denna fråga om friheten med bland annat herr Nordenson, som ju är ledamot av denna kammare och som väl är en av högerns och storfinansens allra talangfullaste företrädare i diskussionen emot planhushållning och emot socialisering och socialism. Statsrådet Wigforss har gjort gällande att det förhållandet, att den stora mängden löntagare förlorat inflytandet över de

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

produktionsmedel, med vilka de arbeta, och inte ha någon äganderätt till dessa, ja, inte ens förfoganderätt över sin egen arbetskraft, har lett till att ifrågasvara stora samhällsgrupp — som ju i allmänhet kallas arbetarklassen — mist sin individuella frihet. Gent emot detta säger herr Nordenson, att herr Wigforss har ställt problemet fel. Det gäller icke ett frihetsproblem, utan ett maktproblem — det är en fråga om makten och icke om friheten.

Herr Herlitz har här i dag också varit inne på samma tankegång. Jag skall inte ta upp hans högst kvasifilosofiska resonemang om begreppet frihet, som måhända kan förnöja någon intellektuell, diskuterande församling, men som i vår praktiska diskussion om dessa problem överhuvud taget saknar varje intresse.

Jag håller mig alltså till den frågeställning som herrar Wigforss och Nordenson ha drabbat samman om. Vem har nu rätt, herr Wigforss, som säger, att det blir ett frihetsproblem för alla de egendomslösa arbetarna, eller herr Nordenson, som säger, att det är ett maktproblem? Ja, de ha väl rätt båda två, men jag tror ändå att det vore synnerligen önskvärt, att i detta stycke socialdemokratiens ledning för en gångs skull gav även herr Nordenson rätt, erkände som riktigt vad han sade och handlade därefter. Ty det är i främsta rummet ett maktproblem. Det är fråga om att först skaffa sig makten över produktionsmedlen, makten att behärska naturrikedomar, fabriker, maskiner o. s. v. och sedan använda denna makt för att producenterna — arbetarna — skola frigöras. Det är den riktiga frågeställningen.

Så måste man alltså se problemet, och hur det sedan går med samförståndet och samverkan med storfinsans här i landet kan man ge en god dag. Ty om storfinsans inte vill medverka i en utveckling, som föreskrives av nödvändigheten, får den väl finna sig i att bli satt ur spel.

Man förbiser så lätt också de faktiska förändringar, som redan ha skett i samhället och som i realiteten motivera åtskilligt av hela det program, som här diskuteras. Det har ju skett en revolutionerande strukturförändring i befolkningens sociala gruppering under en mansålder. Under den kapitalistiska utveckling, som nu är fullbordad här i Sverige på ungefär en mansålder — jag vill inte, att orden skola tas helt mekaniskt, men på det hela taget och historiskt sett har kapitalismen spelat ut sin roll — har en sådan strukturförändring inträffat, att det är märkligt att man kan föreställa sig, att denna inte skulle ha en avgörande betydelse för den politiska utvecklingen i landet. I dag har statsrådet Sträng redan erinrat om att år 1880 bodde 80 procent av Sveriges folk på landsbygden. Om vi bara hålla oss till jordbruket med binnäringsar, finna vi att ungefär 70 procent vid den tiden voro att räkna till jordbruksfolket. År 1880, således för en mansålder sedan, voro inte mera än 827 000 människor eller 19,8 procent av landets folkmängd sysselsatta inom industri, hantverk, handel och samfärdsel, medan år 1940 icke mindre än 3 667 000 personer eller 57,6 procent voro sysselsatta inom dessa näringsgrenar. Ser man på den produktiva befolkningen — man brukar räkna de produktiva åldrarna från 15 till 65 år — omfattade, för att nu använda den politiska terminologien, bourgeoisie 270 000 personer eller 6 procent av befolkningen år 1940. Småbourgeoisien, i vilken vi då inräkna 762 000 småbönder, uppgick till 1 110 000 eller 25 procent, mellanskiktet räknade 420 000 eller cirka 10 procent och arbetarklassen 2 607 000 eller 59 procent av alla svenska medborgare mellan 15 och 65 år, alltså i de produktiva åldrarna.

Inom industri, hantverk, handel och samfärdsel har procenttalet under rubriken »arbetarklassen» för de produktiva åldrarna sålunda stigit till 59 procent år 1940 från 19,8 procent för en mansålder sedan. Det måste självfallet medföra en revolutionerande omläggning också av den svenska politiken, då

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

klassgrupperingarna förändrats så väsentligt. Men ändå står man kvar och resonerar, som om ingenting hade inträffat. Det är det som jag tycker är så konstigt.

Statsministern har pekat på något väsentligt i sitt tal här i dag, då han framhöll, att samhället inte får betraktas såsom en statisk storhet, utan som en levande organism, som är stadd i ständig utveckling. Denna ständiga samhällsutveckling måste man vara à jour med och hålla sig i nivå med för att överhuvud taget kunna ta en riktig ståndpunkt i politiken. Det är detta som man här skulle vilja rekommendera alla opponenter. Liberalismens tid är förbi, men inte på grund av att man har gjort propaganda mot liberalismen. Den har utfört sin gärning såsom riktninggivare för den samhällsekonomiska politiken. Att sedan liberalistiska kulturvärden ännu böra skyddas, att det t. o. m. återstår för oss att exempelvis på det kulturella området uppnå vad liberalismen såsom högsta mål har tänkt sig, det är en annan sida av saken. Men liberalismen såsom system är förbi. Det är socialismen, som nu bryter sig väg och kommer att bestämma utvecklingen. 1800-talets ämbetsmannastat byggde på en folkmajoritet av borgare och bönder. Den industriella utvecklingen har sedan flyttat över majoriteten från dessa kategorier till lönearbetare, och detta är grundvalen för den demokratisering, som försiggått och som kommer att försiggå i fortsättningen. När jag talar om lönearbetare såsom den för närvarande avgörande klassen, inbegriper jag däri också tekniker, tjänstemän och utövare av intellektuella yrken, som ibland ha högre inkomster än kroppsarbetarna i allmänhet, ibland också lägre inkomster.

Herr Ivar Anderson och andra talare, såsom herr Domö, ha i debatten framhållit den ovisshet och oro de känna inför den kommande utvecklingen och begärt besked från den socialdemokratiska regeringen. Man säger nämligen, att ovissheten hämmar näringslivets utveckling och att det därför är nödvändigt, att regeringen skingrar ovissheten genom klara deklamationer. Jag förstår ju, att det kan finnas en sådan ovisshet och en sådan oro. Man har hittills kunnat lita ganska bra på den socialdemokratiska regeringen och de socialdemokratiska ledarna. De ha inte gjort de tidigare och de ännu alltjämt ekonomiskt makthavande så stort avbräck — åtminstone verkar det inte så, om man tittar i taxeringskalendern. Därför är det naturligtvis litet kusligt, ifall man nu måste börja misstänka att socialdemokraterna skola genomföra sitt program. Man har vant sig vid att detta inte skulle kunna komma i fråga, men nu kanske det blir av. Jag förstår sålunda oron, men jag skulle för min del vilja bidra till att skingra oron och ovissheten genom att säga, att herrarna i högern och folkpartiet kunna vara fullkomligt övertygade om att arbetarklassens efterkrigsprogram kommer att genomföras i alla sina väsentliga delar. Det kommer att genomföras på det sätt som omständigheterna kräva, med eller utan de socialdemokratiska ledarna. Herrarna kunna vara fullkomligt lugna för att så kommer att ske, därför att det ligger helt i linje med en utveckling, som ingen kraft i detta land kommer att kunna vrida åt sidan eller tillbaka.

Jag vill inte skrävla och säga, att det kommunistiska partiet skall göra detta ensamt. Det kunna vi med bestående politiska kraftförhållanden icke på något sätt ta på oss, och vi försöka inte heller göra oss större och starkare än vi äro. Jag talar egentligen bara i linje med utvecklingen, när jag söker dämpa oron och göra den till en lugn ro och en lugn förvisning om att de som nu marschera fram för att ta ledningen i den svenska nationen äro arbetarna och, hoppas vi, bönderna. Ty vi tro att bönderna — trots divergenser och motsättningar — skola kunna vinnas för en samverkan för genomförande av den politik, som vi här förfäktat.

Om som sagt borgerligheten inte tycker om detta, får det väl bero. Den

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

får trösta sig med att minnas hädangångna stora anförvanter och se sig omkring i salongerna på oljemålningarna och komma ihåg en svunnen storhetstid, som aldrig kommer tillbaka.

Nu åsyftar arbetarrörelsens efterkrigsprogram faktiskt en fredlig utveckling, som ännu inte betyder socialism här i landet, men, såsom jag förut har sagt, öppnar vägarna till en socialistisk samhällsordning. Det beror nu på dem som försvara den monopolkapitalistiska ordningen här i landet, om de vilja vara med på en sådan fredlig utveckling. Det få de avgöra själva. Hindra den kunna de inte. Det vore förmånligt för varje svensk medborgare, om denna utveckling kom att ske fredligt och om möjligt i samförstånd. Man har här i dag talat så många ord om samförstånd. Men det är som sagt inte det som är det avgörande, ty finns det grupper, som i detta fall sätta sina klassintressen före den fredliga utvecklingen, få de naturligtvis ta konsekvenserna.

Mot bakgrunden av detta har man att förstå vårt partis politik, då vi nu framträda för att samverka med socialdemokratien och med andra progressiva krafter inom andra folkgrupper för att föra utvecklingen framåt på linjer, som här äro berörda.

Men vårt parti är icke desto mindre ett helt självständigt parti. Det kanske är nödvändigt att säga, att vi inte tänka tjänstgöra såsom något nytt slags transportkompani åt den socialdemokratiska regeringen, vare sig i riksdagen eller ute bland folket. Vi föra den politik vi anse vara riktigast, med en angiven huvudlinje att så vitt möjligt icke bryta ramen för den politik, som arbetarrörelsens efterkrigsprogram har utstakat och som regeringen har gjort till sin. Vi äro inte rädda för att kompromissa, därest det föreligger rimliga motiveringar för en kompromiss, och vi komma som sagt att bemöda oss om att icke spränga ramen för regeringspolitiken, sådan denna är utstakad i arbetarrörelsens efterkrigsprogram.

Sedan vill jag, herr talman, säga några ord också om utrikespolitiken. Herr Åkerberg, andre vice talmannen, har rekommenderat regeringen att överväga, om man inte kunde företaga sig något aktivt för att reglera frågan om Sveriges anslutning till Förenta nationerna. Även jag skulle vilja framföra samma sak. Jag tycker inte, att regeringen skulle behöva vara alldeles passiv och bara vänta på vad som kan inträffa. I tidningarna har det härom dagen meddelats — det var för övrigt genom Morgon-Tidningens korrespondent i London — att man kanske skulle koppla ihop frågan om Sveriges anslutning till Förenta nationerna med frågan om Finlands och Balticums anslutning. Herr utrikesministern kanske känner sig befriad från att delta i debatten här i kammaren i förhoppning om att ingen skall tala om utrikespolitiken, men om han varit här, skulle jag ha frågat honom, hur det förhåller sig med denna sak.

På tal om utrikespolitik vill jag erinra om att vi vid höstriksdagen förde fram vissa önskemål och sökte ge vissa rekommendationer åt den socialdemokratiska regeringen och framför allt den nye utrikesministern. Vi ville, att han skulle ge riksdagen mogenhetsbetyg, så att riksdagen i fortsättningen verkligen kunde få lov att vara med och rådgöra om utrikespolitikens utformning och inte bara några månader i efterskott erhålla ett litet sammandrag — som kallas för en rapport från regeringen — av notiser som varit publicerade i tidningarna. Det är inte så särskilt intressant, utan vi hade den förhoppningen — och jag vill upprepa den — att riksdagen skulle erhålla mogenhetsbetyg och få diskutera vissa utrikespolitiska angelägenheter redan innan regeringen har genomfört den ena eller den andra åtgärden. Det kallade jag bland annat för en ny demokratisk utrikespolitik, och det skulle jag nu vilja stryka under.

Mången kanske tycker, att det är tidigt att efterlysa nya metoder i utrikespolitiken. Men känner man de gamla diplomatiska traditionerna rätt, förstår

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

man, att man måste vara ihärdig och åter och åter upprepa dessa önskemål. Det kommer säkert i alla fall att ta sin tid, innan någonting av betydelse ändras på detta område. Om herr utrikesministern hade varit här, skulle jag ha frågat honom exempelvis vad han gjorde i Köpenhamn. Han har där deltagit i ett utrikesministermöte. Talade man då om skandinaviskt block eller ny nordism? Eller vad sysslade man med? Det är väl ingenting som svenska folket skulle vara ointresserat av. Jag tycker, att herr utrikesministern ovillkorligen borde ha varit här vid remissdebatten och talat om vad han gjorde i Köpenhamn, ty det intresserar oss i allra högsta grad. Men man tillämpar synbarligen fortfarande den gamla metoden, som tycks bygga på, att andra inte begripa utrikespolitiken och inte skola lägga sig i den.

Jag vill erinra om vad jag också sade i höstas, nämligen att man kanske borde studera våra beskickningar litet närmare. Det är ingen tvekan om att vårt land har mycket duktiga diplomater, men vi mena, att den utrikespolitiska verksamheten inte skall begränsas till diplomaternas arbete. Det gör den ju inte heller, ty beskickningarna handlägga åtskilligt som inte direkt rör diplomatarbetet, men jag menar ändå, att en demokratisk utrikespolitik skulle utvidga beskickningarnas befogenheter i detta avseende. Man skulle utfärda nya direktiv. I de nya länder i Europa, som framträda ur krigets kaos, inträffa många intressanta ting. Man upprättar till exempel en demokratisk styrelse i åtskilliga länder under delvis andra former än här i landet. Jag anser, att beskickningarna skola intressera sig för sådana saker och informera i första hand regeringen och utrikesdepartementet därom, men i andra hand också det svenska folket. Den demokratiska ungdomen i världen har hållit en stor kongress i London, en sak som beskickningen där borde intressera sig för. De demokratiska kvinnorna ha haft en världskongress i Paris, en kongress, som, såvitt jag förstår, varit av synnerligen stor betydelse. Beskickningen borde ha intresserat sig för denna kongress liksom beskickningen bort intressera sig för fackföreningsinternationalens kongress, som nyligen hållits, likaledes i Paris. Jag är fullkomligt övertygad, att ingen i den svenska beskickningen anser sig ha ett enda dugg att göra med sådana här saker eller någon anledning att intressera sig därför och avgiva rapport därom till Sverige. Det är en pressens angelägenhet, säger man; den får pressen syssla med. Ja, det är naturligtvis på sitt sätt riktigt. Jag har inte tänkt att utrikesdepartementet och våra främmande beskickningar skulle ersätta våra utlandskorrespondenter. Pressens skildringar äro emellertid ofta färgade, och här är det fråga om en objektiv behandling i motsats till vad man läser från alla möjliga och omöjliga utlandskorrespondenter. Vart ha våra socialattachéer tagit vägen? Det är ett synnerligt intresse, att kvalificerat folk kommer ut som socialattachéer vid våra beskickningar, personer, som verkligen intressera sig för den sociala omdaning, som, sedan det andra världskriget slutförts, pågår i alla länder. Även om en sådan anordning skulle kosta några kronor att genomföra, så anser jag inte att detta får spela någon roll, då jag tror, att den skulle vara av betydelse för vår internationalism, som herr Herlitz har talat mycket varmt för. Detta är det område, på vilket herr Herlitz skulle kunna stödja regeringen.

Detta är en väg, på vilken vi från våra beskickningar i främmande länder kunna öppna fönstren i vårt lilla avstängda land och på så sätt få våra föreställningar i åtskillig grad internationaliserade. Med hänsyn till den högkonjunktur, som nationella föreställningar nu uppleva och ha upplevat — till och med nationalistiska orgier ha förekommit — tror jag att en sådan internationalisering skulle vara av betydelse.

Jag skulle vilja ställa ytterligare en fråga till herr utrikesministern. Herr Axel Ivar Anderson sade i sitt anförande här i kammaren före middagspausen,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att regeringen borde ha fullföljt Konungens initiativ i den baltiska frågan. Detta föranleder mig att göra följande erinran: I regeringsformens § 11 heter det: »I mål, som angå rikets förhållande till främmande makter, skola alla meddelanden till främmande makt eller konungens sändebud i utlandet, utan avseenden å ärendets beskaffenhet, ske genom ministern för utrikes ärendena.» Jag skulle vilja fråga herr utrikesministern, om icke detta grundlagens fullkomligt klara stadgande innebär en förpliktelse för utrikesministern att se till, att hänvändelser, som beröra vårt förhållande till främmande makt, inte göras i annan ordning än regeringsformen klart föreskriver. Herr Axel Ivar Anderson har föranlett mig att ställa denna fråga, och jag undrar, om det inte vore nyttigt om herr utrikesministern eller någon annan medlem av regeringen, kanske närmast statsministern, deklarerade huruvida det av mig nyss upplästa grundlagsstadgandet tillbörligt iakttagits av första statsmakten.

I fråga om inrikespolitiken skulle jag vilja säga ytterligare några ord, innan jag slutar. På detta område äro framlagda åtskilliga projekt, utredningar från statliga kommissioner och kommittéer regeringsförslag och så vidare, om vilka det här tidigare har talats. Jag vill inskränka mig till att rikta uppmärksamheten på frågan om socialpolitiken. Herr Wahlund har här i kammaren hållit ett anförande, där han illustrerade hur krångligt det är med alla dessa olika institutioner, som han inom loppet av några röda minuter berörde och diskuterade. Herr Wahlund angav såsom en av de stora angelägenheter, som nu skola läggas fram, befolkningsutredningens förslag om barnbidrag på 200 kronor. Med förslaget genomförande förenade utgifter angav han som mycket produktiva. Jag vill passa på att i denna del inkassera en, om inte hel, så dock halv seger för den motion, som jag stod för här i kammaren förra året och som gällde barnbidrag för alla barn. Att jag inte kan inkassera en hel seger för denna motion, som då naturligtvis blev avslagen, beror på, att de principer, som lågo till grund för motionen, inte hade godtagits av befolkningsutredningen. Såvitt jag kan förstå av tillgängliga redogörelser och referat — betänkandet föreligger ju ännu inte tillgängligt, i varje fall har jag inte lyckats få tag på det — skall man ge barnbidrag först från och med det andra barnet, som fötts i en familj. Sak samma gäller naturligtvis för ensamstående mödrar. Vad ensamstående mödrar beträffar så är ju beträffande dessa det vanligaste, att de bara ha ett barn, och dessa mödrar skulle alltså helt enkelt avskäras från möjligheten att erhålla barnbidrag. Det väsentliga är att man principiellt följer den ekonomiska hjälplinjen och icke den linje, som vi angåvo i vår motion, nämligen, att varje barn, som kommer till världen, är en samhällets angelägenhet från första dagen, som detta barn är fött. Det skall inte anses vara den enskilda moderns eller föräldrarnas privata angelägenhet att draga försorg om detta barn. Häremot kanske någon invänder, att denna princip redan finns utformad i den allmänna skolplikten. Nåja, varför diskutera om, huruvida principen är knäsatt eller ej. För min del anser jag den inte knäsatt i sin fulla tillämpning, i varje fall inte förrän varje barn, som fötts i samhället, erkännes såsom en samhällets angelägenhet, för vilket barnbidrag skall utgå.

Vi ha här i riksdagen väntat på någonting, som heter socialvårdskommittén, varifrån vissa resultat nu börja komma. Hela denna mångåriga, om jag inte minns fel, åttaåriga utredning, vari deltagar ett stort antal kvalificerade personer, tycks inte kunna åstadkomma någonting, som är tillfredsställande, allra minst beträffande de principiella frågorna. Organisationsplanen till exempel, som redan framlagts, gör, att man förlorar hoppet om att genom socialvårdskommittén komma till något tillfredsställande resultat. Vi inom kommunistpartiet ha nu tröttnat på att vänta och ha vid årets riksdag väckt en motion, som speciellt angår socialvårdsfrågorna, men som även berör social-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

politiken i sin helhet. Vad denna motion i huvudsak innehåller skall jag för att spara tiden nu inte tala om, men jag hemställer till damer och herrar ledamöter att beakta vad vi föreslå i den motionen.

Om jordbrukspolitiken skulle måhända behöva sägas några ord. Vad som beträffande denna diskuterats här i dag, mjölkstriden och allt vad därmed sammanhänger, har varit av synnerligt intresse. Särskilt intressant tyckte jag det var att höra herr von Heland och en del andra ledamöter ställa jordbrukspolitiken under diskussion på ett annat sätt än vi sett exempel på tidigare. Under de gångna 5—6 åren ha jordbrukspolitiska diskussioner i egentligt mening inte förekommit här i riksdagen. Prisregleringsfrågorna ha diskuterats i all oändlighet, men en ordentlig jordbrukspolitisk diskussion har inte tidigare förts. Nu däremot föreligger en ansats till dylik diskussion, och jag hoppas, att den inte skall stanna enbart vid detta.

Det är ju alldeles riktigt, som herr von Heland sagt här i dag, att socialdemokratien på det jordbrukspolitiska området har mycket stora synder att sona. Socialdemokratien har ju inte tidigare brytt sig så värst mycket om jordbrukspolitiken. Socialdemokratien har också gjort grova misstag på detta område, och herr statsrådet Sträng har här i kammaren i dag oförbehållsamt erkänt de misstag, som gjorts, och sagt att dessa misstag skola rättas till genom den nya politik, som man föreslår och som närmast kan karakteriseras som familj jordbrukslinjen. Jag har tidigare i ett anförande gjort gällande, att denna linje är föråldrad. Familj jordbrukslinjen genomföres nu i Polen och Ungern och en del andra, tidigare mycket efterblivna länder, halvt feodala och i övrigt beträffande ekonomisk och social utveckling långt efter Sverige ligande länder. I dessa fall finnas självklart motiveringar för ett begagnande av familj jordbrukslinjen. Sverige däremot har ingen anledning att ovillkorligen bromsa sin egen utveckling genom att gå samma väg som Ungern och Polen och de andra stater jag nämnde.

Jag har ytterligare ett ord att säga. Man skall inte betrakta rationaliseringen såsom en frälsning för jordbruket, säger herr Jones Erik Andersson. Naturligtvis skall man inte göra detta i och för sig, men här gäller vad jag förut sagt om den ekonomiska utvecklingen i allmänhet, nämligen att jordbruket, herr Jones Erik Andersson, måste anpassa sig efter de nya betingelser, som föreligga och inte hänga kvar i förtida föreställningar och metoder. Herr Jones Erik Andersson var rädd, att maskintekniken och rationaliseringen skulle medföra undergång för en hel civilisation. Jag tror inte det är så farligt med den saken. I varje fall tror jag att den romantik, som herr Jones Erik Andersson här gör sig till tolk för, skall användas, icke i en diskussion om praktisk svensk jordbrukspolitik, utan hemma om söndagarna när man skall vila sig. Jag kan för min del mycket väl fara upp till Dalarna och sitta och stöpa ljus någonstans, vilket naturligtvis kan vara roligt — skulle jag emellertid skaffa ljus för någon större förbrukning, så håller jag mig nog till herr Nordensons fabriker. Det är ju alldeles klart, att det inte har med civilisationens undergång att göra om vi befria småböndernas hustrur från att kärna sitt smör i handkärnor eller baka sitt paltbröd eller slakta sin gris själva och stoppa korv i grisens tarmar. Det har inte med civilisationens undergång att skaffa om man i stället låter maskiner utföra dessa sysslor. Jag måste lugna herr Andersson med detta, så att han kan sova gott i natt, trots att vi vidhålla, att en rationalisering av det svenska jordbruket ovillkorligen måste genomföras för att kunna lyfta upp jordbrukarna till en högre standard, för vilket herr von Heland och andra talare i dag argumenterat.

Om böndernas strävanden samordnades med arbetarnas så skulle detta kunna leda till storverk på det här området. Jag tycker inte riktigt om den kontro-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vers, som förekommit här i dag med herr von Heland, möjligen på grund av hans egen oskicklighet i argumenteringen. Då emellertid herr von Heland riktade en vädjan till landsorganisationen om solidariskt stöd åt bönderna, uttalade han en ny mening, som jag nu hörde för första gången — i varje fall var det för min del första gången, som jag hörde någon från bondeförbundets sida ge uttryck åt denna mening.

År 1943 skrevo vi från kommunistiska partiet till landsorganisationen och föreslogo denna att söka få till stånd en samverkan med bönderna. Detta ledde då inte till något resultat, men när man nu, från så framträdande bondepolitiskt håll som herr von Heland, verkligen vädjar till den svenska landsorganisationen om sådan kontakt, bör landsorganisationen omedelbart taga den framsträckta handen och börja diskutera med bönderna, ty detta behövs. Bönderna föreställa sig nämligen, att de äro fiender till arbetarna, och arbetarna föreställa sig, att de ha alldeles motsatta intressen i förhållande till bönderna. Detta är fel. Det är dock givet, att på ömse håll finnes mycket, som måste klareras innan en fruktbarande samverkan till hela folkets gagn kan komma till stånd.

Bönderna begära 3 öre mer för mjölken per liter. Om vi få ge t. ex. 35 öre per litern för mjölken, kunna bönderna inte förstå oss då vi säga, att vi inte anser oss ha råd med det, eftersom bönderna själva kunna konstatera att vi ha råd att betala 50 öre för ett litet glas Porla-vatten, som inte är värt någonting alls egentligen. Vi bruka inte heller reagera så förfärligt mycket, när vi på en massa andra saker betala priser, som ligga ganska högt över det faktiska produktionsvärdet. Det är givet, att bönderna vid sådant förhållande undra, varför vi tjuta så fort de begära ett par öre mer på mjölken. Vi måste dock klarlägga för bönderna, att det kan medföra svårigheter för fattiga arbetare att i hushållsbudgeten få mjölkkontot ökat med till exempel 70 å 80 kronor om året. Detta belopp kan vara vad som behöves för att skaffa skor åt barnen. Denna synpunkt måste bönderna förstå. Å andra sidan måste vi försöka förstå, att vi böra hjälpas åt att finna vägar, som å ena sidan icke försätta de fattiga barnfamiljerna i ett ur näringspolitisk synpunkt dåligt läge vid en fördyring av mjölk och smör och å andra sidan icke försätta bönderna i ett dåligt läge, genom att ge dem för litet betalt för deras arbete. Genom samverkan mellan landsorganisationen, kooperativa förbundet och böndernas organisationer kan åtskilligt göras i syfte att befordra en sådan ny insikt.

Här i kammaren har visserligen en hel del sagts i baltfrågan, som jag icke anser bör stå oemotsagt, men i det anförande, som herr statsministern höll före middagspausen sades egentligen allt, som behövde sägas till herr Axel Ivar Anderson, som är den, vilken närmast tagit upp denna fråga. När herr Axel Ivar Anderson påstod, att det, med hänsyn till de rättsprinciper, varå hela vårt samhälle vilar — detta är ordagrant noterat av mig — kräves att man låter dessa balter stanna i Sverige, så vill jag, utan att på något sätt uttala mig nedsättande om herr Anderson, fråga om i detta påstående icke ligger något av demagogi. Vilar verkligen hela vårt samhälle på rättsprinciper av sådant innehåll, att SS-folk, som slagits i Tysklands hitlerarméer, ovillkorligen skola ha en fristad här i Sverige? Det förefaller mig fullkomligt otroligt, att ens herr Axel Ivar Anderson vill förfäktat en sådan åsikt. Om han förfäktat en sådan åsikt, så bör han i konsekvens härmed söka draga i gång den berömda folkstormen och förmå denna att kräva, att norska quislingar, som kommit hit, inte skiekas till Norge. Det går nämligen inte, som herr statsministern även uttalade i sitt anförande, att sortera upp flyktingarna i olika grupper. Ett sådant förfaringsätt ligger utanför de politiska möjligheternas gräns. Herr Axel Ivar Andersons ståndpunkt är den mot regering-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ens konträrt motsatta, nämligen att Sverige skall bli asyllandet för all världens quislingar och krigsförbrytare. Med detta har jag inte velat påstå, att dessa balter äro krigsförbrytare, men den rättsprincip herr Axel Ivar Anderson åberopar förpliktar oss att taga hit alla dessa quislingar och krigsförbrytare. Sedan vi fått hit allt detta pack skall jag be att få slippa sitta med i regeringen, om något sådant annars skulle bli ifrågasatt. Ty Sverige har då försatt sig i en sådan situation, att vi överhuvud taget inte komma att kunna stå i ett gott förhållande till främmande makter. Är det ett sådant läge herr Anderson vill åstadkomma?

Herr Axel Ivar Anderson talade så varmt för, att vi skulle stå i ett gott förhållande till Sovjetunionen. På ett rum här uppe i riksdagshuset ligga några skrifter i en serie, utgiven av Samfundet för evangelii utbredande i Ryssland. Samfundet vill i evangelii namn meddela svenska folket hur det ser ut i Ryssland. Även om dessa i vissa fall mycket vidriga skrifter inte ha legat till grund för herr Andersons betraktelsesätt, så ligger dock samma betraktelsesätt bakom hela hans resonemang om den särställning de här balterna skola intaga. Bakom hela detta resonemang ligger samma betraktelsesätt, och det står i konträr motsättning till varje önskan att få till stånd ett gott förhållande till Sovjetunionen, vilket av alla, åtminstone formellt, påstås vara deras önskan och strävan. Jag tror inte, att vi skola försöka bedraga varandra. Vi skola förstå, att det betraktelsesätt, som ligger bakom hela denna kampanj och bakom herr Axel Ivar Andersons framträdande i denna fråga, ger uttryck för dels en vilja att försvåra den socialdemokratiska regeringens arbete, dels en vilja att, för vilken regering som än sitter här i landet, försämla förbindelserna med Sovjetunionen. Jag tror emellertid, att det är nödvändigt att aktualisera frågan om att utesluta fascistiska element även av svensk nationalitet från varje bestämmanderätt här i landet och att skilja dem från de positioner i samhällslivet, som de tillskansat sig och nu besitta. Polisskandalerna säga tillräckligt om hur det står till på detta område. Jag tror, att detta är den enda konklusion, som vi kunna draga av denna baltkampanj och av alla dessa polisskandaler, vilka rehabiliterat bland annat mig själv, som inte minst varit utsatt för dessa nazistiska polisers välvilja under alla år. Jag tror, att vi skola draga den enda riktiga slutsatsen: det är hög tid, att vi låta demokratiens kvastar gå.

Herr statsrådet **Myrdal**: Herr talman! Herr Axel Ivar Anderson riktade en direkt fråga av viktig beskaffenhet till mig, som jag skall söka att, så långt min för tillfället skrovliga stämna tillåter, ge ett utförligt och klagörande svar på.

Herr Axel Ivar Anderson frågade mig, vad som från regeringens sida gjorts i syfte att tillvarataga svenska företags intressen i sådana länder, där industri-företagen planmässigt förstatligas. Herr Anderson hade närmast Polen och Tjeckoslovakien i tankarna, men han skulle kunna ha tillagt Jugoslavien och en del andra stater i östra Europa, ehuru de båda nämnda staterna, Polen och Tjeckoslovakien, äro de stater, som närmast äro aktuella, då i dessa helt nyligen stora lagstiftningsförslag framlagts och antagits om ett förstatligande av den större industrien.

Herr Anderson pekade på, vad han uppfattat vara Storbritanniens reaktion mot dessa lagar. Han gjorde gällande, att England hade protesterat mot dem. Om jag förstod herr Anderson rätt, så menade han, att den självklara vägen att tillvarataga våra intressen på detta område skulle vara att förena oss med England i denna protestaktion.

Innan jag går närmare in på denna fråga, skulle jag gärna vilja framhålla två

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

synpunkter, utifrån vilka denna fråga har en mycket stor betydelse i våra handelspolitiska relationer till dessa båda länder, som herr Anderson nämnde, Polen och Tjeckoslovakien. För det första vill jag framhålla, att det långt övervägande flertalet av våra intressen i dessa länder icke tillkommit i rent investeringssyfte, utan tillkommit för att bygga upp stödjepunkter för den svenska exporten. I ett stort antal fall är det helt enkelt frågan om försäljningsföretag för svenska storindustrier. I många fall är det fråga om verkstäder för reparation och i vissa fall om rätt stora verkstäder för montering eller rent av för tillverkning i mindre skala. I sådana fall ligga företagen dock som bas för en större import från Sverige. Jag vill tillägga, att dessa industrier i åtskilliga fall tillkommit på grund av önskemål härom från vederbörande stat, och industriernas förekomst utgör ofta nära nog ett villkor för att importen skall kunna ordnas så friktionsfritt, som den har ordnats. Vi här i Sverige ha ju intagit en reciprok inställning, i det att vår allmänna princip varit att tillåta utländska företag att här ha dotterföretag. Vi ha gjort detta i den allmänna handelsintresse, och ett sådant förfaringssätt ligger helt i linje med den frihandelsinställning, som allmänt sett uppbär och har uppburit vår handelspolitik.

Den omständigheten, att dessa våra intressen i utlandet i det stora flertalet fall utgöra, som jag sade, viktiga stödjepunkter för vår export, innebär givetvis inte, att de inte äro viktiga att bevara även ur den synpunkt, som herr Ivar Anderson nämnde; han underströk närmast deras stora kapitalvärde. I den mån, som det skapas en vidgad handel med dessa länder och i den mån dessa industrier äro villkor för att handeln skall vara så stor som den blivit, representera de, såvitt vi se förhållandena, även ett allmänt intresse, som bör delas av dessa länder. Jag vill tillägga, att i många, kanske flertalet fall äro dessa dotterföretag i främmande länder varit föregångsföretag i avseende på modern teknik. I ett mycket stort antal fall ha dessa företag varit värdefulla inslag i de olika främmande ländernas industri. Våra dotterföretag utomlands representera i allmänhet inte någon svensk ekonomisk imperialism utan äro kanaler för lönande handel och ekonomiskt framåtskridande. Detta är min första synpunkt på denna fråga, och jag vill säga, att det är en synpunkt, som vi ha anledning att framhålla för regeringarna i de länder, som det här är fråga om.

Den andra synpunkten utifrån vilken denna fråga är viktig i vår handelspolitik är den, att frågan kan komma att spela en viss roll i våra handels- och finansöverläggningar med dessa stater. Vi ha ju ingått handelsavtal med skilda länder, men det faktum, att ett handelsavtal ingåtts betyder icke, allra minst under nuvarande förhållanden, att fortsatta förhandlingar inte äro nödvändiga. Vad gäller särskilt Polen och Tjeckoslovakien, är det ju meningen att blandade kommissioner skola sammanträffa snart nog för att reglera olika handelsförhållanden med dessa länder. Den position, som svenska regeringen anser sig böra intaga vid de ekonomiska förhandlingarna i denna fråga, har delvis framgått av vad jag redan har sagt. Vi ha att framhålla de allmänna synpunkter, utifrån vilka det framstår för oss som ett viktigt intresse att man far varligt fram med de svenska dotterföretagen i utlandet.

Om någon av dessa stater emellertid är inställd på att förstärka en svensk industri utomlands, kunna vi näppeligen protestera häremot; i varje fall skulle det vara föga lönande att göra det. Vi måste tillåta andra stater att ordna upp sina inre ekonomiska förhållanden så som de önska, liksom vi ju kräva samma hänsyn ifrån utlandets sida beträffande våra inre förhållanden. I fall en svensk industri utomlands trots allt kommer att förstärkas, måste vi emellertid göra gällande, att detta icke får vara resultatet av en diskriminering. Det får således icke vara en åtgärd som är riktad mot ett speciellt företag eller enbart mot

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

svenska intressen, utan vi förutsätta därvidlag lika behandling, vilket betyder att åtgärden i fråga måste vara del i en allmän ekonomisk plan i det främmande landet. Vi förutsätta naturligtvis vidare, att full ersättning skall utgå. Jag vill tillägga, att det därvidlag inte bara gäller att fixera ett visst belopp i landets valuta, utan där kommer även transiteringsproblemet in, liksom frågan inom vilken tidrymd som beloppet i fråga kan överföras till Sverige.

Detta är således regeringens allmänna inställning till detta problem. När vi på våren, sommaren och hösten i fjol hade våra handelsförhandlingar med ifrågavarande länder och träffade våra handelsavtal, var tidpunkten, såsom vi och även dessa stater sågo på saken, knappast mogen för ingående statliga förhandlingar i denna angelägenhet. Det finns därför i de ingångna avtalen ingen reglering av dessa intressefrågor. Förhållandena hade ännu inte kommit så i ordning i dessa länder, socialiseringsplanerna lågo inte klara, och i alla händelser förelåg ingen lagstiftning på området. Vad vi begärde och fingo var en allmän deklaration, att de principer, som jag här redogjort för, skulle komma att iakttagas. Vi gjorde naturligtvis fullständigt klart, att ett renhårigt uppträdande i dessa frågor är förutsättningen för att det skall kunna råda en sådan atmosfär, som i sin tur är förutsättningen för livliga och goda handelsförbindelser. Muntliga försäkringar i överensstämmelse därmed ha — såsom jag redan tidigare varit i tillfälle att meddela i andra kammaren — lämnats oss ifrån polska regeringsrepresentanter, och vi ha också fått sådana försäkringar från Tjeckoslovakien.

Det är möjligt att efter dessa lagars genomförande i de olika länderna och kanske även av andra skäl förhållandena nu kunna ligga annorlunda till, varför det kanske nu bör tagas upp reguljära regeringsförhandlingar i denna sak. Jag vill emellertid framhålla, att de industriföretag vilkas intressen det här gäller — möjligen med något enstaka undantag — hittills ha haft samma inställning som regeringen, nämligen att i allmänhet den bästa metoden varit att vederbörande företag själva ha förhandlat med de utländska myndigheterna och därvid nöjt sig med det allmänna stöd ifrån svenska regeringens sida, som jag här redogjort för. Det är viktigt för mig att påpeka, att vi i denna angelägenhet från regeringens sida ha stått i oavbruten kontakt med representanter för de företag som det här gäller. Saken har också diskuterats inom handelspolitiska rådet, och en grupp intressenter äro kallade till ett nytt sammanträde om några dagar, då frågan kommer att ytterligare diskuteras.

Låt mig sluta min framställning på denna punkt med att säga, att jag hoppas att svenska regeringen icke skall behöva lita till protestaktioner för att få till stånd en ur svenska synpunkter tillfredsställande lösning. Herr Ivar Anderson bör dock inte tolka detta såsom ett uttalande, att svenska regeringen inte skulle söka att härvidlag försvara självklara svenska intressen som äro av betydelse inte bara för de enskilda företagen utan för det svenska folkhushållet såsom sådant. Jag vill påminna om vad jag redan tidigare haft tillfälle att deklarera, nämligen att regeringen känner ett mycket varmt intresse för att så snart som möjligt få till stånd så livliga och normala handelsförbindelser som möjligt med dessa länder i Östeuropa, och vi veta att detta intresse delas av dessa andra staters regeringar. Jag därför inte bara hoppas utan även tror, att vi skola kunna komma fram till en reglering av de finansiella relationerna, som är tillfredsställande för de svenska intressena.

För övrigt har vår handelspolitik inte spelat någon större roll i dagens remissdebatt. Herr Domö, som var förste talare här i kammaren, ställde emellertid vissa frågor även på den punkten. Hans frågor gällde regeringens inställning till frihandeln, och han ville ha vår hållning klarlagd särskilt ur synpunkten hur den kunde rimma med det självklara intresse, som regeringen måste ha att

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

hålla industrien i gång. Herr Domös fråga föreföll mig relativt omotiverad, ty om det finns någon regering som har utförligt deklarerat klara linjer i handelspolitiken, är det den svenska. Vi mena att vi, såvitt möjligt, skola ställa det kravet på vår industri, att den skall vara konkurrenskraftig, och vi mena att det måste finnas mycket starka skäl av krigsberedskapskaraktär eller liknande för att vi skulle gå in för protektionism. Jag anser, att de deklarationer som redan gjorts härom äro så klara, att jag inte behöver upptaga kammarens tid med att upprepa och utveckla dem.

Herr Domös frågor voro dock av den naturen, att vi på regeringsbänken ha anledning att fråga, var högern själv står i de viktiga problem som röra frihandeln. Redan det sätt, varpå frågorna formulerades, gör att denna motfråga är berättigad. Det framstår för mig ganska naturligt, att det inte bara är regeringen, som bör ha en klar principiell ståndpunkt härvidlag, utan att man även kan begära att oppositionen inte fiskar alltför mycket i grumligt vatten.

Herr Ohlin har i andra kammaren på denna punkt varit fullt klar och deklarerat, att han inte eftersträvar en ekonomisk politik, som med protektionistiska medel stöder industrien. Måhända ha vi här funnit en fråga, där de båda borgerliga partierna skilja sig åt. Jag kan dock inte göra ett bestämt uttalande härom, ty på denna punkt var herr Domö inte fullt klar.

Herr Domö berörde även handelsavtalet med Norge, speciellt med hänsyn till den kvot för fiskimpört, som där fastställts och som blivit föremål för protester ifrån vissa svenska fiskarintressen. Han berörde det norska handelsavtalet på ett sådant sätt, att man av hans uttalanden möjligen kunde dra den slutsatsen, att han ansåg, att vi hade gått för långt i frihandelsriktning; att vi med andra ord skulle ha kraftigare hindrat fiskimpört från Norge än vad vi gjort. Även på den punkten skulle det vara bra att få ett bestämt besked. Eftersom det i tidningarna har förekommit uttalanden om att våra handelsförhandlingar med Norge skötts oskickligt, vill jag begagna tillfället att säga, att regeringens instruktioner för den handelsdelegation, som förhandlade i Oslo, voro fullkomligt klara och att det resultat, som delegationen kom hem med, inte överraskade oss. Förhandlingarna ha icke skötts oskickligt. Finns det något fel, så ligger det i de direktiv som regeringen givit, och därvidlag är jag beredd att ta på mig min del av ansvaret och även att ge motiv för dessa direktiv. Avtalet har, innan det godkändes, diskuterats inom utrikesutskottet. Jag förmodar att jag inte begär någon indiskretion om jag säger, att det i utskottet, som ju består av representanter för de olika partierna, såvitt jag minns, inte förekom någon kritik av avtalet, inte ens i denna del, trots att det gavs en utförlig redogörelse just beträffande fiskimporten.

Herr Domö uttalade sin misstänksamhet mot en term som jag har använt, nämligen »organiserad frihandel». Herr Ivar Anderson, som måhända har sett djupare i denna fråga, ville närmast avskaffa termen frihandel. Jag vill för min del inte göra det, ty det finns något väsentligt i frihandels grundsatser som bör bevaras, nämligen att det är till förmån för hela världen och även för ett enskilt folk som det svenska, om det kan skapas en arbetsfördelning som så nära som möjligt anknyter till de naturliga förutsättningarna i de olika länderna. Men jag har med denna term velat understryka, eftersom det är min ärliga uppfattning, att en frihandel icke kan komma till stånd genom att staten icke ingriper. Så enkel är inte frihandelsfrågan nu för tiden. En internationell handel av den art och omfattning, som jag här avser och som naturligt följer arbetsfördelningens förutsättningar, kan komma till stånd allenast genom statliga ingripanden av planhushållningskaraktär. Dessa statliga ingripanden måste vara av internationell beskaffenhet. Det skulle vara

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

mycket intressant att närmare karakterisera de stora internationella planhushållningsproblem, som världens folk nu stå inför, om man vill förverkliga det handelsutbyte som vi i Sverige äro så relativt ense om att söka få till stånd och som också i andra länder har anhängare, men jag skall inte ingå närmare på dessa problem. Jag har bara velat klart deklarerat, att den frihandel, som vi söka uppnå, får man *inte* till stånd genom att staten helt enkelt låter bli att ingripa. I själva verket är situationen för närvarande och sannolikt för en lång tid framåt den, att det behövs systematiska och planmässiga ingrepp i vår handel med utlandet för att det ens skall kunna bli tal om en handel av någon som helst omfattning.

Herr Domö frågade vidare om det, så oroliga och besvärliga som de internationella förhållandena nu äro, verkligen är lämpligt att sätta i gång med en planhushållning i denna oroliga värld, där vi äro så beroende av vad som händer utomlands. Jag tror för min del tvärtom att de oroliga och oreglerade internationella förhållandena är en av de omständigheter som helt enkelt tvingar staten till mycket djupgående ingrepp, vilka, om de skola fylla sitt ändamål, böra vara så planmässiga som möjligt, d. v. s. ingå såsom led i en planhushållning.

Det må tillåtas mig att härefter med några ord beröra socialiseringsfrågan, eftersom den har spelat en viss roll i dagens diskussion. Det är givet att den har aktualiserats genom arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Men i vårt land, där en så stor del av pressen är borgerlig och där de intressen som stå emot socialdemokratien ha så stora finansiella resurser till sitt förfogande för propaganda, är det de borgerliga partierna som ha kommit att ge socialiseringsfrågan den färg som den har fått för många, ja, kanske för de flesta medborgare i landet. Denna propaganda har inte stått i upplysningens tjänst, utan det har — för att använda samma ord som statsministern — varit en propaganda för misstänkliggörande. Man har talat om »tvångshushållning», »ekonomisk diktatur» och »robotsamhälle» och man har lyckats få till stånd en allmän diskussion, som, om man finge ta den på orden, skulle vittna om att det föreläge en stor ideologisk klyfta mellan de olika partierna i Sverige.

Om en utlänning skulle besöka vårt land för att studera vår ekonomiska politik, skulle han lätt kunna finna situationen paradoxal. Han skulle finna ett tillstånd där regeringen är socialdemokratisk och stödes av ett majoritetsparti i riksdagen, som huvudsakligen uppbäres av folkets breda lager och inom vilket industriarbetarna utgöra en väsentlig beståndsdel. Samtidigt skulle han finna, att de, som ha de ledande befattningarna inom industrien, bekänna sig till en helt avvikande uppfattning om den ekonomiska politiken. Han skulle måhända föreställa sig, att vi nära nog vore i ett revolutionärt läge. Om han såge litet djupare under ytan skulle han emellertid finna, att det i Sverige förekommer ett samarbete i de praktiska frågorna mellan de statliga organen och de ledande männen inom industrien, som kanske är mer idealiskt än vad man kan finna i något annat land. I själva verket göra industriens ledande män en entusiastisk och högt skattad insats i de statliga organens egen verksamhet, vilket faktiskt är en paradox.

Låt mig påvisa ytterligare en paradox, som kom till synes i herr Domös eget anförande. Han började med att mycket riktigt karakterisera den nuvarande ekonomiska situationen i Sverige såsom utmärkt av en raskt skeende anpassning till efterkrigsförhållandena. Han pekade särskilt på att man inom den svenska industrien har en så optimistisk tro på framtiden och progressiviteten, att man uppgjort investeringsprogram som äro större än vad man någonsin tidigare haft. I slutet av sitt anförande gav herr Domö emellertid uttryck åt den vanliga föreställningen, att den osäkerhet, som han menade att regeringen håller industrien i med hänsyn till de s. k. socialiseringsplanerna, utgör ett vä-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sentligt hinder för framsteg inom industrien. Han utmålade hurusom industrimännen på grund av denna osäkerhet inte vågade släppa loss den progressivitet som de annars skulle låta få utlopp. Där ha vi ju en uppenbar motsättning! I själva det faktum att den svenska industrien är i livlig verksamhet för att anpassa sig till efterkrigstidens förhållanden och därvid bedömer situationen så optimistiskt, att man är beredd att göra jättestora investeringar, vill jag för min del se ett tecken på att de ledande männen inom den svenska industrien icke ta sin egen propaganda fullt på allvar. Om man roar sig med att följa aktiekursernas utveckling, kan man finna stora kursrörelser beroende på mångahanda ting som hänt eller sagts utomlands. Men man kan knappast finna ett enda ryck på aktiekurvan, som avspeglar t. ex. den socialdemokratiska regeringens tillkomst här i Sverige eller viktiga förslag som framlagts av den socialdemokratiska regeringen för den svenska riksdagen. När allt kommer omkring har den svenska industrien kanske just samma tillförsikt till regeringens ekonomiska politik, som vi själva ha.

Vi vägra att spela den roll, som har lagts upp för oss, när man påstår att vi eftersträva att socialisera hela samhället hux flux och att vi vilja införa en »tvångshushållning» eller en »ekonomisk diktatur». Vi äro inställda på en fortsättning av det ekonomiska reformarbetet. Striden i socialiseringsfrågan har ju, om man ser till den allmänna debatten, varit mycket ensidig. Vi ha knappast känt anledning att till bemötande upptaga de apokalyptiska perspektiv som de borgerliga partiernas representanter ha ansett vara ändamålsenligt att måla upp för att bekämpa oss. Då säger man, att vi ha ändrat ståndpunkt, vilket inte är riktigt sant. Vi ha, om jag får tala för egen del, samma inställning nu till de frågor, som det här gäller, som vi hade för ett halvt år eller ett år sedan. Vi ha icke ändrat ståndpunkt under denna propaganda.

Vidare beskyller man oss för att tala med olika tungor. Om man skulle gå igenom vad som har sagts från socialdemokratiskt håll i socialiseringsfrågan, skulle man kanske ha större anledning att använda en annan kliché, nämligen att vi inom det socialdemokratiska partiet tänka alltför lika, vilket ju varit en annan förebråelse mot oss.

Den tredje beskyllning, som vi möta, när vi vägra att spela den roll som man avser åt oss, är att vi äro taktiska och dölja våra långsiktiga mål. Statsministern har här tidigare i debatten angivit skälen, varför detta påstående är oriktigt. Vårt uppträdande i socialiseringsfrågan är alls inte grundat på taktiska hänsyn. Med bästa vilja kunna vi emellertid inte fixera våra långsiktiga mål, eftersom vi ha en annan uppfattning om det historiska förloppet och eftersom det här är fråga om en organisk utveckling där vi inte kunna förutse vad som händer. Eftersom jag har ansvaret för den tekniska utgestaltningen av några av de projekt, som det här gäller, skall jag tillåta mig att ge ett kompletterande skäl, varför vi icke kunna ange det slutliga målet. Det skälet är helt enkelt, att vi ju icke, som man säger om oss, äro inställda på att socialisera för socialiseringens egen skull. Vad vi vilja, det är att höja produktiviteten och effektivisera näringslivet. Herr Ivar Anderson invänder visserligen, att den enda effektivisering han tror på är den som sker inom de enskilda företagen. Jag vill då påminna honom om att de viktigaste effektiviseringsuppgifterna inom det svenska näringslivet i dag icke gäller enstaka företag, utan hela industrien som sådan.

Vi vilja utreda dessa effektiviseringsproblem och vi vilja att dessa utredningar skola ske så förutsättningslöst, att man inte redan från början utsluter statsdrift såsom ett av de möjliga medlen att förverkliga effektiviseringssträvandena. Vi kunna naturligtvis redan från början säga, att vi därvidlag se litet olika på olika industrier. Vad beträffar möbelindustrien och möbel-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

handeln är det min personliga uppfattning att ett förstatligande icke är ett lämpligt alternativ, ehuru jag står fullkomligt öppen för en sådan åtgärd om en utredning eventuellt skulle visa, att det vore lämpligt att förstatliga möbelindustrin. I fråga om försäkringsbolagens verksamhet har vår inställning emellertid redan från början varit att där ligger tanken på ett förstatligande nära.

Tillåt mig att fortsätta den tradition, som statsministern har grundat här i dag, och läsa upp några rader ur direktiven för ett par av de utredningar, som det här är fråga om. Dessa citat göra nämligen fullt klart vad vi mena. I direktiven för utredningen om skoindustriens rationalisering förklara vi: »Utredningens allmänna syfte bör vara att söka finna den ur samhällsekonomisk synpunkt mest effektiva formen för skoindustriens och skohandelns organisation. Den ekonomiska effektiviteten skall härvid bedömas såväl från synpunkten av konsumenternas behov att erhålla goda skodon till lägsta möjliga pris som från löntagarnas intresse av stadigvarande heltidsarbete och rimliga arbetsförtjänster.» Vidare anföres det, att »skilda organisationsalternativ — statsocialistiska, kooperativa och privatkapitalistiska liksom även olika mellanformer — skola fördomsfritt och odoktrinärt prövas». Låt mig vidare anföra direktiven för den utredning som igångsatts för att undersöka frågan om stenindustriens rationalisering. Vi säga där: »Det får ankomma på utredningen att överväga, huruvida en erforderlig rationalisering bör genomföras genom förstatligande eller på annat sätt.» Och vidare: »Det viktiga är emellertid, att industrien ur samhällsekonomiska och sociala synpunkter blir mera effektivt organiserad än för närvarande.» Vad gäller försäkringsväsendet, lägga vi upp sju olika tänkbara alternativ, varav ett är totalt förstatligande och ett annat privat försäkringsverksamhet i samma former som för närvarande — däremellan finns ju en rad mellanformer — och vi utgå ifrån att utredningen skall vara förutsättningslös.

Orsaken till att vi inte kunna lämna besked om våra planer i socialiseringsfrågan i olika konkreta fall är att vi vilja stå ärliga och fullt fria till dessa utredningar. Vi lämna icke besked, förrän vi utrett sakerna. Varför står man på borgerligt håll — åtminstone i princip, mindre när man kommer till de särskilda frågorna — kritisk? Orsaken kan ju knappast vara att man på borgerligt håll är rädd för att sakligt och objektivt utreda effektiviseringsbehovet inom en industri. Jag måste säga, att om det skulle vara fallet är man mera defaitistisk vad den privata företagsamheten angår än jag för min del skulle vara. Det kan ju inte vara därför, att man anser att utredningar äro onödiga. Inom alla de industrier det här är fråga om och inom ett flertal andra, som så småningom komma att aktualiseras, finnes det bland sakkunniga personer, inklusive företagarna inom dessa industrier, en allmän klarhet om att det finns effektivitetsluckor att stoppa till. Dessutom, om jag ville ta kammarens tid i anspråk ytterligare, skulle jag kunna ge mycket goda exempel på hur dessa utredningar redan på kort sikt äro mycket lönande och hur redan den omständigheten, att man tar upp en industri till offentlig diskussion, gör att krafter sättas i gång inom den enskilda industrien som äro inriktade på rationalisering i en helt annan grad än förut.

Vad är det då man har emot dessa utredningar? Det kan knappast vara någonting annat än att man på borgerligt håll är doktrinär och överhuvud taget icke vill ha alternativet om statsdrift medtaget. Man vill ha förstatligandet uteslutet på förhand och utan utredning.

Låt mig sluta dessa anmärkningar till den kritik, som regeringspolitiken har fått på denna punkt, den s. k. socialiseringsfrågan, med att framhålla att det är den borgerliga oppositionen som föredragit att lägga tyngdpunkten

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

av den ekonomiska debatten på den s. k. socialiseringsfrågan. Den har därvid förutsatt att vi äro inriktade på en total socialisering, hux flux, innebärande tvångshushållning och frihetens förlust. Ur vår synpunkt ligger saken så till, att vi visserligen äro fullt beredda att försvara och vidaredriva den inställning, som man alltså överdriver på borgerligt håll i socialiseringsdebatten men som dock innebär, att vi vilja undersöka olika problemindustrier ur synpunkten av hur man skall rationalisera den och därvid icke ha socialiseringsalternativet uteslutet. Vi äro emellertid fullkomligt på det klara med att det icke är de enstaka förstatliganden av särskilda industriföretag eller industrigrenar, som det kan bli fråga om under de närmaste åren, som är det betydelsefulla i svensk socialdemokratisk ekonomisk politik för närvarande. Det betydelsefulla är vad vi vilja göra med *hela* industrien, oavsett om den är i statlig drift eller i enskild drift. Det betydelsefulla är den allmänna planhushållning för att upprätthålla full sysselsättning, vartill vi nu ha fått tämligen allmän anslutning från alla politiska partier. Det betydelsefulla är de strävanden, som ha satts i gång och som syfta till ekonomisk demokrati, till insyn i företagens finanser, till kontroll över monopolen o. s. v., på nytt saker där vi ha vunnit åtminstone principiellt mycket stor anslutning även från de borgerliga partierna. Det viktiga är med andra ord vad som genomföres med *hela* industrien och inte några särskilda socialiseringsaktioner.

Vi böra göra klart för oss, att oavsett om man förstatligar en industri här eller där, så sker det stora förändringar med hela industrien. En framstående företagare, som tidigare varit ledamot av riksdagen, disponent Gerard De Geer, påpekade t. ex. i en tidskriftsartikel för några månader sedan hur redan den omständigheten, att staten nu genom beskattningen tar en så väsentlig del av avkastningen och att arbetarna under de sista decennierna såsom part vid avtalsuppgörelserna ha kommit fram till ett medinflytande på lönebildningen, har betytt vad han med en viss överdrift kallar »avkastningens socialisering». Det ligger som sagt en viss överdrift i hans term, men det är måhända inte ur vägen att påpeka, att han dock där visar på en förändring, som tillsammans med många andra förändringar under inflytande av vår ekonomiska politik påverkar och förskjuter hela det ekonomiska systemet på ett mycket mera betydelsefullt sätt än enstaka förstatliganden.

Det förekom, om jag inte minns fel, i fjol en diskussion i andra kammaren, där en kommunistisk talare ville göra gällande att man inte bör tala om socialisering när man bara förstatligar en viss industri eller industrigren. Jag vill för min del bekänna att jag mer och mer har kommit till den uppfattningen, att det skulle vara i klarhetens intresse om vi talade endast om »förstatligande» när vi menade förstatligande i denna begränsade form. Då kunde man måhända spara termen »socialisering» till allt det viktiga som sker med hela industrien. Utan tvivel hålla vår industri och hela vårt näringsliv sedan länge på att förvandlas, inte långsamt, utan så fort att man kan märka det från år till år. Detta är en förvandling som, om man lägger reformistiska synpunkter på den ekonomiska politiken, mycket väl förtjänar den förnäma termen »socialisering».

Herr Anderson, Axel Ivar, erhöll ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag ber att få tacka handelsministern för hans svar på min fråga om vad som från regeringens sida åtgjordes för att skydda de svenska intressen som hotas av socialiseringsaktioner i olika länder.

Statsrådets svar innehöll bl. a. två punkter av väsentlig betydelse. Den ena var förklaringen, att regeringen icke ämnade delta i någon protestaktion mot sådana åtgärder. Handelsministern ansåg för sin del, att man måste hålla

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

på principen att varje land har rätt att styra och ställa inom sina gränser och sköta sina egna angelägenheter efter eget gottfinnande — däråt är ingenting att göra. Den andra punkten var, att svenska regeringen inte under några förhållanden komme att tillåta någon diskriminering av svenska intressen utan oavslutligen komme att kräva att Sverige jämställdes med andra stater och särskilt komme att hålla på detta när det gällde skadestånd. Han antydde också att regeringen var beredd att, om så behövdes, inleda direkta förhandlingar för att tillvarata de svenska intressena. Jag tror inte att svaret kan betecknas som fullt tillfredsställande med de reservationer som där förekommo, och jag vågar uttala den förvissningen — därvid kan jag använda statsrådets egna ord som motivering — att med understrykande av dessa företags betydelse inte bara ur ekonomisk synpunkt utan som utposter för svensk företagsamhet ute i världen borde det ligga svenska regeringen särskilt om hjärtat att bevara deras fristående ställning. Endast härigenom kunna de i fortsättningen spela den roll som de hittills ha spelat och som statsrådet själv så starkt betonat. Jag tror att om statsrådet och regeringen kunde se saken ur den synpunkten, skulle det verksamt bidra till att skingra den misstämning som statsrådet i dag har talat så mycket om.

Vad den senare delen av hans anförande beträffar, vill jag endast i korthet säga, att det förefaller mig som om det snarare borde ha adresserats till hans excellens herr statsministern än till herr Domö. Det kunde i varje fall tolkas som ett försök från herr Myrdals sida att i statsministerns deklARATION på förmiddagen inlägga en väsentligt vidare syftning i fråga om regeringspolitiken på det ekonomiska området än vad ordalagen i statsministerns anförande antydde.

Herr **Ewerlöf**: Herr talman! Innan jag går in på mitt egentliga ämne vill jag med anledning av vad som förekom här före middagsrasten såsom förutvarande medlem av samlingsregeringen uttryckligen förklara, att jag givetvis helt står för mitt medansvar i samlingsregeringens utlämningsbeslut i sammanhang med den tyska kapitulationen och att jag inte i något sammanhang har sökt rygga detta ansvar. Detta hindrar emellertid inte att jag som så många andra och, som det förefaller, även statsministern själv hyst den önskan, att det på grund av sedermera tillkomna omständigheter skulle varit möjligt att på verkställighetsstadiet åstadkomma modifikationer till förmån för de baltiska flyktingarna. Huruvida möjligheter härtill förelegat, har jag ansett regeringen ensam besitta tillräcklig överblick för att kunna bedöma.

I övrigt hade jag tänkt att, låt vara vid denna något sena timme, söka återföra diskussionen till sitt sammanhang med budgeten. Jag hade närmast tänkt göra några kommentarer till de ekonomiska perspektiv som de motsedda stora sociala reformerna öppna. Det har ju här tidigare från alla håll deklarerats en positiv inställning till dessa reformer, men om nu statsministern anser sig kunna uttrycka det i den formen, att vi egentligen bara behöva bekymra oss om hur vi ska ha det, ha vi å andra sidan inte ansett oss kunna underlåta att också intressera oss för frågan var vi ska ta det. Det blir således måhända olika uppfattning om omfattningen och takten med hänsyn till hur vi bedöma de ekonomiska resurser som stå till vårt förfogande. Jag vill dock särskilt betona att herr andre vice talmannen tycktes stå betydligt närmare en sådan modifierad uppfattning, då han uttalade att socialdemokraterna inte vilja vara med om en socialpolitik som verkar produktionshämmande, inte vilja ha en underbalanserad budget och inte vilja ha inflation.

Vad särskilt inflationen beträffar, ha vi alla klart för oss att varje sund hushållning måste vila på det fasta fundament som ett bevarat penningvärde

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

utgör, och det är väl i själva verket en av statsmakternas främsta uppgifter att sköta vår politik på ett sådant sätt att penningvärdet inte tar skada. En fortgående penningvärdesförsämring rubbar värdet av varje avtal och varje överenskommelse och drabbar, som här förut framhållits, särskilt hårt alla löntagare, pensionärer och småsparare. Bevarandet av pengarnas köpkraft utgör grundförutsättningen även för de sociala reformerna. Uppfylles inte det villkoret, förlorar t. ex. en höjning av folkpensionerna sin mening. Det är inte bara så, att pensionsförbättringen uppslukas av ökade levnadskostnader, utan därtill komma oöverskådliga följdverkningar för näringslivet i dess helhet och en allmän social oro. På samma sätt förhåller det sig med andra socialreformer och med den förbättring av lönerna som man vill genomföra. Tidigare under kristiden ingick det i statsmakternas beräkningar att penningvärdet skulle om inte helt så åtminstone ganska nära återföras till utgångsläget 1939. Jag erinrar om hur man i propagandan för försvarslånen framhöll, att allmänheten kunde räkna med att återfå sina satsade pengar i ett högre värde. Även det penningpolitiska programmet från våren 1944 utgick från pris- och lönestopp, och meningen var då att reallönerna åter skulle få stiga efter kriget, men denna ökning skulle huvudsakligen komma till stånd genom en sänkning av levnadskostnaderna. Det är beklagligt att denna föresats inte har kunnat fullföljas och att vi måste räkna med ett konserverande av hela den under kriget inträdda penningvärdesförsämringen.

På den enskilda arbetsmarknaden har inkomstnivån genom reallönestegringar numera förts tillbaka till i stort sett det läge det hade vid krigsutbrottet. I den mån de i allmän tjänst anställda inte fått följa med i denna utveckling, avses detta bliva tillrättat genom de föreslagna provisoriska löneförbättringarna för statstjänstemännen. Men det finns stora kategorier av pensionärer, försäkringstagare, småsparare och andra innehavare av penningfordringar, vilka få bära den tunga bördan av penningvärdesförsämringen utan utsikt till kompensation, en börda som är så mycket tyngre som penningvärdesförsämringen sammanfaller med en nedgång i räntan. Jag vill erinra mig att det vid en diskussion i Nationalekonomiska föreningen en gång anförts, att dessa fordringar tillsammans i 1939 års penningvärde kunde beräknas till 24 miljarder kronor. Det innebär att innehavarna av dessa penningfordringar i själva verket genom den penningvärdesförsämring som nu kan konstateras ha fått offra inte mindre än bortåt 8 miljarder. Det är en omständighet som man bör ha i minnet när man överväger ändrade grunder för förmögenhetsbeskattningen.

På löneområdet stå vi nu i stort sett inför fullbordade fakta. Många ovissa faktorer tala för att den genomförda eller föreslagna höjningen av inkomstnivån inte är utan sina risker. Ytterligare köpkrafttillskott, särskilt från det allmännas sida, kunna, om de äro av en mera betydande storleksordning, lätt rubba den labila jämvikt som möjligen kan sägas föreligga.

Det kan sägas att den nu framlagda statsverkspropositionen i och för sig inte skulle ge anledning till farhågor i detta hänseende. Statens inkomster och utgifter gå enligt denna ihop för nästa budgetår. Men detta är icke liktydigt med att faran för inflatoriska tendenser från statens utgiftspolitikens sida är undanröjd. Vid detta budgetårs ingång funnos stora reservationer kvar, vilkas ianspråktagande kan komma att betyda att de faktiska budgetutgifterna bli betydligt högre än de beräknade. Ett mycket stort antal anslagspunkter i det framlagda budgetförslaget äro preliminärt beräknade. Särpropositioner kunna komma att medföra en mycket betydande höjning av utgiftssumman i budgeten.

Även om de ekonomiska verkningarna av de behåddade socialreformerna komma att göra sig gällande först under följande år måste dock riksdagen

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

redan i år ta ställning till frågan om hur de skola finansieras. Finansministern har visserligen igångsatt flera utredningar, som skola klarlägga de ekonomiska möjligheterna för det sociala reformprogrammet, men de reella avgörandena i utgiftsfrågorna tyckas i stor utsträckning vara träffade innan dessa budgettekniska och finanspolitiska undersökningar och avvägningar slutförts.

Om man redan nu på grundval av föreliggande fakta och förhandsupplysningar skulle försöka bilda sig en uppfattning om läget på det statsfinansiella området, ter det sig i grova drag på följande sätt. En lång rad av förslag ha lagts fram utan egentligt organiskt sammanhang. De i dessa framställda önskemålen skulle innebära krav på statskassan till utomordentligt höga belopp. Det har sagts att socialbudgeten skulle växa med åtminstone 600 miljoner kronor om året. Härtill komma ytterligare förslag på några hundratals miljoner kronor under andra huvudtitlar till ändamål som äro mer eller mindre socialt betonade. Som ett totalt mått för utgiftsökningen har antytts en summa av omkring 1 miljard kronor. Om man till en början skärskådar möjligheterna att täcka dessa utgifter med verkliga statsinkomster, finner man att den nu framlagda statsverkspropositionen i realiteten innefattar en marginal på i runt tal 350 miljoner kronor, som emellertid för nästa budgetår uppslukas av temporära inkomstminskningar i samband med övergången till källskatt. Det förefaller ovisst huruvida någon annan mera betydande reserv finnes på budgetens inkomstsida.

Men bilden bör kompletteras med en undersökning av vilka sänkningar i andra statsutgifter än till sociala ändamål, som kunna tänkas ifrågakomma. Det har antytts att de subventioner och livsmedelsrabatter, som införts under kriget, skulle kunna avskaffas eller väsentligt reduceras. Så bör i varje fall ske i den mån reallönerna återställas till förkrigsnivån. Den övre gränsen för de besparingsmöjligheter, som här kunna tänkas föreligga, är omkring 260 miljoner kronor. Sammanlagt skulle man alltså få en marginal för sociala utgifter på omkring 600 miljoner kronor. Jag har med flit i detta sammanhang inte räknat med någon sänkning av försvarsutgifterna, då det är en fråga som tills vidare är beroende av försvarskommitténs arbete. Jag tillåter mig endast i det sammanhanget uttala den förhoppningen, att det skall visa sig möjligt att i fortsättningen i likhet med vad som skett under de senare åren hålla försvarsfrågan över partierna och att det inte skall bli fråga om att ännu en gång göra fjärde huvudtiteln till en budgetregulator. När jag nu kommer till dessa 600 miljoner kronor, är det emellertid att märka, att en sådan planering av socialbudgeten förutsätter en oförändrad skattenivå, i den mån skatteunderlaget icke automatiskt ökas. Allmän enighet torde emellertid råda därom, att den högsta punkt, till vilken skatterna uppdrivits under kriget, icke kan bibehållas. En planering av socialbudgeten bör för att vara en verklig välfärdspolitik icke utgå från nuvarande höga skatter.

Om jag summerar intrycken av möjligheterna att genom inkomstökningar respektive utgiftsminskningar bereda en marginal för sociala utgifter av den storleksordning, som sannolikt kommer i fråga, får jag tills vidare det allmänna intrycket att möjligheterna äro ganska begränsade.

I detta läge tycks den tanken ha uppkommit, att det går att täcka bristen i budgeten genom upplåning. Denna syn på frågan har lett till att man låtit undersöka, i vad mån det finns utgiftsmarginaler inte endast inom den egentliga statsbudgeten utan i samhällsekonomin i dess helhet. Denna frågeställning är uppenbarligen icke identisk med de frågor, som möta vid en finansiering i ordets traditionella bemärkelse.

För att belysa dessa problem har till finansplanen fogats en utomordentligt intressant framställning av envoyén Hammarskjöld, som tidigare flera talare

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ha berört. Däri anges i knapp och koncis form, hur förutsättningarna för en lånefinansiering växla allt efter det allmänna konjunkturläget. Riskerna för en lånefinansiering äro mindre, när det föreligger ett överskottssparande, d. v. s. när investeringsverksamhet, export och konsumtion inte taga alla tillgängliga penningmedel i anspråk. Då finns en marginal, som staten kan låna upp och sedan dela ut i form av anslag till sociala förmåner. Jag säger, att staten kan göra detta, men därmed är inte sagt, att detta är det ur samhällets synpunkt på långt sikt bästa utnyttjandet av överskottsmedlen. Men det är knappast denna fråga, som i detta sammanhang skall diskuteras. Jag vill endast konstatera, att i ett läge med delvis utnyttjade produktiva krafter och med förefintligt överskottssparande finns en faktisk möjlighet att utan inflationsrisker öka socialutgifterna genom statlig upplåning. Det bör dock framhållas, att denna sak i praktiken inte ställer sig så enkel. Den föreliggande överskottskapaciteten kanske ligger på helt andra områden än dem, mot vilka efterfrågan från socialutgifterna riktar sig.

Möjligheterna att låna för socialutgifter ligga helt annorlunda till, när det råder full sysselsättning, som nu är fallet, och då med andra ord praktiskt taget alla produktiva krafter äro hundraprocentigt tagna i anspråk. Vill man då låna utan att få en inflatorisk uppblåsning av köpkraften, måste man antingen inskränka vissa grenar av investeringarna eller också minska förbrukningen hos vissa samhällsgrupper eller av vissa slag av varor. Möjligheterna att inskränka konsumtionen finnas naturligtvis alltid, men där konsumtionsnivån är så pass jämn i olika samhällsskikt, som fallet är i vårt land, har man knappast någon annan väg att gå än att fortsätta med ransoneringar. Det är ett system, som man av penningpolitiska skäl tänker följa i England. I den Hammarskjöldska promemorian antydes utvägen som ett alternativ även här hemma. Är man beredd att beträda denna väg?

Den andra utvägen är att begränsa investeringarna. Dessa ha i nuvarande läge uppnått en knappast någonsin överträffad toppnivå. Grovt räknat föreställer jag mig, att de under innevarande år röra sig omkring tre miljarder kronor, varav omkring en miljard faller på statliga investeringar, en miljard på bostadsbyggande och en miljard på industriella investeringar. Här är överallt fråga om mycket angelägna uppgifter. Men de äro inte endast angelägna. De äro också av särskild betydelse ur konjunktursynpunkt. De omfattande investeringarna äro i själva verket en av huvudbetingelserna för den nuvarande fulla sysselsättningen. Investeringarna ha en förmåga att stimulera och hålla uppe konjunkturen, som är vida större än den som tillkommer produktionen av konsumtionsvaror; de kunna i detta hänseende bara jämföras med exporten. De belopp, som det kan bli fråga om att få in lånevägen för att täcka de sociala utgifterna och som alltså eventuellt skulle undanhållas folk, som vilja göra investeringar, äro av en storleksordning, som ingalunda kan negligeras ur konjunktursynpunkt. Jag kan som jämförelse erinra om att den svenska exporten mellan åren 1930 och 1932 sjönk med i runt tal 600 miljoner kronor. Det var denna exportminskning som framför allt gav upphov till den svåra krisen här i landet i början på 1930-talet. Om man nu vill minska investeringsverksamheten för att i stället öka socialutgifterna, som ju i själva verket äro utgifter för konsumtionsändamål, så betyder detta en genomgripande omställning av det svenska näringslivet, en omställning som skulle innebära ett kraftigt störningsmoment och i hög grad försvaga möjligheterna att genom investeringsverksamhet bygga upp en fortsatt välständsökning.

Det gäller främst för oss att anpassa vårt näringsliv så snabbt och så smidigt som möjligt efter de strukturförändringar som kriget medfört i världsekonomin. Vi böra på allt sätt medverka till återuppbyggnaden av världss-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

handeln. Ett livligare deltagande från Sveriges sida i det internationella varuutbytet har den största betydelse för åstadkommande av höjd nationalinkomst. Konjunkturinstitutet har i sin rapport påvisat, hur produktivitetens utveckling bromsats upp under krigsåren, och hänför denna stagnation till utrikeshandelns nedskärning och den omfördelning av produktionskrafterna i mindre produktiv riktning, som avspärrningen medfört. Vad som bar upp den svenska välståndsutvecklingen under 1930-talet var dels exporten, dels den samtidigt försiggående utbyggnaden av de inhemska industrierna. Om vi skola kunna hålla exporten i gång, måste vi sörja för att den svenska industrien ständigt står på toppen av effektivitet och konkurrenskraft. Men vi måste samtidigt sörja för goda produktionsbetingelser även för den inhemska industrien och de näringar överhuvud taget som producera för hemmamarknaden. En sådan politik är samtidigt den bästa försäkringen mot en fortgående försämring av penningvärdet och för möjligheten att bära upp sociala reformer.

Jag har, herr talman, velat göra dessa randanmärkningar i avvaktan på den ekonomiska utredning som ställts i utsikt. Först när denna utredning föreligger, är det ju möjligt att mera slutgiltigt bedöma dessa förhållanden, men jag har trott, att det skulle vara av värde, medan denna utredning pågår, att även synpunkter av det slag, som jag här har anfört, komma under beaktande. Vi få ju tillfälle att senare under riksdagen återkomma till dessa frågor. Jag ber att i detta sammanhang få uttala den förhoppningen, att förslagen inte måtte komma på riksdagens bord vid en sådan sen tidpunkt, att det inte blir för riksdagen möjligt att ägna dem den omsorgsfulla prövning, som deras utomordentliga vikt onekligen kräver.

Herr Branting: Herr talman! I trontalet konstaterades ju, att fränsett höstriksdagen är det första gången vi nu samlas efter krigsslutet. Man borde då kanske kunna ägna några ord inte bara till en kommentar över statsverkspropositionen utan också till en återblick och ett eftersinnande. Det svenska folket är ju säkerligen inte så fantasilöst eller så *trivialt*, för att använda ett uttryck av Sigurd Hoel häromdagen i en artikel, att det kan gå ut ur krigsperioden oberört av vad som har varit och med ett sinnelag, som om ingenting hade hänt. Upplevelserna under dessa år måste väl på något sätt komma till uttryck.

Jag vill i detta sammanhang endast beröra ett par ting. Först och främst vill jag säga, att kriget ju tvang alla folk att verkligen bli fullt och klart medvetna om hur mycket friheten betyder, både den yttre nationella och den inre demokratiska. Att frihetskänslan hade så djupa rötter, att hotet mot den överallt kunde uppväcka sådana oerhörda krafter, var ju en väldig upplevelse. Det var en erfarenhet av stor räckvidd, naturligtvis inte bara för oss utan för alla folk. Men vad blir då kvar och bestående av den upplevelsen? Vi ha nu som alltid två verkligheter att räkna med, en yttre materiell och en inre psykologisk. Europa ligger i ruiner, och på jättelika områden härska kaos, hunger, laglöshet, sedernas upplösning och värnlöshet mot kolden. Det är självklart att återuppbyggnaden under många år framåt måste bli den allt överskuggande uppgiften. Även vad beträffar Sverige, som ju för utlänningarna ter sig som ett idealland, dominera nu strävandena att höja levnadsstandarderna. Men lägg märke till att *framför* dessa krav står ändå överallt — också i de mest förödda länder — den politiska frågan, hur folket för framtiden skall åt sig kunna bevara friheten. Utan den har man överallt känt att det inte är möjligt att fortsätta. Livsförnödenheter och bostäder äro skriande nödvändiga, men det är ändå uppenbart, att framför allt sådant står omsorgen om den frihet för vilken folken ha offrat så mycket. Men vad är

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

det för frihet? Förlåt mig, herr talman, att jag råkar rätt ned i den dagspolitiska diskussionen, men det är verkligen *inte* den frihet, som kallas för företagarfrihet, som svenska folket och alla andra folk i Europa under den här tiden ha känt såsom ett omistligt värde. Nej, det är en folklig frihet, det är rätten att styra sig själv, som det har gällt. Det är demokratin, man vill ha, den fulla och genomförda demokratin. Det är de stora folklagrens avsky för despotiskt tryck ovanifrån, som överallt har drivit till aktion.

Jag frågade en gång i våras en gammal vän till mig, en mycket klok, livserfaren och högtstående kvinna, som från sin avlägsna ungdom har följt och studerat den europeiska arbetarrörelsen: »Vad är nu det väsentliga? Vad bör man nu efter detta krig se såsom det stora önskvärda och möjliga?» Svaret blev efter en stund: »Det viktiga är nu att arbetarklassen i alla länder försöker att *behålla* det inflytande över sina nationers liv som den nu har, så att den kan ta vara på sina möjligheter att säkerställa friheten och freden.»

Men det var också en annan sak som krigstiden visade oss och som vi knappast anade förut, och det var avgrunden i människan själv, de destruktiva element som råka i rörelse, när vi släppa det väsentliga i vår civilisation, alltså humaniteten och den allmänmänskliga solidariteten. Det var och är alltså nazismens fundamentala förbrytelse, att den ville bryta ned dessa grundpelare och också på sätt och vis drog hela mänskligheten med sig, åtminstone ett stycke, genom att tvinga fram det mest omänskliga av alla krig och genom att väcka till liv en internationell misstro och ett rashat, som icke har kunnat besegras av någon atombomb. En så förhårdad, desillusionerad, andligen misshandlad och arm efterkrigsgeneration som vår har väl aldrig funnits. Men å andra sidan borde väl aldrig en generation av överlevande ha så klart sett, att fred hädanefter är nödvändig och att en human civilisation, på basis av samarbete mellan alla folk, är nödvändig, för att inte hela byggnaden skall rasa.

Jag går över, herr talman, till att yttra några ord om mindre allmänna företeelser. Närmast tar jag till utgångspunkt trontalet, i fråga om vilket det ju har observerats, att man definitivt har strukit frasen om att rikets förhållande till främmande makter är gott. Herr utrikesministern lovade ju på sin tid att hans kontakt med riksdagen skulle bli livligare och öppnare än förut, under hr Günthers tid. På det sättet skola vi väl få innehållsrikare besked om rikets förhållande till främmande makter. Den ofta halvsanna frasen om att rikets förhållande till främmande makter är gott, i de forna trontalen, må alltså gå all världens väg.

Det nuvarande internationella läget är ju för övrigt så komplicerat och invecklat, att det icke kan beskrivas med ett ord. Vi — liksom alla stater — äro ju mer än någonsin beroende av ett internationellt samarbete. Alla klarseende, ansvarsmedvetna människor med god vilja förstå, att lösningen av efterkrigstidens invecklade problem kräver samarbete och ömsesidig förståelse, inte minst mellan stormakterna. Det var ju en lättnad för hela världen, när den delvis misslyckade utrikesministerkonferensen i London omsider följdes av Moskva-mötet, som betydde ett så viktigt steg framåt för upplärande av det internationella läget. Just nu läsa vi i tidningarna om Förenta nationernas första församling, som håller på att organisera sig. Jag skall inte gå in närmare på det ämnet, som här har berörts av andra. Jag vill bara uttrycka den mening, att det nu i stort sett finns anledning till *optimism*. Det ljusnar — visserligen långsamt och tveksamt — men ändå!

Vi ha självklart inte glömt, hur det gick med Nationernas förbund! Men hellre än att nu ge luft åt en envis och småskuren misstro mot framtiden vill åtminstone jag framhålla den nästan patetiska storheten i detta förnyade för-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
sök till internationell samverkan, trots det föregående misslyckandet. Men ändå komma vi inte förbi, att det här föreligger svårigheter, ja, till och med faror. Det är uppenbart, att alltså mycket starka reaktionära krafter äro i verksamhet. Mitt under själva konsolideringen av goda internationella relationer förklarar man tendenser av rakt motsatt innebörd och motsatta syften. Det deklarerar nu överallt, att man vill ha vänskap och gott förhållande till andra makter. Gott och väl! Men det hindrar naturligtvis inte, att vänskapsförhållandena kunna varieras och moduleras. I London omhuldas en speciell vänskapskombination, som i och för sig är helt naturlig och som för all del *icke* får kallas för ett *västblock*. I öster bilda Sovjetunionen och en rad av dess grannar ett naturligt brödralag, och här i Norden knyta vi liksom självfallet ytterligare förbindelser med våra grannar och utveckla vårt dansk-norska samarbete. Ingenting kan ju i och för sig vara mera legitimt. Något *nordblock* bör man inte tala om. *Men om* nu detta icke-existerande nordblock skall alltmera gravitera mot det icke-existerande västblocket, eller lyckas hålla balansen mellan öst och väst — det blir ändå i realiteten den stora frågan, för oss.

Herr Ivar Anderson lanserade före middagen den idén, att regeringen genom, som han sade, ett klart avståndstagande från varje deltagande i ett ryssfientligt block skulle kunna vinna någonting i baltfrågan. Oavsett den enligt min mening något egendomliga kombinationen mellan helt inkommensurabla spörsmål vill jag erinra herr Ivar Anderson om att regeringen redan ett flertal gånger har givit det fasta och självklara beskedet, att vi naturligtvis inte vilja vara med i något sådant block. Men jag återkommer ändå till dessa spörsmål, trots herr utrikesministerns interpellationssvar i december och andra formella deklARATIONER, och jag skall förklara skälet därtill. Det förefaller mig, herr talman, som om vi skulle kunna diskutera dessa verkligen mycket viktiga angelägenheter med ett något större realitetssinne än som vanligen sker. Vad skall det tjäna till att på detta område leka blindbock? Finns det något värre för en stat än att liksom under ytan så småningom glida in i en viss politisk situation, som kanske ingen klart har velat, med påföljd att folket en vacker dag vaknar upp och bara kan konstatera: »Ja, nu är vi här», såsom det t. ex. hände med finska folket? Det var för resten ingalunda en vacker dag som det plötsligen blev på det klara med, att Finland trots alla neutralitetsdeklARATIONER faktiskt hade glidit in mellan den tyska bläckfiskens armar och inte kunde komma loss! I liknande lägen talar man gärna om ett »tvångsläge». Men man skall se upp från början, medan man ännu har sin fulla handlingsfrihet — då råkar man inte in i några tvångslägen.

I den internationella politiken finns ju ingenting bestående. Vad som är klart den ena veckan är inte lika klart den andra. Det förekommer varje dag små omärkliga förskjutningar, som till sist konstituera påtagliga och obestridda förändringar i staternas inbördes förhållande. I det statliga utvecklingsförloppet går det inte till på det sättet, att respektive regeringar en viss dag sätta sig ned och fatta ett avgörande beslut, som för landet in i en viss avgörande kombination. Det går snarare till på det sättet, att hundratals, kanske tusentals smärre avgöranden komma till stånd på alla möjliga områden — ekonomiska, handelspolitiska, finansiella, industriella, journalistiska, kommunikationstekniska o. s. v. — och så småningom föra dessa i och för sig obetydliga avgöranden med sig, att ett nät faktiskt har knutits av tusen fina trådar, och i det sitter staten fast med hela sin politik! Så *kan* det gå till, omedvetet för folket, omedvetet för riksdagen och nästan för regeringen själv. Svenska regeringen och herr utrikesministern, vars ärliga vilja och

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

skicklighet jag givetvis ger allt erkännande, ha verkligen ett mycket stort ansvar under den vanskliga och kameleontiskt skiftande period, som nu har inlett. Det gäller att oavlätligen se till att den *faktiska* kursen för Sverige blir den, som officiellt har avsetts och deklarerats, alltså en fri linje mellan de stora maktgrupperingarna.

Vad vi önska är ju i möjligaste mån en självständig svensk politik. Det är sålunda inte alldeles klart, enligt mitt sätt att se, att man i alla möjliga internationella sammanhang skall återfinna Sverige t. ex. bakom den engelska ståndpunkten. Det hade verkligen varit intressant att se, hur vi skulle ha röstat, om vi nu hade varit med i FN, när det gällde herrar Spaak och Lie! Men för att ta ett mera konkret exempel: observera den spanska frågan! Varför behöva vi skenbarligen plagiera den utomordentliga återhållsamhet, som labourregeringen av något skäl lägger i dagen i förhållande till Franco? Jag tror mig kunna försäkra herr Undén, att den absoluta majoriteten av den arbetarklass, på vilken den nuvarande regeringen stöder sig, skulle med glädje och stolthet se, om han i den saken lät höra ett fritt och skarpt ord, så som t. ex. en gång Sveriges representant i Nationernas förbund sade ifrån mot Mussolini när det gällde Korfu. Det väckte genklang i hela den demokratiska världen, och så skulle också nu en liknande frimodig förklaring av Sveriges välkände, orubbligt demokratiska utrikesminister vinna allmän genklang.

Jag tog upp den spanska frågan därför att den är ett led i en allmän synpunkt, nämligen *den*, att vi måste bekämpa nazismen och fascismen var den visar sig, internationellt eller inom egna gränser. Vi kunna där knyta an till vad som gäller om synpunkterna på friheten och humaniteten. Vi sluppo vara med i kriget, vi sluppo bära offer för hitlerväldets krossande, fastän det också hotade oss till livet. Men nu efteråt, vid slutlikvideringen, böra vi väl inte draga oss undan. Vi kunna, och vi böra enligt mitt sätt att se, stödja det demokratiska uppbyggnadsarbetet *inte bara* med humanitär hjälpverksamhet, utan också på det politiska planet.

Jag skall inte, så sent som det har blivit, taga upp hela kapitlet om utrensningen av nazismen här hemma, ehuru jag anser det som min plikt att påminna om att en sådan utrensning har krävts och alltjämt kräves av en rad stora socialdemokratiska arbetarorganisationer, bl. a. av Stockholms arbetarkommun. Det har verkligen på sista tiden förefallit som om denna fråga på vissa områden rört sig något, jag tror för övrigt även genom regeringens försorg. Vissa utomordentligt skandalösa förhållanden inom polisen ha omsider blottats men, mina herrar, vad det har dröjt länge! När faran var som störst hördes ingenting. Då fingo vederbörande hållas. Den fråga som nu hela svenska folket gör sig inför Nordhaffären och andra sådana ting är naturligtvis den: fanns det nazister och dylika bara i de lägsta graderna? Mannen på gatan, som ju inte har respekt för någonting, inbillar sig, att om man skulle rycka i trådarna ordentligt, skulle man få se mycket stora sprattelgubbar börja dansa. Svårigheten härvidlag är väl den, som är välkänd i alla gamla fina ämbetsmannastater: omsorgen om den högre byråkatiens prestige. Det naturliga kamaraderiet inom de ledande skikten medför, att hela utrensningskravet på många håll förefaller olustigt. Det kan man förstå. Många sansade och för all del också ärliga demokrater i detta land mena ju också, att det är bättre att låta de högst uppsatta nazisterna falla för pensionsstrecket än på ett mindre honorabelt sätt. Så har ju skett redan i en del uppmärksammade fall. Men jag undrar om inte detta är en ganska malplacerad tolerans, en ganska demoraliserande humanitet. Man skulle vilja se tillämpad mot nazisterna något av den hårdhänthet, som under lång tid visades mot *vänster*, t. ex. mot den kategori som kallas f. d. spanienkämpar och som sannerligen har fått känna

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

på att de levat, den här tiden, eller mot åtskilliga norska patrioter, även högt uppsatta sådana.

Herr talman! Jag har bara med dessa »vänligt pådrivande» reflexioner velat ge uttryck åt en opinion på arbetarhåll, som naturligtvis står mycket fast bakom den socialdemokratiska regeringen, när den nu går att inleda en så betydelsefull reformepok. Det är ju här fråga om en gammal historia. Den opinion jag syftar på har ända sedan år 1933 med all kraft, i alla möjliga sammanhang, bekämpat nazismen och faseismen och försökt klargöra dess farlighet och dess kriminella hänsynslöshet, länge för döva öron och ofta mött med överlägsenhet och misstro — inte minst sådant demokratiskt håll där man alltid tror sig förstå bättre. Det är för oss inte alls någon överraskning, att det alltjämt finns starka och farliga nazistiska krafter kvar både här och i många andra länder. Regeringen fick, efter vad jag tror till sin egen förvåning, en aning om den verkliga situationen under balthysteriens dagar. Den kan vara fullkomligt övertygad om att när den går att förverkliga sitt stora efterkrigsprogram — när det nu blir — skall den oupphörligt få röna vilka starka förankringar nazismen har här i landet, vilka goda, mäktiga förbindelser, vilka illfundiga propagandametoder — enligt doktor Göbbels recept — som nazismen tillämpar för att förgifta och förvillan folkopinionen. Det är för att bespara regeringen många bekymmer och lömska angrepp, och det är framför allt för att vägen skall röjas för det stora framtidsarbetet, som vi önska en bestämd och effektiv politik mot de reaktionära krafterna, en genomgående demokratisering inom polisen, militären, ämbetsmannavärlden, lärarkåren, domarkåren, prästerskapet. Den i Sverige aldrig besegrade nazismen har nu gått under jorden, av begripliga skäl, men den finns ändå kvar litet varstans — som man sade förr i världen: kring tronen, altaret och penningpåsen! Den utgör alltjämt både en inrikespolitisk och en utrikespolitisk fara.

Detta var, herr talman, vad jag till sist ville framhålla. Sedan den saken är klar kan man ju lättare taga upp den sakliga diskussionen med den anständiga borgerliga oppositionen.

Herr Wistrand: Herr talman! Den offentliga debatten har ju här sedan lång tid tillbaka präglats av diskussionen om planhushållning eller icke planhushållning, och näringslivet har vid olika tillfällen blivit utmålat såsom planlöst arbetande. I dag tillfrågades hans excellens statsministern om vilket planhushållningsprogram regeringen själv hade, och hans excellens svarade, att det bestod i att man fick pröva sig fram från fall till fall. Jag måste för min del säga, att som planhushållningsprogram verkar det på mig anspråkslöst.

Det låter bestickande ofarligt när man säger, att vi få pröva oss fram från fall till fall, men i grund och botten kanske det ändå inte är så ofarligt. Det beror alldeles på vem som skall handha denna statliga planering. Skulle det till exempel komma att inträffa, att denna statliga planering huvudsakligen bedreves av ett organ, som vore kännetecknat mer av ett intellekt, som är fantasifullt och lekande, kanske också i vissa hänseenden lysande, men som dominerades mindre av ordnade än av ordnande tankegångar, skulle vi stå inför ganska stora faror.

Man kan ju inte handha en sådan prövning, som statsministern talade om, på det viset att man så att säga på försök sticker in en sond i samhällskroppen och sedan helt enkelt drar ut den, om det befinner sig att det gör ont. Det ligger inte så enkelt till när det gäller att göra förstatliganden och nationaliseringar. Om den genomförda socialiseringen visar sig skadlig, är det inte lika lätt att återföra vederbörande näringsgren till det enskilda näringslivet.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Man får sålunda vara mycket försiktig även vid detta prövande från fall till fall.

Men, herr talman, det var inte huvudsakligen detta jag ville uppehålla mig vid, utan det var en annan sak, som också aktualiserades genom ett yttrande av hans excellens statsministern. Han sade, att det kan framkomma anspråk på sociala reformer av den angelägenhetsgrad, att skattebetalarna få vänta på den nedsättning i skatterna, som svenska folket i dessa dagar, jag vågar säga, intensivt har gjort sig förhoppningar om att få emotse. Det är så i det politiska spel, som föres partierna emellan inom Sveriges politiska liv, att en faktor regelbundet får sitta emellan, nämligen skattebetalarna. Skattebetalaren har i det spelet tilldelats bondens roll; han är gjord att offras upp. Efter de upplysningar vi under hand — visst inte i budgeten — ha fått, är det ingen tvekan om att de förslag till utgifter, som man kommer att förelägga den svenska riksdagen, icke kunnat kombineras med någon skattelättnad.

Jag vet, och har hört det många gånger vid offentliga diskussioner och på annat sätt, att man inom den skola, som finansministern och även handelsministern tillhöra, betraktar skattebelastningen som någonting högst relativt. Det är bara en fråga om vad man har kunnat få medborgarna att vänja sig vid, heter det. Man hör åtskilligt knorr från folket i övergångarna, när skatterna höjas, men det är en övergående företeelse, som man kan ta med ro; så småningom vänjer man allmänheten vid att betala mer och mer och mer. Jag tror för min del, att hela denna föreställning är grundfalsk och att den innebär en undervärdering av skattebetalarnas intelligens. En skattebetalare kan, vilket skikt i samhället han än tillhör, åtminstone med någon hjälp ganska lätt räkna ut vad han skulle kunna åstadkomma i fråga om trygghet och förbättrad standard för sig och de sina, om inte staten så girigt grepe efter hans inkomster. Också han har rätt, vågar jag säga, att bli skyddad mot överansträngning, och han har särskild rätt till det, just därför att hans överansträngning är det ödesdigraste av allt. Sviktat han, då sviktat också allt annat.

Nu framföres ett stort socialt reformprogram, vilket skulle tynga folkets skattekraft till det yttersta. Men vem i denna församling eller annorstädes kan på allvar stå upp och säga, att man missunnar våra åldringar bättre pensioner, våra sjuka större trygghet och en bättre omvårdnad eller våra skolbarn en tillfredsställande näring? Det kan ingen och vill ingen göra.

Men striden gäller inte heller detta, såsom redan många gånger under denna debatt har betonats, utan vad det gäller är att rätt bedöma vår förmåga att nu, omedelbart och i ett sammanhang — för att begagna ett på sin tid ryktbart uttryck — lösa hela vår sociala fråga med alla de ekonomiska konsekvenser det medför. Jag tror att det vore lyckligare, om man ginge försiktigare och långsammare fram, lyckligare även ur den sorgfälliga beredningens synpunkt. Som det nu är, ha förslagen inte hunnit mer än lämna socialvårdskommittén, innan de skickas ut på de mest snabba remisser till våra kommunala församlingar och andra myndigheter. På fjorton dagar eller tre veckor skola dessa fabricera färdiga, genontänkta och kritiska utlåtanden i frågor av den mest invecklade sociala och ekonomiska innebörd.

Jag vågar också fråga, om brådskan ur inre synpunkt är nödvändig. Hur många deputationer från alla Europas länder och även från många utomeuropeiska länder ha vi inte mottagit här i vårt land, vilka sedan ha hemsänt beundrande rapporter om vårt socialväsen? Jag vill därvid ingalunda ha sagt, att allt här är så bra som det kunde vara, men detta visar dock, att förhållandena internationellt sett måste te sig relativt tillfredsställande. Ibland har det dessutom synt mig, som om lovorden även bort riktas till andra än

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

de ivrigaste s. k. socialarbetarna, nämligen till de svenska företagare och den skickliga arbetarstam, som genom näringslivets starka utveckling skapat förutsättningarna för den socialpolitiska expansionen. Utan den ekonomiska utvecklingen hade allt varit lika grått och fattigt, även om vi haft den mest fulländade sociallagstiftning.

Det ekonomiska livet har sina egna lagar. Brandskattas det för hårt, glider hela underlaget för socialpolitiken undan. Ingen stat har blomstrat, om en tryckande skatteböroda lagts på folket, och ingen socialpolitik kan heller göra det. Det är därför en klar och berättigad fordran, att riksdagen verkligen utan dröjsmål får veta vilka förslag till utgifter som detta år komma att föreläggas oss och vilka skattekrav man i anledning därav ställer på medborgarna. Det går i längden inte att behandla utgifterna fristående. De måste inordnas i det ekonomiska sammanhanget, så mycket mer som det ingalunda är uteslutet att vi om ett par år återigen komma att stå inför en stor arbetslöshet och därmed få ett alldeles extra svårbemästrat socialt problem att lösa, ett problem, som det inte råder någon som helst meningsskiljaktighet om att det måste behandlas med det största allvar.

Frågan hur dessa utgifter skola finansieras måste ge anledning till synnerlig oro. Denna oro blir lika stor vare sig man, som finansministern gjorde i sitt radiotal om budgeten, leker med tanken på skärpta skatter eller man, som statsministern helt nyligen i ett offentligt anförande, framkastar tanken på att genom lån täcka en budgetbrist. Skall lånevägen anlitas i en tid av så fullständig sysselsättning för näringslivet som den nuvarande, kunna vi i fortsättningen aldrig vänta balanserade budgeter. Men de regelbundet obalanserade budgeterna bruka ha penningförsämringen, inflationen, till sin obehagliga följeslagare. Som det har sagts redan förut här i kväll, är det att bygga på lösan sand, om man vill grunda en social trygghet på ett vacklande penningvärde.

Frånvaron av verkliga hållpunkter och klara linjer i utformningen av den budget, som nu skall remitteras för behandling, låter alla diskussioner till trots ana, att man i själva verket saknar ett fast grepp om hela det ekonomiska och sociala sammanhanget. Den ger. vägar jag säga, ett förvirrande intryck av att vi på något sätt äro på glid. Samtidigt som det talas om planering, förstatligande och socialisering, röjer man oförmåga, eller möjligen ovilja, att redovisa medlen för genomförande av det utgiftsprogram, som ställas i utsikt. Man förutsätter, att man skall kunna skapa social trygghet med anlåtande av medel, som avgjort försvåra för den enskilde att skaffa sig sin egen trygghet, eller genom att äventyra det, som är det viktigaste av allt att bevara, nämligen penningvärdet.

Man får som sagt en olustig känsla av att vi äro på drift. Ju mer vi tala om planering, desto mer tyckas vi drivas ut i planlöshet beträffande det väsentliga, ju mer vi tala om tryggheten, desto mer drivas vi ut i otrygghet beträffande det väsentliga.

Herr Nerman: Herr talman! Vid en första granskning av de olika huvudtitlarna i den föreliggande Kungl. Maj:ts proposition nr 1 finner jag beträffande första huvudtiteln ingenting av budgetnatur att erinra mot. Jag har tidigare i kammaren tillåtit mig motionera om någon modernisering av huvudtiteln — inte för republik utan bara för något större demokratisk jämlikhet och budgetär enhetlighet — då jag föreslog slopande av kungahusets skatte- och tullfrihet. Men den reformen var tydligen inte mogen med riksdagens dåvarande sammansättning och är det förmodligen inte heller med den nuvarande. Jag skall därför nöja mig med att till första huvudtiteln uttala en för-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

hoppning av politisk och konstitutionell art: att det parlamentariska styrelsesättet — under krigsåren i någon mån tummat genom vissa ingripanden i utrikespolitiken, givetvis gjorda med regeringens stöd men icke förenliga med regeringsformens § 11 — kommer att återställas och att svensk utrikespolitik hädanefter strikt kommer att bokföras under tredje huvudtiteln.

I andra huvudtiteln ser jag heller ingenting att påtala såvitt det gäller budgeten, men här finns anledning att med tillfredsställelse nämna en åtgärd från i följd av samlingsregeringens justitieminister. Under de svarta åren, då vi hade en nyordnad svensk lagstiftning i strafflagens 8 kap. § 14 a, dömdes nämligen av svenska domstolar ett rätt stort antal norska och andra patrioter till fängelse för att de gävo sin egen lagliga demokratiska regering underrättelser om fiendens förehavanden, således inte alls om svenska förhållanden, och därmed följde, att så straffade personer, när de sedermera utvisades, inte vidare fingo komma in här i landet, och gjorde de det, skulle de gripas och ytterligare straffas. Detta gällde alltså patrioter, ofta utomordentligt värdefulla människor, som bara hade gjort vad vi alla i deras situation borde göra. Det var en ytterst pinsam historia, att sådana människor, om de sökte återvända hit, skulle häktas och ytterligare straffas. Jag har nu privat erfarit, att förbudet i samtliga sådana fall — där det alltså inte gällde kriminella handlingar, ty då är det ju en annan sak — numera har upphävts. Detta är glädjande och innebär ett erkännande av att orätt har begåtts. Men det borde ha skett med större offentlighet och med ett officiellt beklagande av vad som har förekommit. Det är inte ur vägen, att även regeringar be om ursäkt. Också regeringar kunna begå fel. Det borde kanske även övervägas, om inte gottgörelse må lämnas dessa patrioter — och väl också svenskar — som ha åsamkats lidanden och förluster genom det officiella Sveriges nyordningsåtgärder i de svarta åren.

Om tredje huvudtiteln, utrikespolitiken, hade det varit intressantare att yttra sig i remissdebatten år 1941. Nu lönar det sig inte att gräva i trista antecedentia från en tid, då det officiellt var oss som svenskar likgiltigt, vilkendera sidan som segrade i kriget. Man kan nu från den dåtida oppositionens sida med tillfredsställelse konstatera, att regeringen i dag är tveklöst på samma sida, och hoppas, att den friska atlantvinden håller i sig, när det nu i alla fall inte visade sig vara likgiltigt, vem som vann. Sverige har officiellt anpassat sig ännu en gång, nu åt den segrande antinazistiska sidan.

Men det må vara tillåtet att i all blygsamhet och med all tillbörlig förståelse för utrikespolitikens svårigheter och för den försiktighet, som särskilt en liten stat måste iakttaga, uttala förhoppningen att den nya anpassningen inte blir så stark som den gamla, utan att Sverige upprätthåller sin suveränitet åt alla håll, mot imperialism av alla slag. Tyvärr finns det alltjämt imperialistiska drag på flera håll, tyvärr också från svenskt håll alltjämt en viss böjelse för makten, nu i annat väderstreck.

Jag har tillåtit mig använda termen »anpassning», då statsministern i dag själv i en hithörande fråga har använt ordet »medgivande».

Om Sverige nu får tillfälle att delta i det nya folkförbundet, bör det helhjärtat överge sin gamla isolationism och visa att det, för att erinra om ett äldre auktoritativt uttalande, inte står med surmulen uppsyn vid sidan av världshändelsernas gång. Och i det folkförbundet bör vårt land medverka genom aktiva demokrater och internationalister, inte genom politiskt likgiltiga yrkesdiplomater. Det bör till exempel vara folk, som hårt håller på tryckfrihet och dylik demokrati, som det är dåligt ställt med här och var.

Ytterligare vill jag livligt instämma med herr Branting i att Sverige bör gå i spetsen och inte hänga efter i kön vid aktionen mot det Spanien, som hela

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tiden har levat och verkat i intimt samråd med de nu störtade våldsregimerna och alltjämt är en folkfientlig diktatur.

Fjärde huvudtiteln, försvaret, bibehålles alltjämt på en svindlande höjd. Man undrar här och var, om det inte hade varit möjligt att redan nu, även under ett valår, börja den sänkning av något större mått, som blir nödvändig om vi skola kunna bekosta det grundläggande sociala försvaret, de stora nu planerade sociala reformerna, som ju främst bygga upp ett folks försvarsvilja. Det är nog en allmän uppfattning bland folk som legat i beredskapen, att det kunde hushållas bättre här och var i det militära.

I samband med den huvudtiteln vill jag också uttala glädje över att regeringen, sent men dock, har hjälpt våra skandinaviska broderland i deras frihetskamp, även illegalt, med rena neutralitetsbrott. Det känns för oss, som inte voro så väl sedda för vår samverkan med grannfolken, upplyftande att befinna sig i så gott sällskap, om också bara i slutakten. Alldeles särskilt glädjande är, att det militära samarbetet med Norge fortsätter, att försvarsministern numera förstår demokratiens »ambition att skapa ett bättre Europa» och att Sverige har tagit emot norska pojkar till officersutbildning i Uppsala.

Jag är — liksom herr Branting — emot inbördes fientliga blockbildningar. Men något av blockbildning pågår ju utan hämningar i öster. Och att vi hålla det intimaste samband med våra skandinaviska grannar, främst Norge, bör vara fullkomligt självklart. Det kan under inga omständigheter tänkas, att Norge och Sverige rusta mot varandra, och det är — den kände norske patrioten doktor Johan Scharffenberg har nyss påpekat det — fullt naturligt att Sverige och Norge ha samma sorts krut, samma vapentyper och samordning i den militära ledningen. Vi behöva visst inte likrikta oss med Norge. Samarbetet beror också på norrmännen. Men ett synes mig absolut ofrånkomligt: det måste vara vår främsta utrikespolitiska strävan att vidmakthålla det bästa broderliga förhållande på denna halvö i dag, i morgon och så länge halvön består.

När det gäller femte huvudtiteln, socialdepartementet, är att hälsa med tacksamhet regeringens stora initiativ till sociala reformer, som nu börja komma inför riksdagen. Men under denna huvudtitel finns också en avdelning E, Polisväsendet. Även detta blir ju längre fram föremål för specialbehandling, men kan inte helt förbigås i dag. Det går tyvärr inte att förneka, att i den i stort lojala ordningsmakten här i landet under de sista svarta åren — och givetvis under intrycket av regeringens allmänna politik söderut — har blomstrat upp en mycket farlig naziflora. Den Hasselrotska utredningen 1942—1943 visade, att av undersökta polismän 14 procent voro påverkade av nazitendenser. Gestapandan har ju utvecklat sig betänkligt och till och med, som avslöjanden i dagarna ha visat, trängt in i det högsta familjelivet. Med all sympati för den regeringsmedlem, som under den svåraste tiden hade ansvaret för svensk ordningsmakt, måste man tyvärr säga, att här sköttes den demokratiska renhållningen, som det heter, »med farmors hand».

Det tog överhuvud lång tid — rätt lång tid efter El Alamein — innan man ingrep mot en del klart kriminella, antidemokratiska sammanslutningar. Jag kan nöja mig med ett exempel. Med klar adress utpekade jag i den tidning jag utger redan år 1940 något som hette Bruna gardet. Först år 1945 togo myndigheterna på allvar itu med ligan, vars huvudman fick fem års straffarbete för mycket samhällsfarliga brott. År 1940 hade polisen tyvärr mera intresse för att mota oss, som sökte avslöja Hitlers agenter. Nu är det väl bättre i ordningsmakten, men är den ännu en presentabel demokratiens ordningsmakt?

Om sjätte och sjunde huvudtitlarna har jag ingenting att andra, däremot litet om åttonde. Kulturbudgeten är numera åter bättre tillgodosedd än under krigsåren. Men ännu är kulturen styvbarnet. Anslaget till populärvetenskapliga

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

föreläsningar, som sänktes starkt under kriget, har visserligen höjts något men ligger ännu 24 500 kronor lägre än år 1939 — valutans försämring oberäknad — index är 154. Upplysningsverksamheten för folknykterhet har ännu ett stycke kvar tills det år 1939 års anslag, valutaförsämringens 54 % icke inräknade. Statens författaranslag likaså. Våra fattigare, mindre grannland ha dubbelt så stora författaranslag.

Alltjämt har man i staternas budget en benägenhet att inte tillräckligt uppskatta det intellektuella arbetet, naturligt i en till ytterlighet materialistisk värld — att den är materialistisk är också naturligt, därför att den är utfattig — men nödåren ha dock lärt oss att de intellektuella i demokratiens stater inte stodo andra grupper efter i försvaret för den gemensamma kulturen, snarare stodo de i främsta ledet. Jag tror också, att det från synpunkten av demokratiens bevarande och utbyggande inte skall vara oklokt, om samhället gav det andliga arbetet, som nu ofta sitter mycket trångt, större uppskattning och bättre villkor. I vår försvarsberedskap de svåra åren var den andliga beredskapen mest eftersatt. Arbetarrörelsen har, både genom sitt prisvärda självbildningsarbete och genom t. ex. landsorganisationens stöd åt forskningen, visat sin förståelse för det ideologiska arbetets betydelse. Och en annan viktig synpunkt, som gärna kan komma med här: demokratiens samhälle måste vinna ungdomen, och för att vinna den måste man ge den ideal, den sammänsliga kulturens ideal. Just i detta sammanhang anser jag det vara på sin plats att varna för att utlämna ungdomen till enbart teknik, organisation och ett industrialiserat nöjesliv. Vi behöva idealitet inte som banal fras men i ordets verkliga mening av idéliv.

Det är med nöje jag ser, att chefen för ecklesiastikdepartementet inte är främmande för de synpunkter, jag här framfört. Han uttalade i förrgår i ett föredrag, att nästan ännu viktigare än det stora socialprogrammet »för vårt framtida välstånd är att vårt folks utbildning och fostran ägnas större uppmärksamhet och omsorg än för närvarande. Vårt folk får inte sjunka ned till en andrarangsnation i kulturellt hänseende, samtidigt som det i materiellt hänseende placerar sig i täten. Tyvärr föreligger i dag intet genomtänkt program för vår kulturella upprustning av samma fasthet som det socialpolitiska handlingsprogrammet».

Det är riktigt sagt av herr Erlander. Just ett program för vår kulturella upprustning! Jag påminner om att några ledande kulturpersonligheter i Norge nyligen skisserat ett sådant program för sitt folk och lämnat det till sin regering.

Till nionde huvudtiteln har jag, som absolut okunnig, intet att erinra. Till tionde ber jag få på det livligaste understryka nödvändigheten att få upp världshandeln, få bort skrankorna, få upp portarna mellan folken och få dem att umgås. Handel är en utjämnande faktor som ingen annan. Först när två folks vardagsliv gör dem beroende av varandra i varuutbyte, kunna de på allvar bli vänner, därför att då behöva de varandra.

Det finns ett stort land, med vilket vår handel i alla tider varit mycket irreguljär och i stort alldeles för obetydlig. Under 1800-talet utgjorde Sveriges import från Ryssland i genomsnitt 5—6 % av hela vår import men sjönk från 1900 ner till cirka 1 % och var de sista tre redovisade åren, 1942—1944, av naturliga skäl 0,0 %. Vår export på Ryssland har från början av 1800-talet hållit sig kring 1 % av hela vår export, gick upp litet under första världskriget och sjönk så på nytt, fick 1941 en stegring till 2,9 %, blev så åter 0,0 och 0,1 % och fick 1944 en kraftig stegring till 4,7 % — hur det nu gick till under kriget. Man får hoppas, att inte Förenta staterna med sina större möjligheter tar hela handeln på Sovjetunionen utan att också Sverige får vara med i största utsträckning — jag önskar det inte bara av materiella utan

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
 också av ideologiska skäl. Men, det vill jag betona, förtroendet måste finnas på båda sidorna. Båda parterna måste, för att tala med herr Linderot, öppna fönstren.

Till elfte huvudtiteln har jag ingenting att erinra. Men till sist ber jag att få komma med två mera allmänna erinringar. Den första gäller demokratin och dess bevarande i vårt land. Formellt har demokratin segrat i världen. Det är fint att vara demokrat nu. Alla äro demokrater — man har t. o. m. upptäckt demokrater i norra Persien. Men hur många ha gjort sig reda för vad de mena med demokrati, hur många ens av dem som ha dött för demokratin? Alla nydemokrater äro inte något att hålla i hand i en ny farans stund. Man glömmer för övrigt så lätt; och särskilt här i landet, där vi inte ha behövt ge blodsoffer för demokratin, tror man alltför lättvindigt att nu är den återställd, nu är nazismen död, nu kunna vi sova lugnt igen. Nazismen är — det har redan betonats i dag — inte död. Den kom inte till av sig själv, genom något slags jungfrufödsel. Den försvinner inte av sig själv med ett militärt nederlag. Nazismen växte upp ur samhälleliga missförhållanden. Samhälleliga reformer, som göra samhället till ett folkhem, är det bästa botemedlet mot nazism och faseism och vad än denna nihilism kallar sig. Men det behövs också, i den tid vi leva i, kirurgiska åtgärder mot smittan. Även i Sverige ha vi haft och torde alltjämt ha en relativt stark nazistprocent och en ännu starkare defaitistprocent, färdig att i tidens fullbordan sluta upp kring ett nazistyre. Defaitisterna äro egentligen farligare än de öppna nazisterna. Alltför litet har gjorts från högre ort mot båda, mot opålitliga i försvaret, ordningsmakt, förvaltning och undervisning. Och det har enligt min uppfattning i hög grad berott på en ödesdiger uppfattning på ledande regeringshåll, att man har räknat nazismen som en politisk ideriktning bland andra, som måste respekteras så länge den inte direkt bryter lag, och inte som vad den är: en kriminell sammansvärjning av internationell typ. Är det inte betecknande, att nazisterna här i landet alltjämt ha förbindelser med de landsförrädiska motsvarigheterna i utlandet, som där hålla på att straffas strängt? Ha vi inte läst just i dag om hur svenska nazister ha ertappats med att alltjämt hjälpa norska krigsförbrytare med falska pass o. dyl. Det är att märka, att vi beredvilligt och med principiellt gillande utlämna de norska nazisterna som förbrytare utan att undersöka de enskilda fallen. Man har alltså här fastslagit en princip. Men svenska nazister — deras medbrottslingar — ha alltjämt rätt att, ehuru demokratiens dödsfiender, här i landet organisera sig och arbeta på dess omstörtande.

I sammanhang med vad jag här har sagt, tillåter jag mig upprepa ett krav från den aktiva demokratin under de svarta åren om definitivt slut på all ideologisk mörkläggning och upphävande av hemligstämplandet, inte efter 30, 40, 50 år, då målen bara ha historiskt intresse och intressenterna oftast äro döda, utan om t. ex. fem år i de fall det måste av militära skäl hemligstämplas. Omedelbart borde hemligstämpeln upphävas från exempelvis Hasselrotska polisutredningen och en viss herr Jarls listor på nazistsympatisörer — oviljan att släppa fria listorna måste ju tolkas så, att där finns någon eller några mycket högt upp som måste skyddas. I dag erfar man, att ännu en märklig handling hemligstämplats. Reflexionerna måste bli desamma. Att parlamentariska kommissionens betänkande hemligstämplas, borde vara otänkbart. Demokratiens försvar och stärkandet av det är det viktigaste av allt i dag. Mörkläggning är det största misstroendebevis av en regering mot ett folk. Statsministern kommer säkert med samma glädje som jag ihåg vår glada gemensamma ungdomstid i seklets början i det gamla socialdemokratiska

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ungdomsförbundet och vad det stod på hans tidning Fram: »Ljus över landet — det är det vi vill.»

Vad den stora ekonomiska frågan beträffar, som har debatterats som det centrala här i dag, är det självklart, att jag som socialist helhjärtat instämmer med regeringens och mitt partis talesman. Vad man skrämmer för som »socialisering» är såvitt jag förstår inte alls socialisering i verklig mening. Det är fråga om humanitära reformer inom det borgerligt-kapitalistiska samhällets ram. Samhällets skyldighet att dra försorg om sina barn, sina gamla, sina sjuka är väl numera en erkänd plikt och därtill bara god hushållning. Sedan är det en annan sak att avgöra, och det sker efter socialgruppernas maktställning, uttryckt här i kamrarna, vilka som skola betala reformerna mer och mindre. Och det blir då en lämplighetsfråga, hur långt privatäganderätten och det privata initiativet tåla att begränsas i det helas intresse. Arbetarrörelsen i Sverige går här inte hårdare fram än vad samtliga partierna i Norge i somras enades om som syfte för återuppbygget: »att utnyttja all privat och offentlig verksamhetslust, initiativ och företagsamhet fullt ut i tillitsfullt och planmässigt samarbete mellan staten och de privata intressena».

Men om jag alltså är helt för det förstatligande, som kan vara till folkets nytta, är jag inte blind för de faror staten i vår tid kan medföra för de enskilda. Staterna äro gunås de avgörande historiska faktorerna i storpolitiken, amoraliska faktorer, åtminstone tills vidare, och vi sitta här som en statsinstitution, en s. k. statsmakt, kring en statsbudget. Jag tycker, att vi böra mer än vi göra minnas, att vi i den rollen representera folksidan. Och med all respekt för helheten och solidariteten — låt oss inte helt glömma människan, personligheten.

Arbetarrörelsen använde ofta i sin ungdom ett ord som bättre än något annat säger vad jag menar, att vi måste slå vakt om: *människovärdet*. Det ordet har kanske en litet förlegad patetisk romantisk och poetisk klang för vår tids realpolitiker. Det har emellertid glimtat här i dagens debatt, och låt också mig få sätta in det i detta remissprotokoll! I min ungdom drogs jag till arbetarrörelsen av det ordets innebörd, och för mig har det alltjämt livets och realitetens patos, nu efter andra världskriget bara mycket mer. Människovärdet har över klass- och partigränser varit något stort sammanhållande för frihetens hemmafronter i de sista årens kamp, och visserligen stiga med historisk rätt återigen stater och klasser fram som huvudaktörer, och solidariteten grupperar sig annorlunda än i den gemensamma farans stund, men det djupare mänskliga som vi ha mött de här åren är, tror jag, ett värde som vi böra hålla fast så gott det går — i samma gemensamma frihets tecken.

Jag har med mina ord här inte velat komma åt någon. Jag respekterar i högsta grad den gärning för människan och människovärdet som utföres i vardagens prosaiska arbete. Jag har bara velat peka på en tendens av statsförtryck över individen, statlig likriktning och dylikt, och jag hoppas att det ursäktas, att jag har gjort det. Det kanske inte skadar att det från socialistiskt håll sägs ifrån att människan måste respekteras, att människovärdet är det högsta av allt och att socialism — som icke skall förväxlas med förstatligandet inom en icke-socialistisk stat — aldrig för en socialist har varit en lära om boskap utan en lära om fria mänskliga personligheter. Det kanske inte är ur vägen att erinra om detta även vid betraktandet av Kungl. Maj:ts proposition nr 1, 1946 års statsverksproposition.

Herr Sundberg: Herr talman! Med anledning av att i de nu så aktuella jordpolitiska diskussionerna en part finnes, som av dessa frågor i hög grad

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

är beroende men vars intressen enligt min mening icke i tillbörlig grad beaktas, nämligen skogsnäringen, ber jag som en av denna närings representeranter i denna kammare få taga uppmärksamheten något i anspråk för att uppehålla mig vid det avsnitt i detta stora komplex, som berör skogsnäringen och de ofullständiga jordbruken.

Den jordpolitik, som under senare år bedrivits av statsmakterna, kan sägas ha varit karakteriserad därav, att man velat skapa självförsörjande s. k. familj jordbruk, som skulle kunna giva ägaren och hans familj full bärgning inom egna rågångar samt befria dem från tvånget att behöva söka tillskotts-förtjänster genom arbete utom hemmet. Vid den stora reformen av egnahems-väsendet för några år sedan tillämpades dessa principer, och den ännu arbetande stora jordbruksutredningen förväntas komma att framlägga förslag, som avse att göra jordbrukets brukningsdelar mer försörjningsvärdiga. Den princip, som sålunda gör sig gällande, måste enligt min mening anses riktig. Den utgör en naturlig reaktion mot en under en tidigare epok bedriven, föga önskvärd parcellering av jordbruksenheter till en mängd småbruk av icke livsduglig typ.

Fråga är emellertid, om man inte nu är benägen att låta pendeln slå över för långt åt andra hållet. Man vill normalisera den jordpolitiska utvecklingen till två brukningstyper, dels det självförsörjande familj jordbruket och dels det rena arbetar- eller stöd jordbruket, vid vilket sistnämnda jordbruket skall vara en ren bisak och innehavaren vinna praktiskt taget sin hela försörjning av lönearbete. Alla mellanformer, de s. k. ofullständiga jordbruken, utdömas nu och skola med alla medel bringas att försvinna. Även i ett sådant fall, att naturförhållandena och åkerarealerna äro sådana, att en dylik omreglering av brukningsdelarna rent tekniskt sett är ogenomförbar, skola de ofullständiga jordbruken göras om till självförsörjande genom att de tilldelas erforderliga skogsarealer. Ett ofullständigt jordbruk anses nämligen kunna omformas till ett familj jordbruk även genom att det erhåller så mycket skog, att innehavaren kan försörja sig av skogsbruk i förening med det ofullständiga jordbruket — man kan i det sammanhanget fråga sig, om det inte är principiellt oriktigt och ägnat att förvilla begreppen att använda beteckningen »jordbruk» i fråga om nybildade brukningsenheter, för vilkas existens icke avkastningen från jordbruket utan från en annan näringsgren är utslagsgivande.

Jag är fullt på det klara med att antalet s. k. ofullständiga jordbruk nu är för stort och att det särskilt i rikets jordbruksbygder är nödvändigt att genom en omreglering av brukningsdelarna söka överföra ett antal av dessa till ett minskat antal, lönsamma familj jordbruk. Men jag hyser även den meningen, att det nu proklamerade utrotningskriget mot de såsom ofullständiga betecknade jordbruken synes gå till överdrift och innebär vissa faror. Därvid tänker jag först på skogsbrukets försörjning med arbetskraft. Det större, rationellt bedrivna skogsbruket, kronans såväl som de enskildas, har stort behov av fackkunnig arbetskraft, vilket med säkerhet kan emotses stiga i samma mån skogsbruket kommer att intensifiera sin verksamhet. Man kan påvisa en tydlig strävan inom storskogsbruket att söka lösa detta arbetskraftsproblem genom att få fram en stam med fackbildade skogsarbetare, som äro bosatta å skogarna, de må nu vara självägare eller arrendatorer. Skogsägarna äro även medvetna om att dessa skogsarbetare måste kunna erbjudas tämligen fortvarande och säkra arbetstillfällen. Lösligheten och korttidsarbetet inom skogsbruket måste bort, därmed är man nu på det klara. Det pågår därför en tydlig strävan hos de större skogsägarna att planlägga arbetena inom skogsbruket så, att arbetsperioderna ej bli så korta och säsongmässiga som tidigare.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Särskilt inom Bergslagen och Värmland har man kommit ett gott stycke på väg i dessa strävanden, och det kan förutses, att dessa tendenser komma att spridas över hela landet.

Det är emellertid felaktigt, när man nu i den jordpolitiska dogmatiken vill göra gällande, att dessa självägande, fasta skogsarbetare endast skola få inneha s. k. arbetarsmåbruk och att det är av ondo, om deras jordbruk äro något större, ibland kanske av typen ofullständiga jordbruk. Jag skulle vilja påstå, att många av våra bästa, fasta skogsarbetare just äro innehavare av s. k. ofullständiga jordbruk och att dessa jordägare mycket väl kunna förena skogsarbete med skötseln av 4 à 8 tunnlands jordbruk. Känt och vittnat inom skogsmannakretsar är, att skogsbruket får en stor procent av sina bästa skogsarbetare just från de ofullständiga jordbruken och att dessa ägare ingalunda såsom jordbrukare äro sämre än ägare av familj jordbruk. Här har skett en skrivbordsschablonisering, som är farlig ur skogsnäringens synpunkt och föga stämmer med de verkliga förhållandena, när man över en kam dömer ut de ofullständiga jordbruken. Det bör i sammanhanget framhållas, att de s. k. arbetarsmåbruken icke kunna helt övertaga den roll, som i nu berörda hänseende fylles av de ofullständiga jordbruken. Skogsbruket behöver nämligen även hästar för körningarna i skogen, men hästar hållas icke vid arbetarsmåbruken. Och vid familj jordbruken skall ägaren enligt lärosatserna vara helt sysselsatt året runt inom egna rågångar. Hans och hans dragares arbetskraft kunna därför ej påräknas för storskogsbruket.

Jag skulle emellertid vilja skärskåda problemet om de ofullständiga jordbrukens komplettering även ur en annan synpunkt med hänsyn till dess återverkningar på skogen.

Det lär i de flesta fall komma att bli så, att de stödsskogar, man avser att avhända skogsbruket för att hjälpa upp icke driftsvärdiga jordbruk, komma att tagas från större, väl skötta skogsbruk under fackmannamässig ledning. Detta skulle komma att betyda att de målmedvetna ansträngningar att rationalisera skogsdriften, som äro dagens lösen inom vår skogsnäring, skulle försvåras, i många fall omöjliggöras. Även inom skogsbruket förhåller det sig nämligen så, att en effektivisering hindras av en allt för långt driven parcellering av skogsägorna. Då en dylik sönderplottring av skogsmarken redan förekommer i vårt land i allt för hög grad, är det ett skogsnäringens vitala intresse att lagstiftningens utformning på detta område blir sådan, att arronderingssträvandena på allt sätt främjas, icke att en ytterligare söndersprängning av skogsområdena kommer till stånd.

Med tillfredsställelse kan man konstatera att småskogsbruket under senare tider mycket förbättrats. Om det skall bli möjligt att upprätthålla skogsbrukets produktion även på de brukningsdelar, som man nu avser att få fram genom ytterligare parcellering av våra skogar, torde vara mera tvivelaktigt. Även ur den synpunkten är problemställningen skogen — de ofullständiga jordbruken värd en tankeställare. Man må besinna att en minskad skogsproduktion betyder minskade arbetstillfällen och försörjningsmöjligheter icke endast för ägaren av skogsfastigheten och hans familj, utan jämväl för hela den långa raden av människor, som äro sysselsatta med verkets avverkning, transport, förädling och skeppning. Frågan har en social aspekt inte endast för familj jordbrukaren, utan även för många andra medborgarkategorier.

Nu vet jag visserligen, att de sakkunniga, som arbeta med vår skogslags revision, överväga att föreslå specialbestämmelser med syfte att framtvinga, att stödskogarna drivas med högre virkesförråd och därigenom kunna ernå en bättre produktion. Man gör dock klokt i att icke överskatta verkan av ett lagtvång i sådant syfte. — Om inte förr, kommer den svåra påfrestning-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ens stund, när ett sådant skogsfamiljejordbruk, där värdet helt eller till övervägande del ligger i den växande skogen, skall tas i arv av flera arvingar. Delas får det ju ej, och den, som skall överta fädernegården, kan nog i de flesta fall ej undgå att lösgöra kapital från skogen för att lösa ut sina anförvanter — allt med minskad skogsproduktion som följd.

När man på sin tid, med stöd av då gällande lagar för fastighetsbildningen, på sina håll började plöttra sönder det svenska jordbruket i mycket små brukningsdelar, mötte detta inga allvarigare gensagor från riksdagen eller den stora allmänheten. Tvärtom, det ansågs som en gudi behaglig gärning, då man därigenom främjade tillkomsten av en bofast befolkning. Vi ha nu fått en dyrköpt erfarenhet om det misstag som gjorts — misstaget är begånget inte endast mot jordbruksnäringen, utan även mot den befolkning, som man i missriktat nit velat gynna. Hur annorlunda skulle icke förhållandena i detta nu ha gestaltat sig för dessa människor, om man i stället inlänkat deras liv och verksamhet på uppgifter inom näringslivet av för framtiden bestående och lönsam karaktär i stället för att stimulera dem för dessa småjordbruk, från vilka man nu vill fördriva dem.

Jag är rädd för att man nu är i färd med att upprepa samma missgrepp, om man över en kam dömer ut de inom skogsbruket befintliga ofullständiga jordbruken. En del av dessa kan kanske omformas till familjejordbruk eller nedläggas utan skada för skogsnäringen, men de flesta behövas, och nya måste till och med på sina håll anläggas, om rationalisering och utveckling av skogsbruket skall kunna genomföras.

Jag riktar en vädjan till statsmakterna, enkannerligen jordbruksministern, att noga överväga och låta utreda denna fråga även ur skogsnäringens och skogsindustriens synpunkt, innan det är för sent. En avvägning mellan skogens och jordbrukets intressen bör komma till stånd. Att jordbrukets intressen böra dominera i rikets mer eller mindre starkt betonade jordbruksbygder och att detta bör komma till uttryck i vår fastighetslagstiftning, är självklart, men att a priori inrikta sig på att skogen och på densamma byggda näringsgrenar skola släppa till fiolerna för att upprätthålla ett icke livsdugligt jordbruk i de rena skogsbygderna kan enligt min mening icke vara riktigt.

Då tiden nu var långt framskriden och många talare funnos anmälda, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att den fortsatta överläggningen angående ifrågakvarande kungl. propositioner skulle uppskjutas till morgondagens sammanträde.

Herr *Wetter* avlämnade en av honom och herr *Ericsson, Carl Eric*, undertecknad motion, nr 50, om utarbetande av en redogörelse över de förluster av människoliv och egendom, som under det andra världskriget inträffat inom den svenska handelsflottan.

Motionen bordlades.

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna

Protokoll, hållet vid sammanträde med herr talmannen i riksdagens första kammare och de kammarens ledamöter, som blivit utsedda att jämte herr talmannen tillsätta kammarens kanslipersonal och vaktbetjäning, den 16 januari 1946.

Sedan herrar deputerade den 12 innevarande månad till stenograf hos första kammaren antagit hovrättsfiskalen P. Bergsten, men denne, som samma dag

antagits till stenograf jämväl hos andra kammaren, med anledning därav förklarar sig icke önska tillträda stenografbefattning hos första kammaren, beslöto herrar deputerade att, med återkallande av sitt berörda beslut den 12 januari, till stenograf hos kammaren antaga teknologen Olof Nilsson.

Vidare beslöto herrar deputerade att till innehavare av den lediga kanslistbefattningen hos kammaren antaga juris studeranden Tord Elfner.

År och dag som ovan.

In fidem

G. H. Berggren.

Justerades ett protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 11.35 eftermiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.
